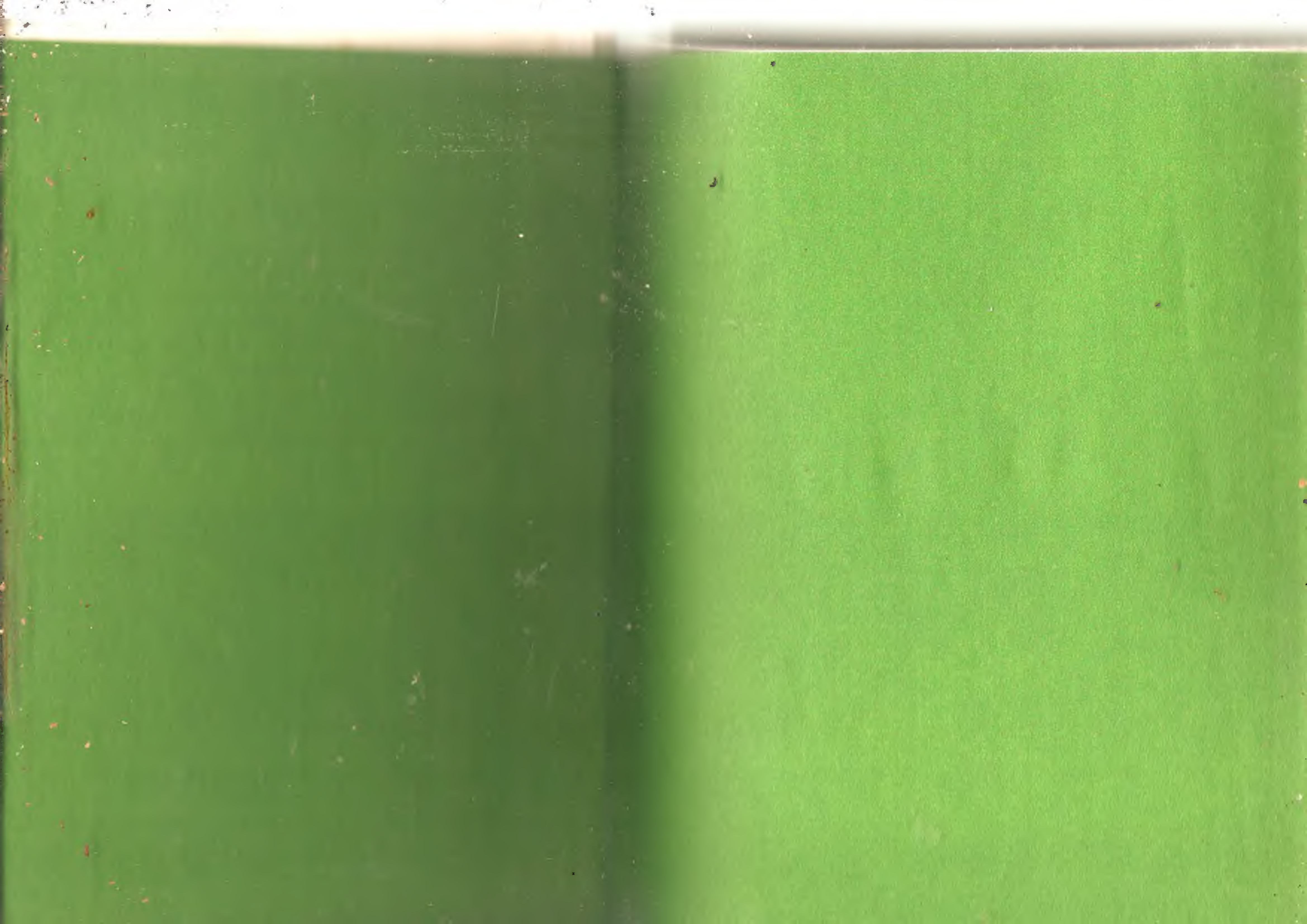

**AUGUST
MALK**

JUTTE LINDLIDEST

**AUGUST
MÄLK**

JUTTE LINDUDEST

**TALLINN
KIRJASTUS „EESTI RAAMAT“
1982**

Illustreerinud Hilvi Valtjal

AUTORI SAATESÕNA ESMATRÜKILE

Läänevoogude kohisevas süles, avara ja tujuka mere rünnata, asuvad Vilsandi majaka vilkuva tulusilma läheduses Vaika saared. Neile kolmele väikesele saarele rändab igal kevadel mööda tuuleteid ja loomusunni radu tuhandeid linnuperekondi. Siia on nad inimese hooldusel asutanud oma riigi — ikka sulise maailma tuhandete esindajate kirevast elust, rõõmudest ja muredest.

Samas «merilindude kodus» oli käesolevate jutustiste autorilgi võimalus läbi varjendi ahta vaatepilu pääseda lähimasse lähedusse lindude ühiskondlikule elule. Tähelepanekud Vaika saaril olid kaaluvaks ja hinnatavaks lisaks ta kestvale tähelepanekuile merilindudest ja autor pühendab selle raamatu Vilsandi Vaika saarte linnukaitsele.

«Jutte lindudest» on mõeldud eeskätt noorsoole kui ka igale teisele, kes tunneb huvi elava looduse rikaste eluavalduste vastu. Käsitluselt on, loetavuse mõttes, osas novelles tegelasi vähemal määral inimestatud, tõlgitsedes linnukeelseid häämitsusi inimdialogi. Selle juures on aga püütud kõrvalekaldumatult käia psühholoogiliste tõsiasjade ja kestvate tähele-

panekute rajal. Seepärast võib loota, et need jutud lindudest huvipärase lugemismaterjalina rikkastavad ka lugeja teadmisi; avardavad ta vaadet suliste sõprade eluavaldusisse, linnuriigi erimaailma ja selle läbi viivad ta ligemale looduse mõistmisele. Looduse mõistmise kaudu aga õilsale ja hinnalisele elamusele — looduse armastamisele.

HELE-EMA

Kõle ja tüütav oli see tuul, mis puhus kaua loodest. Ta tõi kaasa rajuhoo. Tihti mattis lumetuisk tuulesahast küntud vaolise mere sedavõrd, et keset lainetavat ulgumerd asuv hahaparv pidi alaliselt signaliseerima üksteisele, et mitte lahku minna.

Õöd olid külmad. Nii külmad, et hammustasid lainete vahutavaid tippe ja muutsid need helisevaiks jääterakesiks. Hahkade seljad olid puistatud üle lumetolmuga kui möldreil jahvatusruumis ning nende suled kohevil, et soojus ei põgeneks minema sulise voodri alt.

Kui valgenes uus hommik, jätkus ikka lumetuisk. Linnud hoidusid üksteise lähedusse hoolimata laineist, mis neid kiusasid ja laiali kanda püüdsid. Siis arvasid nooremad, et see elu ei lähe enam siin. Nad polnud maast kaugel. Selge päevaga oleksid paistnud Ojamaa saare piirjooned või Rootsi klippide sakiline ornament. Kuid nüüd seesuguse ilmaga polnud maast jälgegi ja põhja poolt ujus lähemale alaliselt paksenev jääsupp.

«Kui me siia kauaks jääme, oleme ühel pahal tunnil kõik ujulestadega jäässe külmunud,» nurises noor isahahk, kes elas üle oma esimest talve.

«Mis siis! Eks jääsupp sind kannab — pole endal sõuda!» itsitas teine.

«Aga kuhu ta kannab? Kas mitte sinna, kus pole enam elu?» küsis vana ema, kes polnud enam nii uhke oma jõule.

«Siin pole midagi süüagi!» nurises teine, kes oli praegu kukeldunud alla ja tõusis pealvett tühja nokaga.

«Kuidas pole!» pahandas salgajuht. Korra nähtus veel ta subaots lainevaos ja juba ta kadus süvavette.

Suur hulk parvest järgnes ta eeskujule. Paarkümmend meetrit oli vesi sügav. Loodjoones, ujulestadega ja tiivanukkidega sõudes, jõudsid nad peaaegu põhjani. Mitme minuti pärast kerkisid nad jälle lainetavasse pealvette ja iga nokk naigutas limulaste järelmaitset. Ainult endine noor nuriseja arvas jälle, et ta on löönud pinnale tõustes oma pea vastu laetükki ning söögi otsimine olevat siin juba elukardetav.

Nõueldes ja pehmepäralisi, sametpalistusega nokki vastu lumetuhast taevast tõstes, laskis salk end ühes jääsodiga lõuna poole kanda.

«Gjauk! Gjauk!» kisendas nende pea kohal merikajakas.

«Kuulge, pidage!» hüüdis Hele-ema, ja hahaparv peatus, loovatusena paljudest ujulestadest.

Hele-ema oli seni vaikinud. Pole tema asi lugeda ohte. Pole salga ninamees ega ka noor nuriseja, kes ei oska olla muud kui rahulolematu. Ta juba teab, et hea on minna pärituult lõuna poole, kuid raske on ujuda tagasi haudekohale, kui tiid on tõrksad viimasel talvel pisut rasvunud keha kandmiseks. Et ta oli pisut-pisut heledam teistest kirjudest emadest, nähti teda eriliselt tähele, liiati veel pärast küünlapäeva, kus nad tihti manööverdasid ta läheduses. Ja nii pöördus tihti kogu parv tema järele läände või loodesse, kui ta ujus ees.

«Kas see polnud merikajakas?» küsis ta nüüd.

Nokad sirutusid taeva tuhmusse. Kaugelt põhjast kuuldus veel kajaka tugev kisa ja siis polnud muud peale jääsupi, tige-
te lainete ja lumetuisu.

«Merikajakas lendab põhja poole ja meie põgeneme? Te teate, et soojus tuleb merele iga päevaga ligemale ja valgus saab õppimendust mõlemast otsast! Ja kui lumepilv laseb päikesel lahti, on ta juba üsna siin! Milleks ujume veel lõuna poole?» küsis Hele-ema, ja salk isasid, peas mustad siidkatted, tumivalgeil õlgadel gaasrüü õrnsügavast mererohelisest, nõus-
us.

«Jah, milleks lõunasse?»

«Ega teie lenda ometi kajakate järele?» küsis üks noor, kes möödunud kevadel oli kord vaadanud vastu oma elulõpule kajaka nokas, kuid pääsenud nagu ime läbi. Kalapaat oli ehmatanud ablasi lindu ja nii pääses ta oma vendade hulgast ainukesena, tulles tagasi kajaka kurgust, sellest surmakuristikust. Ja nüüd tundis ta kajakate vastu tulisemat põlgust ja suuremat hirmu kui ükski teine hahk.

«Kajakas on röövel,» seletas ka üks nõrgajõuline vana ema. «Tema lendab ainult pahasse surmapaika!»

«Aga tema tahab ju süüa? Ega nüüd ole kuskil mune ega poegi ja ega tema jaoks tule kalad ise sügavusest pealpoole jääd? Küll seal on sulavett, kuhu ta lendas...» arvas teine.

«Kajakas? Tema sööb verd. Ning sööb ka tuult! Seepärast ta kisendab, kui ilm on vaikne — see teeb ta südame pahaks. Ja nüüd sööb ta tuult. Ning kes teab, kas ta oma mõrtsukalikus apluses ei söö jääd ja lundki? Eks te ole ise näinud kajakaid istuvat laiali nokaga tuulisel rahnul — söömas merevahtu? Ei meil sünni minna nende teed!...» kahtles kolmas.

Kaua ujus salk rahunult siia-sinna — sihitult, üksmeeleta.

«Aou-u, aou-u!» kutsusid isaste madalad hääled.

«Og-og-og-og-og!» kõkitsesid emad rahulikumalt vastu. Aga kui üle hahkade jääsodist vett kirjava parve lendas veel teisigi linde põhja poole ja lumesadu lakkas, võtsid nad kursi ida suunas, kus kaugel mere teisel rannal asusid nende pesit-sussaaired.

Siis järgnes rida ilusaid päevi.

Loodest ja põhjast möllanud tuul väsis. Madalaina üle mere lohisenud pilveräbalad korjati kõrgele sinitaeva külge ja seal nad magasid kui valged linnud, kes tukuvad, pead tiibade vahel. Nagu klaasistunud sinine tiik oli taevas. Paljud laevad tulid idast ja kündsid vett sinnapoole, kuhu upub õhtul päike. Teised jälle tulid sealt ning kadusid meremukeruse varju sinnapoole, kust hommikul uus päike pistab oma pea pealpoole vett ja heidab värvi lainekülgedele, äratades linnud unest. Ja kui laevad olid kadunud, magasid nende suitsud veel kaua vee kohal ja kajakad piirlesid vagudes, mis nad jätnud vette, otsides suure eluka jälilt endale sööki.

Ujudes, juttu mulistades, vahel pisut lennates liikus haha-

parv ikka ida poole. Ning neil oli hea minna. Pehme tuul oli nende saba-de poolt ja aitas ujulestadel lükata raskeid kehasid süvise kõdu suunas.

Nii möödus pööripäev. Talve selgroog oli murtud. Päev ja öö olid jagatud samapikkuseks. Ja ikka verevamaks, verevamaks muutus hommikuti koit, ikka arvukamaks üle mere lendavate lindude hulgad. Ja kui tuli jälle kord uus, vaikne hommik, soojem ja värvikam eelmisest, kogunes Hele-ema ümber mitu uhket isalindu.

«Oa-uu! Oau! Vaata ometi meid!» suurustasid nad.

Kuid Hele-ema ei teinud neist väljagi. Ta tegi näo, nagu kavatses sukelduda põhja. Ent ta ei teinud seda. Maigutas, vaatas heatahtlikult oma pruunide silmadega ta ees edvistavaid isalinde, haigutas, nõksutas nokaga taeva poole ja nokitses sulgede kallal, nagu poleks tema asigi.

Ta teadis küll, et maa läheneb, kui nad nii ikka ujuvad vastu päikesetõusule ja peatuvad vaid tuntud madalikel põhja sukeldumiseks. Teadis ka, et enne kui paistab eemalt maa ja üle selle valge torn, mis ulatub vaatama peaaegu pilvedeni ja mille silmad öösi põlevad hele-heleda tulega, peab ta tegema oma valiku, et nagu teisedki minna koos paarilisega saarte poole. Kuid ega pea end seepärast pakkuma, nagu see vigasetiibne vana emalind, kes hoidus Hele-ema lähedusse, et saada endalegi paariline, kes saadaks ta vastu pesitamisaegsetele ohtudele.

Isalinnud piirlesid aga Hele-ema ümber ja neil polnud muuks aega. Kõverdasid ta ees kaela ja tegid ujumiskunst-likke. Nagu süstikud söötsid nad koidupunast värvitud veel sinna. Ühe kehakas kogu väledam kui teisel, ühe siidne asulestik uhkem kui teisel. Ning kui Hele-ema laskis edasi läbi noka oma sulgi, märkas ta vaid sedavõrd, et isaste lumisulged rüüd, lisaks endisele mustasiidsele peale ja rohekatele piljasulgedele, on muutunud rinna eest õrnroosaks, nagu tükiks läbi sülestiku nende südameveri, mis on nii tulvil täis äraõeldamatuid õrnusi ema jaoks, selliselt näitama oma õisi. Kuid nad ise muutusid ärevaks, kannatamatuks.

«Eest ära!» kamandati üksteist. Ja kui ähvardavast häälitusest ei piisanud, tõrjuti teist küljega, löödi tugeva tiivanu-

kiga, kisti nokaga. Ning avaral merel mängiti päikesetõusu tunnil võitlusmänge, kuni nõrgemad pidid põgenema, koguni sukeldama süvavette, kust siis tõusid mitme minuti pärast. Mere sügavus oli pesnud nende häbi. Nad kõverdasid kaelu ja näitasid siis juba roosasid pugusid uuele emale, kes polnud veel valinud ja kelle juures olid veel maksmata panemata jõu ja ilu eesõigused.

See oli uhke, tugev lind, kes jäi paari Hele-emaga. See oli olnud pooliti parve juht. Ja see saab juhiks, kui senisega juhtub õnnetus. Kas mõrd? Hiiglameri? Merikull? Või inimene, kes sülitab püssist kuuli? Või ehk hädine easurm, abitu häälitsemine ja vaakumine lainetel, kuni eluhõng lahkub seest ja röövlinnud asuvad haisva liha juurde, kui nad ei noki tal silmi välja juba elusana? Mine tea linna saatust. Pahadesse tähtedesse on see kirjutatud ja neid on palju, keda pole enam, kui parv tuleb sügisel tagasi mere suurele avarusele.

Igatahes praegu oli see tugev, noor isa, kes ujus Hele-ema kõrval. Paar ujulestatõmmet ettepoole, paar jälle taha, ikka Hele-ema kõrval. Sukeldub Hele-ema, tema ka. Igati: kuhu sina lähed, sinna tulen mina sinuga.

Nende järel ujus Vigasetiibne. Tal polnud veel kedagi.

«Og-og-og-ogorrr!» kudises ta emalikult.

Hele-ema ei peksnud teda minema. Ta polnud ka kade. Ja nii ujus Vigasetiibne takistamatult nende järel ida poole.

Küll ta vist mõtles, et palavad töötused on nagu õletuli. Lökendab, kuid kustub pea. Ja kui tugev isa on praegu nagu aheldatud Hele-ema külge teda orjama ja meelitama, küll siis varsti on sellelgi lõpp.

«Ma teen ka pesa! Ikka teen ka pesa!» häälitseis ta endamisi. Ja neid lohutavaid mõtteid omaette vette pomisedes ujus ta lakkamatult Hele-ema vaos. Ta oli ju vana lind. Ta ju teadis, et isa pelgab kallast. Ja kui Hele-ema jääb kauaks pesale, läheb isa teisega merele. Ning Hele-ema ka ise leiab siis ehk merelt teise. Sest ega seda abielutruudust ole jätkanud temal ega jätku teistelgi kauem kui just selleni, et on leitud pesapaik ja munetud esimesed munad.

Tuli maatuul, tõi jääd.

«Ilus! Ilus!» kiitsid kõik ja püüdsid ronida jäätükkidele.

See polnud sugugi kerge, sest murdunud jääpankade servad olid veest väljas ja ujulestad pole ju küüned, millega võiksid vinnata kohmaka, raske keha üles libedale pinnale. Ent varsti oli siiski enamik hahkadest jäätükkidel ja nokitses oma sulgede kallal. Nii kanti nad küll pisut tagasi, kuid mis sellest! See oli ju ometi vana, paatunud kaldajää ja ta servad täis kevade hambajälgi. Ja kui nad lõbusa jutumulina saatel patatasid lainetes väheneva jääpanga servalt uuesti vette ja rõõmus merisiga kirjutas värvilisele veepinnale oma turjaga ilusaid poognaid, leidsid nad, et sukeldumistee merepõhjani on koguni ligidäl, ehkki maast pole näha veel midagi muud kui vaid majakasõrm. Nad olid «Laia-madala» kohal. Ranna pool on jälle süvavett, kus on külluses vähilisi ja limukaid, et võib end süüa rammusaks enne haudepaastu.

«Lähme kaldale,» ütles Hele-ema, kuna ta nüüd ühes isaga ja Vigasetiibsega hoidus tihti suurest karjast lahku.

«Jah, jah!» oli tore isa nõus. Üldse, ta oli nõus kõigega, mida Hele-ema nüüd nõudis.

Kallas küll just otse ei veedelnud isa. Maa? Eks see ole paik täis ohte? Aga Hele-ema ol' jälle nagu lõõg kaelas, mis teda otse kiskus tuletornisõrme poole. Edasi — maa poole, ehkki see maa oleks olnud talle lävepakuks surmavärava ees. Nii nad lähenesid. Salkades ja paarides.

Sumedail, vaipseil õil tulid inimesed tuletorni sillale. Nad kuulsid öisest õhust paljude lõunast põhja ruttavate lindude livavihinat ja linnupaaride kaugeid hüüdeid üksteise järele. Nad kuulsid Vaika saare kaljuselt nurgalt merikajaka häälitust, kui see enne õhtust uinumist saatis kaugele kõlavaid hüüdeid üle igavese, hämarusse uppuva mere. Nad kuulsid järsult energiliselt kisendamas lahkuvaid jääparte. Ja kui öölinik laskus ikka paksemaks kihtides merelõukaile ja muud linnud hihunesid ööunele, kuuldus kaugelt alati oõtsuvalt suurmere pinnalt kõnemulinat, aou'tamist ja go-go'tamist.

«Hahad tulevad!» öeldi ja kuulajad olid rõõmsad. Ning hahad tulid.

Hele-ema oli üks esimesi. Ühes Vigasetiibsega ja paari teiega lendasid nad raskelt ja madalalt saarte kohal. Tõusid jälle kõrgemale, laskusid vette ja silmitsesid lähedalt maad, seda

neile kardetavat elementi, mis aga oli nõidunud nad seks korraks.

Isalind, nii truu kui ta ka muidu oli, ei tulnud sel korral kaasa. Ent järgmisel lennul, kui parv oli juba pudenenud samasse Vaika saarte lähedale laiali, tuli isagi kaasa.

Ettevaatlikult hiilisid nad kaldale. Ja et oleks julgem, siis mitu ema ja leske üheskoos.

Isa venitas oma kaela peaaegu lülidest välja. Nii õiendas ta vaadata kaldale ja selle taha. Ning hoiatas emagi, et ärgu mingi.

«Peab, peab! Tule või ära tule! Peab...» kordas ema, sest ta oli oma minekust nagu haige. Ta ei peljanud enam palju; nii kõrge oli temas pesapalavik.

Kaldal saatsid emad üksteist kuni kõrgemate konarusteni. Sealt hiilis igaüks edasi — üksinda. Vigasetiibne ronis vees asuva kivikese otsa. Ta valvas seal ja ta süda nõrises kurbusest. Ta sulges oma kurvad, pruunid silmad, et mitte näha, kuis teised lähevad, asuvad pesa looma. Ja kui Hele-ema taarudes, kohmakalt komberdades läks ikka kõrgemale Vaika saarele, otsides oma kuiva maaga harjumatuile jalgadele tasasemat pinda, astus isa talle järele. Seisatas sammu, lõi nokaga üles taevasse! Ja kui niihästi kajakad nagu valvet pidavad meriskidki konutasid uniselt oma kivide otsas, ja mingit ohtu polnud märgata, ruttas ta oma väljavalitule järele.

«Ära mine nii kaugele! Kuhu sa? ... Vaata, kui kena pesakoht siin!» seletas ta emale, kutsudes seda tagasi veepiirde kivide rägastikku.

«Og-og-og-og!» vastas see, komistades ja komberdades edasi, siis jälle peatudes ja ümbrust uurides.

«Kuule, siia! Kahe kivi vahele mollikesse! Oau! Ära mine!» hüüdis isa.

«Og-og-og! Ma pean! Og-og-og!» kuuldus ema madal rahulik kogin. Siis kadus ta metssõstrapõõsasse, kuna teine temaga ühes kaldale läinud ema valis endale paigaks kahe kivikese vahelise nõo. Vigasetiibne kivi otsas aga mõtles, et ei tema läheks oma vigase tervisega kaugemale kui samasse adrupeenrale, kui ainult saaks pesa! Ja mis siis — miks ei saa? ... Ning end meelitavalt ette seades kaldal valvava Hele-ema kaasale,

kes ei pannud teda miskiks, taarus ta adrupeenrale ja otsustas, silmitsedes täis hellust muda, mererohtu ja kive: siia või ei kuhugi! Siia suured, rohekad munad, siia pojukesed...

«Terel!» pistis Hele-ema metssõstrapõõsast pea välja. Ta näijatles mehega. Ta on leidnud nüüd hüva paiga. Mitte põõsasse, vaid selle merepoolse serva alla. Sest põõsast ei näe ju merd ja kuidas saab siis istuda pesal, kui silm ei näe merd? Niisiis — rannalähedase põõsa merepoolne külg! Ning kuna isa sammus ettevaatlikult lähemale ja kukkus kõhuli teravaile kividele, keerles Hele-ema kui pesa tegev koer põõsaalusel kruusale. Ta tõstis kokku kolm-neli kõrt risti oma pesaõnarusse, siis sirutas kaela, vaatas ringi ja taarus tagasi mere poole. Kolm sammu lähem, siis peatub, tonksab nokaga taeva poole. Ta vaatab, mis ümbrus see õieti on? On see kindel ja hea? — Igatahes ta on selle paiga nüüd märkinud kõrrekes-tega — see on tema poegade kodu. Ning ujudes isa saatel merele, pildus ta endale vett üle selja ja mängles kaldamurrus kui lapsuke vannis. Ta oli õnnelik. Ning Vigasetiibne, kes sõudis paar meetrit täamal, ta ujumisvaos, polnud ka just kurb.

Sellest päevast algas Hele-ema püsimatut vaeva ajajärk. Tuli hoolikalt pesa teha. Ning see oli selline kuum päev elus, et ta otse nõrkes õnnest ja kannatusist, kui pani pessa esimese suure, rohekashalli muna. Ja ehkki ta oli valinud hoolega pesakoha, tulid hiljem tigidad kalakajakad otse ta kõrvale ning ta nägi juba kohe, kuidas need salamahti piilusid ta pesa poole. Ta polnud küll pesitanud sellel paigal enne, kuid ta veres oli juba kartus ja sund: peita oma pesa iga kurja silma eest. Kas on hah jaoks maailmas veel teistsuguseid silmi kui kurje? Südamel poolest ise heatahtlik, ei või aga usaldada kedagi teist, liiati veel kajakaid, kellest pole kõneldud muud kui paha. Nad istuvad kivil ja rahnudel, mida pesevad murduvad laimed. Nad ootavad, kuni laine neile söögi suhu toob ega sukeldu alla sügavusse otsima toitu. Nad kisuvad suutäit üksteise nokast, millega ei saaks hakkama ükski hah näljasurmaski. Ning kui nad seavad nüüd kruusale, otse Hele-ema pesa juurde, korda kivist õnarus oma kirjude munade jaoks, siis nende silmad on juba liuramas ja nende ahne, vesisinine pilk õgimas paha mune.

Hele-ema polnud aga rumal.

«Kaijak! Kaijak! Ka-ka-ka! Mis sa siin kükitad?» karjusid kalakajakad Hele-emale, ning üks neist tuli teda lööma.

Ta ei teinud neist nagu väljagi. Pilgutas heatahtlikult silmi ja surus end pesamollikesse, nagu poleks teda olemaski. Kui aga kajakas tükkis lähemale, viibutas Hele-ema talle korraka vastu oma pehme nokaga, mis ei teeks küll kellelegi häda, kuid mida kajakas siiski pelgas, sest Hele-ema oli ju üsna suur lind.

Omavahel tülitsedes, naabreid sõimates ja ilmaasju seletades laotasid kajakad tiibu ja tõusid siis lendu. Nad ei lennanud kaugemale, sest ei viitsinud kohendada lennu ajaks jalgugi sulgedesse ja punased varbad rippusid tülikalt kõhu all. Ning samasse kaldakruusale, kus valvas Vigasetiibne, nad laskusidki.

Seda hetke Hele-ema ootaski.

Ta tõusis kiiresti pesalt. Veeretas ja kohendas otse keskpeessa veel ihusooja muna. Siis kiskus koomale mõlemal pool olevaid metssõstraoksi ja leidis sama põõsa sisemusest nokatäied mullust rohtu, kõrsi ja lehepuru. Nendega ta kattis oma pesa. Osavalt seatud katte tõttu ei paistnud pesaõnarus enam silmagi ja röövrongal või kajakal ei tule meeldegi hakata kiskuma laiali leherisu, et ehk on seal midagi all. Ta röövib vaid seda, mida silmad näevad, sest ta on sedavõrd rumal, et ei oska üles arvata seda, mida silm ei võta.

Et mitte reeta pesapaika, puges Hele-ema läbi põõsa. Hii-lis väikese taimekasvutu lapikese veerel ja sööstis siis kiiresti koerputkepuhmasse. Ning sellest tuli juba välja oma rahulik, kohmetul ja komberdaval hah-kõnnakul, vaadates veel kord paremale, vasakule ja üles, kas õhk on puhas. Siis lendas otse Vigasetiibse juurde vette.

«Noh, kuidas oli? Hirmus? ...» uudistas see, müksates teist oma tõmbi sabaotsaga.

«Midagi! Ega saar pole üksi kajakate jaoks, ehkki nad seda arvavad. Aga ega see lõbus pole ... ühes röövlitega! Kuid pesa peab ju tegema, eks ole?»

«Jah, jah! Pesa peab tegema, see on sedasi!» kinnitas Vigasetiibne ja lisas, kui oli hetke vaadanud otse madalale kruusapõhjale ja pidanud nõu oma südamega:

«Pesa peab tegema, seda mõtlen minagi. Aga mul on haige tüht — ei ma julge põõsasteni. Kui ehk adrukujale — ka hea. Aga pesa peab tegema...»

Nad sõudsid mere poole.

Ehkki tuul magas ega viitsinud liigutada isegi koerputket, oli merepind rahutu. Kuigi pole tuult, saab tema sügavada harva puhata. Ning kui on tuult kaugeil meredel, roomavad lained salamahti siia, ja jõudnud kaldakuivani, ajavad korraga harjad püsti, kohisevad ja murduvad, vahutavalt vihased, et siin on nüüd nende jooksu lõpp ja nende elu piir.

Seesugune murdlaine tõusis just Hele-ema noka ees. Valmistus just murdma oma harja ja Hele-ema teadis, et seesugust ei sõua üle nagu suure mere lauglainest. Ta sirutas pea kiiresti ettepoole. Ühtlane löök ujulestadega ja tiivanukkidega ja ta lipsas nagu sukanõel otse läbi kaldamurru. See tundus hea. Ta saputas vaid teispool lainet saba ja tiibu, kuna laine ise suri kaldakivide vahel oigesse kustuva kohinaga.

«Sa oled nagu kala! Nagu kala!» kiitis Vigasetiibne. «Ning sul on nüüd pesa...» ei saanud ta unustada. Hele-ema aga sõudis kiiresti kaldast eemale — lagevette, kus oli teisigi lahkku, nende hulgas ta kriitvalge kaaslane, uhke isahakk.

Ta sukeldus, korraldas oma sulestikku ja pesi end.

«Oau! Sa olid kaua ära! Viimaks sa tulid...» piirles isa ta ümber. Tal polnud muret, et kõik läheks hästi pesaga. Ta vaid ütles, et nüüd on aeg, mil ema on nii sõbralik ta vastu. Ning ta mõtles merel uites, et parem, kui seda pesa polekski ja Hele-ema oleks kogu pika päeva temaga armatsemiseks.

Et isa oli väga kiindunud oma Hele-emasse, selgus päev hiljem. Uhke lind, kes pelgab maad ega taha tulla kaugemale kui kiiva piirini, nii et ta ujulestad veel tunnevad vee jahedat paitust, komberdas Hele-ema järele kuni pesani. Ja kui Hele-ema sunnitas oma teist muna, kõneles isa talle rahustussõnu ja valvas. Ning et temagi poleks täiesti tarbetu selle püha eluülesande juures, kiskus ta rohukõrsi ja kuivi meriheina-udemaid ja sõudis neid pesaks ümber ema rinna.

Sest päevast alates julges isa ikka tulla ema lähedusse, kui see oli pesal. Ema kõssutas pesakeses, isa valvas koerputkepoosa varjus. Kajakad ei julgenud muud peale sõimu ja mõle-

mad pidasid silmas merd, et see korraga, mine tea, ei ujuks minema!

Ka Vigasetiibne ei olnud enam nukrutsemas kaldaloigukeses või tardunult igatsemas lamedal kivil, nokk nukralt tiival. Ta oli sobitanud tutvust noore isaga, kelle oma kaaslane oli samuti noor ja oma rumalas ägeduses asunud hauduma kohe teisel munal. Isa oli oodanud teda merele ja kui ta ei tulnud, sõudsid nad Vigasetiibsega ringi ümber saarte ning siis tuli Vigasetiibne kaldale, mitte mudapeenrale, vaid uhkena otse Hele-ema kõrvale. Ta korises, nagu oleksid tal juba pojad sulestiku all nautimas ta südamesoojust. Ning ta leidis endale pesapaigaks lohukese kahe kivi vahele, mis oma värvilt ühtisid ta pruunikirju sulestikuga. Ja päeval, kui Hele-ema munes oma viienda muna, pööras Vigasetiibnegi nokaga oma esimest ja ainukest.

«Sind pole siin kauaks,» ütles ta Hele-emale. «Sul on juba pesa mune täis!»

«Oh, mis! Ma võin neid muneda palju, palju! Mis see mulle...» kiitis Hele-ema ja läks merele. Ta tahtis sõuda veel kord läbi sügavad siniveed, pesta üle oma suled, libistada nad üks haaval noka vahetsi ja käia palju reise süvavee põhjas. Tuleb pikk istumine pesal. Siis ei või minna kauaks ega kaugele. Munad kisendavad soojust, muidu nad ei ela. Ja kajakail on varsti pojad — siis muutub nende apluss mitmekordseks. Ei siis ole enam aega armastada sinist, vaikset vett ega tuulega vahutavaid vooge.

Vigasetiibnegi ei tahtnud enam lahkuda oma pesa juurest.

Jah, mullu oli tal äpardunud. Ta oli pesitsenud mujal, kivisel rannasaarel. Siis oli hiilinud kivide varjus lähedale kahejalgne. Ta käest kõmahtas pauk ja väike tuleleek sähvatas kord mere kohal. Ja enne kui hakk jõudis sukelduda, riivas tinane surmatera ta tiiba. Kaua ujus ta süvavee sügavuses. Oli lämbumas, kui tuli pinnale. Hetke rüübanud õhku, sukeldus jälle ja ujus eemale, ikka eemale rannast. Ning ta pesa jäi sinna tuulte ja sadude hoolde.

See hirm oli jäänud temasse püsima. Ehkki siin polnud teinud talle keegi veel kurja, viivitas ta oma ainsa muna juures. Ta ei julgenud seda enam jätta.

Nõueldes ja pesa ümber piireldes vaatles ta Hele-ema pesa. Oma uhkuses oli Hele-ema läinud hooletumaks: ühe muna külg paistis kõrrekeste vahetsi. Kuid Hele-omal oli seal palju mune — ta ei saagi neid hästi katta. Nagu kõik linnud, ei osanud Vigasetiibne lugeda, palju neid oli. Kuid ta teadis, et on terve tunne istuda pesal, kui neid on sulestiku soojuses mitu ja neist tuleb välja palju pojakesi.

Ta seisatas Hele-ema pesa juures. Ta silmad käisid kahtle: Hele-ema pesa juurde ja jälle oma ainsale munale.

Ta langetas pea nukralt õlale ja sulges silmad nagu mõtiskluseks. Siis piilus ettevaatlikult põõsasse ja põõsa taha. Siis avastas ainus nokalüke Hele-ema pesa ning teine koukis sealt välja hall-rohelise muna. Ettevaatlikult veeretas ta selle üle mune oma pesamollikesse — oma ainsa muna juurde.

Need olid viimased sammud, mis ta astus sel päeval. Nüüd kohendas ta kaks muna oma südame alla, seadis neid jalgega veel mõnusamini keskkeha soojusse, et nad oleksid kaitstud nii küljest sulgedega, vilu tuule eest, ja asus hauduma.

Teisel hommikul tuli Hele-ema. Ettevaatlikult hiilis ta jälle läbi koerputkepuhmade ja kajakad, kes haudusid oma pesadel samas lähedal, tõusid lendu, sõndasid kokku karja teisi ja püüdsid, kiireid lasklende tehes, läbi Hele-emale pähe. Ent see libistus läbi rohu, jooksis üle roheliku ja heitis pesale, surudes pea põõsasse. Vihased kajakad laskusid tülitsedes oma pesadele ja rahunesid. Siis kohendas Hele-ema oma pesa, siblis katte eemale ja laskus muna — ta lahkunud sealt. Öhtul hilja tuli isa samasse ta juurde. Hommikul käisid nad üheskoos merel, kuid Hele-ema tuli jälle tagasi, kuna isa jäi ühes teistega ujuma merele.

«Go-go-go! Sina ole siin! Ära jooksegi edasi-tagasi — need kajakad — siis ei saa rahu!» seletas Vigasetiibne. Ta kartis, et Hele-ema teeb palju tegemist, tulevad nad temagi kallale peksavad ta ehk veel minemagi pesalt, ehkki ta teeb end üllatavalt võimaluseni madalaks ja niipea, kui tõuseb kajakad kisa, peidab peagi kivide vahele.

Ta oli maailmas näinud mitut ohtu. Ta teadis, et parem on olla kui ohata. On vähe abi sellest, kui nukrutsed ja leinad kogu suve üksinda saarte vetes, nähes teisi minemas pesale ja

tulemas sealt poegadega. Pigemini kannatada need nädalad, olla täiesti oma pesa vang! Sest üks ole juhtunud, et kui tiirud ei pea õieti politseikorda ega kaitse haudesaarte seadusi, tulevad vahel siia maa kaugusest rongad ja varesedki, need pahad metsade linnud. Eks paar aastat tagasi koukinud vares Vigasetiibse alt välja ühe muna! Aga tal oli siis palju mune ning ta oli kannatlik lind nagu praegugi. Vaatas vaid häbelikult kõrvale, nagu ei märkakski midagi. Paremini üks muna, kui sigitada tüli, mille läbi kogu pesa võiks hukkuda.

Selline lind oli tema ning peaaegu kõik emahahad. Ja nüüd ta hoiatas Hele-ema:

«Istu vaikselt! Ole nagu tükk maad! Ära vea kajakaparve tähelepanu endale!»

«Ega ma neid vea. Ainult, kui olen teel siia, siis nad peksavad!»

«Jah! Ma olen näinud, et nad peksavad haha pesaltki ja söövad selle silme ees munad. Seesugused nad on, kui neid vallutab kurjusehoog. Seepärast oleme siin liikumatult nagu kivid või tükk maad!»

«Ega minagi asjata vähkre! Ära mõtle, et minu pesa on väärt vähem hoolt kui sinu oma!»

Ning nad unelesid mõlemad oma munadel. Hele-ema oli unustanud, et tal puudub üks muna. Kui ta seda üldse märkas? Ka Vigasetiibne oli unustanud, et veeretas teisest pesast endale ühe muna. Ei tema tea sellest enam midagi. Vahest teisel aastal, kui on jälle samane olukord ja ta veel elab — küll siis haudumisiha äratab jälle sellise vargusehimu, millest pärast ei tea enam midagi. Nüüd ei tea ega tunne aga muud kui suurt ohvrimeelt ja valdavat palavikku oma ihus, mis otse tumestab mõistuse.

Kui paar hommikut hiljem Hele-ema läks pesalt end tuulutama, oli ta pesa muutunud. Kus enne oli vaid rohukõrsi ja meriheinu, seal uhkeldas nüüd pehme, hallikirju, vatisarnane palistus hahasulgedest. Rinnanaha udusuled, südamele kõige lähemalt, langetas haudepalavik pessa. Ja kui nad ei tahtnud hästi tulla, kitkus Hele-ema neid nokaga oma rinnalt, et pesa vooderdada.

«Sa ei tule merele?» küsis ta nüüd Vigasetiibsele.

«Ei, ei!» keeldus see ja pööras mune.
«Tuulutama. See on hea. Sellest ei tule paha pesale. Kui hapi kinni matta...»

Ja Hele-ema mattis munad nii sulgvoodrisse, et isegi kõige teravam silm poleks märganud selle all olevaid mune.

Siis ruttas ta merre. Ujus madalvees, juues ahnelt soolast vett. Lehvitas tiibu ja lendas pisut kaugemale, süvavette. Sükkeldus ja neelas limulisi, valimata seekord paremaid teiste hulgast. Ja vaevalt pool tundi oli ta merel, kui oli juba jälle tagasi kperputkepõõsa varjus, kust hiilis oma pesa poole. Jälle teatasid teda kajakad. Kuid ta ei hakanudki neile vastu. Laskis end liüa ja jooksis pesale, jäädes sinna lamama surmvaikselt, et tehtagu nüüd mistahes, kuna siit-sealt rohust paistsid kümnete teistegi hahkade pead, õiendades vaatama, kas meri on tülis ja mis on siis õige jälle lahti nende kajakatega?

Õisi tuli isa Hele-ema juurde. Ta valvas paar tundi kuni loiduni ning Hele-ema katsus napsata temagi rinnasulgedele alt uduvilliga pesakatteks. Kui koit roosatas vee, läks isa jälle merele. Ta lobises seal vabade emadega ja unustas Hele-ema ning pesa.

Esimesel haudenädalal näitas isa end veel kaunis tihti. Siis kadus vabale avarale merele. Ta oli tüdinud Hele-emast, kes teinud enam muud kui kõssutas aga samal paigal metssõst-põõsa all. Ning Hele-ema teadis, et see nii peab olema ja ta ei peab sõdima kajakatega, vältima kõik kuiva maa ohud ja vaatama poegi sügiseni, et viia nad suurele merele parve alla täiskasvanud lindudena. Ta elu oli määratud ta pesa valdisõks ja sinna ta kiskus siis igal ööl uue kihikese udu-õõga oma rinnalt, oodates kasvava ärevusega päeva, mil kõrvale koortest juba kobinat ja nõrka piuksumist.

Möödus teine, siis kolmas nädal sellest ajast, kui nad olid oma pesade vangis.

Kõik päevad pole vennad, nagu pole seda kõik linnudki, vaid on nende hulgas leplikke ja neid, kes elavad kurjusest. Oli ka päevadega. Oli seesuguseid, et päike oli nii hele, pan-
ee vee kiirgama ja põletades haudelindude selgi. Samas lohi-
p. l. v. ääretult merelt ja külm vihm sahises maha, sulisedes

kaldavees, rabisedes põõsais ja piitsutades halastamatult hau-
delinde.

Sellise päevaga kadusid lennukajakad. Kadusid ja ilmusid äkki sompus taevast, et vahetada munadel haudujaid. See oli ju hahale mõistmatu asi, et isalindki tuleb ja istub pesale. Aga kajakate elus on palju imelikku ja mõistatuslikku ning hahad pole püüdnudki saada kõige selle jälile, sest nad teadsid: kõik, mis nad teevad, on halb! Sest mis head võib teha lind, kes sööb teist lindu, kalaraibet, mullatõuke ja asju, millel pole nime.

Kui aga vihmale järgnes torm, ja vahused vood peksid hiiglamürina saatel kaldarahne, olid kajakad kõik türlemas saare kohal. Sellise ilmaga ei lenda nad kaugele merele. Tuul aga puhub hahkade kaetud pesad alasti. Nad õgivad täis oma kõhud mune ja pojalooteid ja tantsivad veel laastatud pesades, et nende rõõm oleks täielikum. Seesugusel tormipäeval ei lahku tark hahk pesalt. Ja kui ta siiski usaldab lahkuda, mur-
rab suur õnnetus ta südame: ta ei leia tagasi tulles enam eest muud kui ligase pesaaseme.

Seesugune torm kestis sel aastal kolm päeva. Ja kogu aeg istusid Vigasetiibne ja Hele-ema pesadel. Nende südamed olid täis kartust, sest tuul ei raugenud ja kajakad kisendasid nii, nagu tahaksid nad ära kulutada oma kõrisid samade päevade kestel. Ja mõnes paigas tükkisid nad nii häbematuks, et püüdsid peksta isegi hahku pesalt või nende tiibade alt mune välja koukida.

Üks tuli Hele-ema juurde.

«Mina ei lase! Mina ei lase!» kähistas see ja hüppas kala-
kajakale vastu. See taandus, lastes enne tuulel puhuda oma punasesse kurku, kust lõikus välja röövkiisa.

Vigasetiibne surus end pesakesse, nagu oleks ta surnud. Teadis, et ei hakka vastu. Tal pole Hele-ema jõudu ega julgust. Tema on rahul sellegagi, kui nad kisuvad ära talt ühe muna ja jätavad teise. Las nad uuristavad tiivanuki alt — ei tema liigu, kui nad aga lasevad tal edasi haududa ega kisu pesalt ära. Sest mis aitabki vastuhakk, kui kajakad kisendavad aga jaole üksteist, hahad ei ole aga seesugused, et neil tuleks meelde kaitsta end ühiselt.

Võib olla oleks juhtunud sedasi, kui kajakad oleksid läinud

«Kallale. Ent tuul rahunes, kisavate kajakate hulka ilmus korda sisse seadma mitu tiiru. Ning kuskil tõusis naerukajakail oma vaheline taplus, mis ärritas teisigi vaatama mujale ja jätma seks korraks rahule Vigasetiibse.

Marule järgnes jälle vaikseid päevi. Kaldavee piirdesse ilmusid jälle vabad hahad. Meriharakas noogutas mõttetargalt oma pead kivi otsas, seletades oma elutarkust teistele lindudele, kes aga ei tahtnud teda kuulata. Kui ta oli küllalt vaadanud oma varbaid, hakkas ta korraka kivil keerlema.

«Häda! Häda!» piiksatas ta sulisele maailmale ja lendas teise kivi otsa, kus viibutas nokka ja kordas sama.

Hahad tõstsid päid. Kajakad vakatasid. Ja suured meriharakad, kes armastavad tormi ja taevast, tõusid lendu. Kui meriski edasi hoiatas, et häda tuleb, tõusid mõned tiirudest ja naerukajakaist vaatama, mis nähtub veepiiril. Nägid lähenevat saarele suurt vesisitikat. Paati, mille turjal istus inimene.

Saarel vakatas kõik. Hahad püüdsid vaadata üle rohu, kuid ei näinud midagi. Kahetsesid, et neil pole luige pikka kaela. Kajakad olid kehkel. Kivirullija kädistas kaldakruusal ja nokkis vihaselt klibukivikesi. Ja siis heideti korraka kõik kajakad ja tiirud kui tuhanded valged lehekesed lendu. Nende kisa lüüdis õhku, kattes merikajakate kjauksumise. Nad lendlesid vihaselt saarele läheneva paadi kohal ja laskusid allapoolegi, nagu ähvardades teda nokkida. Kui aga inimene väljus sellest, nad nagu mitte märgateski, sööstis meriski lendu ja kisendas de saare.

«Seal ta nüüd on! Seal ta nüüd on! Surm teile! Surm teile! Seal ma pole öelnud! Kas ma ei hüüdnud! Seal ta nüüd on!» Ta laskus eemale merekivile ning noogutas vihaselt, nagu ta, kes täitnud ausalt oma kohust, olnud teistest targem, kuid teda pole pandud küllaldaselt tähele.

Hele-ema ja Vigasetiibne märkasid: inimene liikus mööda kaldakruusa. Astus, seisis ja lähenes pesadele.

«Tuleb! Tuleb!» vabises Vigasetiibne.

«See võib olla!» pomises Hele-ema ja surus end madalaks. «Ta võib sind surnuks hammustada kauge maa tagant. Mina

«See võib olla!»

Ja Hele-ema surus enda veel sügavamini pesale, kaotades sootuks oma pea tiivanukkide kirjusse vakku.

«Tuleb! Tuleb!» vabises Vigasetiibne.

Ta hirm oli suurem kui kõik muu. Ta ei mäletanud muud kui seda, kuidas surmatera jooksis läbi ta tiiva. Ta on kogenud, mis on suremise õud.

Inimene sammus aga ikka lähemale.

Hahad purskusid ta jalgade eest, lendasid, patsatasid vette ja ujusid eemale. Mõni hirmuvärinais, teine vaid sedavõrd, et lendas ainult pesalt ja usaldas eemale ujudes vett juua. Kosklad kuulsid juba kisast, milles asi seisab. Nagu oleks neile alla kivikoopaisse käinud telefonid salateadetega, oskasid nad tulla oma urkaist just enne seda, kui inimene oli üsna lähedal. Ning kõik nad ei tulnudki. Väristasid vaid oma päid ja Vigasetiibne kuulis, kuidas üsna tema lähedal üks vaid kähises oma koopas nagu metshani, kes toob oma pojad vette ega vannu alla kellelegi.

Üsna Vigasetiibse lähedal peatus inimene. Ja kui ta astus veel sammu, sööstis lind pesalt.

«Munad! ...» sähvatas tal ajus.

Tal polnud aega neid matta. Nüüd nad jäävad — alasti ja kaitseta. Ning viimisel pilgul pildus ta neile haisevat väljaheidet, et rikkuda mune.

Inimene kummardus pesa kohale. Hele-ema nägi seda. Ta aimas, et nüüd see purustab koored, hävitab pesa! Kuid inimene kattis munad Vigasetiibse sulgedega, tõusis siis jälle jalule ja sirutas aegamisi käe Hele-ema poole.

Linnu ihu valdas värin. Nüüd peaks sööstma lendu. Vigasetiibne läks — paterdades, komistades, pekstes nokka vastu kive, sest tal on ju ainult üks tugev tiib. Ent Hele-emal on kaks... Peaks minema!...

Aga mis see siis on? Ta ei liigu! Ta on nagu halvatud. Tal — mis kõige hirmsam — ei tule meeldegi lennata! Ja kuna ta vabal merel pelgab iga kahtlast varjugi, surub ta nüüd enda tugevasti-tugevasti pesale. Ja nii tundis Hele-ema, kuidas inimese sõrmed puudutasid ta selga, siis pruunikirjusid tiibu ja libisesid neist üle saba poole.

Hele-ema muljus pea maha ja sulges silmad.
«Surm! Lõpp!» välgatas peas. Ootas ihhu teravat valu, mis katkestab elu, kuid ikka ei tulnud meelde söösta lendu, sest nagu mitmed teisedki hahad oli ta haudeajaks kaotanud täielikult oma elupäästva põgenemisrefleksi.

Kuna ta vabises ja surus end lõpu ootel pesamollikesse, eemaldusid ta selga silitavad sõrmed. Inimene tõusis ja eemaldus. Aegamisi usaldas Hele-ema tõsta pead. Ta kael värises. Ent juba liikus inimene eemale. Teised hahad, kes olid nii sarnased oma ümbrusega, et ta peaaegu oleks neile peale astunud, söötsid tiibade vuhisedes lendu, kui astuv jalg sattus neile juba meetri lähedusse. Mõned jäid aga kui halvatult pesadele, reostatamata mune roojaga. Neid ei puudutanud aga inimene, kes saladuslik, kellega ühes käib tajumatu hirm. Ainult Hele-ema selga oli ta puudutanud ja lind värises nüüd oma pesal, elektriseerituna kummalisest elamusest.

Inimene kadus. Midagi kolises ja sulises sealpool haudesaarekest.

«Läheb! Läheb!» oli jälle tark meriski keereldes kaldakiviil ja andes teistele teateid kui eelpost sõjaliinil.

Üksteisega tülitsedes ja kiseldes otsisid kajakad oma kirjud munad üles. Ning tunni-paari pärast tuli põgenenud Vigasetiibne samm-sammult, hirmunult, kael venitatud pikaks, et vaadata üle rohu.

Ma ei julge!» habistas ta eemalt. «Ma ei julge enam tulla!» Midagi! Ma magan!» Ja Hele-ema sulges silmad.

Ma ei julge vaadata oma pessa! ...»

Mina magan!» kordas Hele-ema.

Samm-sammult ligines Vigasetiibne oma pesale. Tal oli teine emahakk, kes samuti pelgas. Siis tulid nad kaheksa, üksteist julgustades ja edasi lükates kuni Vigasetiibse juurde. Siit luuras teine üksinda teed edasi — oma pesani.

Vigasetiibne avas pahas aimuses pesakatte. Ent sulekatte all paistsid ta enda poolt ära lennates reostatud munad. Nüüd kadus ta kiiresti jälle hauduma ning ta rahu tuli pea tagasi. Og og-og! Ta pole leidnud!» arvas ta.

Ta käis minu juures. Ta puudutas mind!» teatas Hele-ema. «Ning sa elad!»

«Ta pole visanud mulle surmatera. Ta käis nagu laine käib üle selja, kui jääd magama kalda veerde. Nii ta puudutas mind.»

«Sa pole põgenenud? Ei mina julge... Ma kohe ei saa — pean lendama!»

«Ja mina jälle ei saanud lennata!...» ütles Hele-ema. Ta käänas pea viltu, lükkas noka rinna alla, kobas mune ja kuulatas. Ning siis kuulatas ka Vigasetiibne. Kumbki ei kuulnud midagi. Laskusid rahuldunult kogisedes jälle munadele, kuid nende kõrvad olid erksad. Mitte enam inimese pärast, vaid sellepärast, et kaugel polnud õnnepilk, mil nad kuulevad munade koorekatte alt elu hääli.

Möödus neljas nädal.

Oli paha päev, kui Vigasetiibne kuulis munast esimesi piiksatusi. Nüüd oli ükslugu kuulda vaid ta kogisemist. Ta juba häälitsetes vastu neile, kes polnud veel hinganud nokatäitki karget mereõhku. Nüüd ta oli kohevil pesal. Ei võinud lebada munadel, et mitte pragunevaile koortele peale suruda. Ei ka tõusta kõrgemale, et külm niiske tuul ei heituks surilinana veel munamärgade, vastsündinud väetikeste üle. Nii ta siis kohen-das end alatasa, suled kohevil, ja kogises poegadele vastu.

See oli õhtu, kui Vigasetiibsel pragunes esimene munakoort. Ning läks aega hommikuni, mil esimene poeg oli juba vilgas kui hiirekene, kui pragunes teinegi muna. Vigasetiibne imestas, et mis see on? Sest kas ta pole enne haudunud, et ei tea: hahapojad tulevad munadest ühte-aegu. See on nii seatud, sest ruttu nad virguvad ja ruttu viiakse nad merre ega pole neil aega oodata üksteist.

Vigasetiibne oli nüüd juba täiesti unustanud, et üks munadest polnud tema oma. Küll oli ta nüüd kannatamatu ja aitas hommikul hilinenud poega. Ta krõbistas pisut purunenud koore kallal ja sikutas siis poega kaelast. Sedasi aidatuna pääses poeg koorest välja, jäädes lamama oma vanema venna kõrvale, vaevalt eluhõng sees.

Vigasetiibse poegade hääli ja ema häälitused neile ärritasid Hele-ema. Temagi kogises ja kutsus juba poegi ja hoidus pesal kohevil. Ta küll ei mäletanud, et ainult ühe öö võrra Vigasetiibsest hiljem asus hauduma, aga küll taipas temagi

alateadvuses, et aeg on täis ja ta viib pea pojad siit sulgsest hällist sinna päris kiigukesse — lainetavale merele.

Kui kõik oleks olnud nagu kevadele kord ja kohus, küll siis sel päeval Vigasetiibne oleks viinud oma kaks poega merre. Aga oli udune. Lained laksatasid külma sisinaga vastu kive. Vinge tuul pühkis üle saare ja mere. Rohi oli märg külmast uduvihmast ning hahama sametised silmad ei näinud kauge-
male kui hallisegusse uppuva kaldapiirini.

Vigasetiibse esimene poeg tükis välja ema alt. «Korr! Ära mine!» keelas ta poega. Kui see ei kuulnud, lükkas ta poja nokaga tagasi oma tiiva alla. Nii tuli tal korduvalt lükata tagasi seda hiir-elavat, rahutuks muutuvat poega, kes tundis end tõelise hahapojana: munakoorest vette ja kohe ujuma ning sukelduma. Aga ilm oli paha ning praegu merele minna oleks sama, kui anda ise oma lapsed surmale.

«Ilm on paha! Kannatust... Ära tüki välja, kalakull istub kivi otsas!» hoiatas ta poega. Siis pöördus ta Hele-ema poole, et küsida selle arvamist ilma kohta.

«Kui maailm nüüd jääbki halliks ja külmaks?» muretses ta, kuid Hele-ema ei kuulnud. Ta oli kuulnud häält oma sulestikust, mis tegi ta kurdiks ja pimedaks naabri vastu.

Hommikuks oli Hele-omal südame all munade asemel neli sametpehmet tumedat poega. Viies muna, mille ta oli munenud hauduma asudes sinna paika, kust Vigasetiibne veeretis ära, ei andnud endast elumärki.

Hele-ema kiirustas sellega. Seadis ta keset poegade rühma, kohendas ta oma ujulestadega keset kehasoojust. Kui aga lähenes keskpäev ja udune päev valgenes, avades vaate kaugele, otsuvale merele, kuulatas Hele-ema asjatult munakoort ja loobas teda nokaga. Kui Vigasetiibne asus korritamise ja kokkumise saatel teele oma kahe pojaga, keda ei võinud ju hoida uneti igavesti pesas, oli Hele-emagi läbematu küllalt, et jätta muna pessa ja viia omadki lapsed igavese mere hoolde.

O, see oli vaegvaline retk! Ema ise komberdas, taarus, ei leidnud teed. Ja tal tuli otsida teed, et pisikesed ei kukuks kaljupragudesse ega jääks kinni koorputkedesse.

«Korr! Ärge minge!» hüüatas, kui pojad jooksid ette, sest

kaljunukil istus tõmmukajaks ja ta punased silmaveered põlesid õelusest.

«Maha! Lehtede alla!» kamandas surmvaikseks oma poja-paari Vigasetiibne, kui röövlinnu vari liikus mööda rohtu. Ja siis peatus Hele-emagi, peites pojad hetkeks oma tiibade alla, ja vibutades ähvardavalt nokka nagu pumba käepidet üles pilvede poole, kus kisasid kajakad ja seadusevalvurid-tiirud manitsesid kõiki korrale.

Lõpuks — vesi! Pääsenud!

Väsinult, kurnatult viimasest kümnemeetrisest rännakust pesast veeni laskusid emad rahuldunult vette. Ja pisikeste tume mügarik on nende noka ees. Nad juba rüüpavad vett! Nad siputavad sabaotsakesega! Nad püüavad sukelduda samasse madal-
vette, juhtides nokki merepõhja poole. See on neile sama nagu inimlapsele emarind.

Oli halb päev, kui Hele-ema pojakesed purustasid muna-koored. Ja kui keskpäev küll valgenes pisut poegade rännakuks pesast merre, siis pettis ta närvilist lindu, kes muul ajal oma alateadvuses taipas, kui on tulemas tormi või sadu. Nüüd ei tulnud küll tormi, ei ka suurt sadu, kuid öö tuli külm. Lainetus kalda ääres oli suur. Paar korda viskas ta pojad, kes ei osanud veel hästi läbi murduva laineharja sukelduda, vastu kaldakive ja üks Hele-ema poegadest jäi uimaseks sellest löögist.

Vigasetiibne oli kavalam.

«Siia, siia!» kutsus ta poegi. Viis nad lagevette. Ja kui pisem oli nagu korgitükike loopida lainepurskeist, laskis ta selle ronida oma selga ja sõidutas siis selle varjulisse lahekesse.

Hele-ema pakkus omagi selga poegadele. Üks neist sooritas seal lühikese sõidu ja puhkuse. Kui aga oli möödunud külm öö jääkülma uduvihmaga, millest küll osa veedeti uuesti kaldal ema tiiva all, oli hommikul teinigi Hele-ema poeg uimane, polnud tal enam seda vilkust, mis hahapojale omane ja eluhinnana vajalik.

Hommikul nad liitusid jälle Vigasetiibsega. Neil oli kokku kuus poega. Kumbki ei arvestanud omasid ega põlanud võõraid. Ning nad olid mõlemad mures kahe pojakese pärast, kes ei võtnud uue päeva tulles enam uut eluhoogu sisse.

«Ujume tasakesi! Nad ei jõua!» arvas Hele-ema.

«Tuleb päike — paistab neile elu seljast sisse!» teadis Vigasetiibne.

Kuid enne, kui jõudis tulla päike, laskus korraga ülalt alla tõmmukajakas, kelle pojad ootasid süüa.

«Korr-rik!» kätsatas kiiresti Vigasetiibne. Saadud käsu põhjal sukeldusid pojad. Kuid üks haiglane, kes oli pisut teistest eemal, jäi hiljaks. Küll kadus temagi kael vette ja sabaots tõusis ülespoole, kuid samas paigas puudutas kajakas kergelt vett ning kui ta tõusis, polnud enam midagi ei veel ega ka tõusmas veesügavusest.

Tiheda kobarana hoidsid nad nüüd pojad endi vahel. Ja kui lähenes kajaka vari, kõlas sukelduskäsk. Ning vaenlane jättis lauramise hirmunud perekonna peade kohal, tiireldes eemale ulgumerele.

Et pääseda kajakate ohust, otsustasid emad viia oma pojad edemale pesitsussaarest, välja avarale merele ja teiste randade lähedale, kus pole nii palju röövleid, jälgimas iga hooletust, iga mahajäävat poega.

Ohtu hämaral tunnil, kui vesi oli nii vaikne ja taevas tühi liidudest, kaotasid nad teisegi poja, kes oli paisatud rannas vastu kive ja lohistas järel teist pisikest tiivakontsu.

Nad ujusid siis piki rannikut. Ning sukeldusid põhja, kus oli rikkalikult toitu. Ja siis korraga kuulsid emad ühe poja tsitsatust. Ent see oli nii lühike ja äkki kustuv, et emad ei teadnud, mida käskida — kas ujuda laiali, kokku või sukelduda, sest poeg oli olnud samas. Nüüd polnud teda enam, ainult väikesed rõngakesed jooksid laiali üle vaikse vee. See võis olla ablas haug või mõni teinegi süvavee röövik, kes kiskus ümbervikku uimase ja haige pojakese, ning teda polnud enam. Tõrised ujusid kiiresti eemale. Neli poega oli neil veel. Need olid nüüd tugevad ja vilkad ja neil olid suured ohud juba nagu ajataga.

Kuid tuulde on kirjutatud linnu saatust. Ja kui oht näib kõige kaugemal ning mured juba jäetud taamale, tuleb korraga ümberpael. Ning ühel soojal ööl, kui tuletorni vilkuv tuli hõbe- ja hõmarusse maetud vett, kadus Hele-ema.

Ta sukeldus alla, otse mängutujus, õpetades poegi, kuis

võib ujuda pikad maad allpool veepinda. Ja et samas paigas olid põhjas kaluri ankurdatud süvavee mõrrad, ei sellest teadnud tema.

Hele-ema tundis pea kohal mõrrasilmi. Tundis — ta ei saa tõusta. Ujus edasi ja ikka kitsamaks muutus kanepisilmaline koridor, ikka madalamaks lõngne lagi ta pea kohal. Ning tagasipöördumise teed olid talle kinni, nagu olid seatud kavalaina kalade jaoks. Siis viimses ahastuses mõtles: kuidas ta hoiataks poegi, et nad ei sukelduks ega tuleks talle järele. Ta rabeles ülespoole. Surus pea läbi mõrrasilma. Ta tundis tugevat lõnga kiskuvat oma pehmet nokaliha, sõlmuvat ümber kaela. Ja siis heitles ta surmapiinas siia-sinna, peksis tiibadega vett, kuni kõik jäi vaikseks ja vesi, mille pinnal ta uhkeldanud ja ujunud nii palju päevi, mille sügavus ja ääretu sinetav pind olnud talle koduks — sama vesi täitis ta suu ja sidus noka surmasidemega.

Ülal veepinnal tõstis Vigasetiibne pea kartlikult üles. Ta terve tiib oli lennuvalmis ja ta kutsus pojad kokku. Ta tajus: midagi õudset on teoksil. Vesi kihises, mullid ja ringikesed tulid üles. Siis kustus virvendus ja Hele-ema, kes noorena ja uhkena tuli pesitussaarele ning kelle ujumisvaost ta oli lootnud endalegi elutuge, ei tulnud enam veepinnale, mida valgustas kauge majaka plinktuli.

Sest pilgust peale ei saanud Vigasetiibne enam rahu.

Ta oli arg. Ta ei lootnud endale. Ning ta hooleks oli neli ilusat poega. Ta ujus pisikese karavani eesotsas tagasi haude- saartele lähemale. Siis kohtus ta leskunud hahaemaga, kel polnud poegi ja kes meeleldi liitus temaga. Ning veel kolme teise emahahaga, kel oli kari ilusaid pojakerakesi.

Nii viiekesi läksid nad kaugele merele ja nad lootsid, et kasvatavad suurteks hahkadeks need pojad ja viivad kõik sügisel, kui jää vangistab kaldaveed, vabadesse, sügavatesse läänevettesse, ühinemiseks isadega ja hahkade suure perega, kuhu Hele-ema ei tule enam kunagi.

KUSTUMATU SÕPRUS

○ li kevad.

Ma olin suvitamas majakavahi juures. Ta elamu asus kõrge, liivasel rannikul. Polnud seal puude varju ega rohukatte lopsakust. Visa kadakas, tuultest muserdatud, oli visalt klammerdunud mullata rannakarjamaa külge, kus lehmud vähese tagajärjega peksid oma suuri suid vastu viljakandmatut maad. Üle mere aga jooksid tuuletugi ilmaga läänelained ja hüppasid hambuli kalda liivasesse seina, taandudes sureva kohinaga, kuid kandes kaasa ka kalda küljest uhitud liiva.

Selle mere pärast olingi siin. Ääretu, avara mere pärast. Ma armastasin istuda järsul kaldal, jalad kohiseva vee kohal, ja seista majaka rõdul — ikka selg maa poole ja nii mulle ei tõinud valu ei selle lagedus ega tühjus.

Tihti sõudsin välja merele. Seal oli palju linde. Kajakaid püüdes alati loksuva ja keerdlaineist pulbitseva kari kohal, mida kutsuti Hullumättaks, või saatmas mööduvat aurikut. Seal oli tõmmukajakaid, tõmmuvaeraid. Ja üle pea lendasid hahaned, parved.

Teil on palju veelinde,» kiitsin majakavahi naisele.

«Oi-jah! Ei saa öösi magada. Seesugune kisa teistel!»

«Öösiti vuhiseb siit üle pardipaare,» ütlesin.

Siit rändab neid üle ja peatub. Luiged, lagled, aulid — need lähevad. Teised jäävad. Kajakas otsib paiga kivi otsa või merelaiu kruusale, vaeras poeb lehmade sekka põõsasse, kui pole paremat paika,» seletas majakavahi naine.

Kui ma aga valmistusin vaikselt öhtul jälle merele sõudma, ütles ta mulle:

«Võtke püss kaasa. Seisab samuti varnas. Ehk tabate merelt tüki liha. Seal on ju seda jumala kasvatatult ujumas küll ja küll.»

Võtsin püssi. See oli kaheraudne. Ja padrunid öeldi olevat laetud linnuhaavlitega. Sõudsin piki varjukat kallast. Kergeid kurde ees lükates libises paadike üle ööseks peeglisteks tardunud vee. Linnud ujusid samas mu lähedal, sest nad olid juba harjunud mu paadiga — selle tõrvase elukaga, mille ujulestadeks pikad puumõlad. Kajakad piirlesid ümber paadi, et näha, kas-ei viskle selle põhjal ehk äsja mõrrast võetud kalu. Tõmmuvaerad ei tõusnud lendu. Pruunikas ema ees, suur, mustakuuline isa järel, ujusid nad lähedases kaares paadist mööda.

Lasksin mõlad seista. Nende labadelt nörises vett. Siis tõmbasin nad vaikselt lootsikusse ja see jäi tukkuma öhtusele veele, kuna ma kobasin ettevaatlikult püssi järele.

Viuhh-viuhh-viuhh-viuhh, peksid tiivad vihisevate, kiirete löigetega õhku. Madalas kaares lendas otse paadi poole ristlinnupaar.

Nad lähenesid madalalt lennates otse kalda poole. Otse üle paadi, nagu poleks nad harjunud oma ohtliku elu kestel tegema kaugelt hirmukaart ümber selle paiga, kus asub inimene. Tõstsin püssiraua ja sulgesin vasema silma, kuna parem sihtis üle sihiku-täkke lindudele. Kuid enne, kui sõrm tõmbas päästikut, jooksis mu silmade esitsi rida katkendilisi, kiireid pilte, nagu oleks korraga filmilint rebenenud. Välgkiirelt meenus kauge minevik, aastakümnete taha maetud lapsepõli. Kadakane merekallas, raskekatuseline isakodu, vana tuuleveski ja mu sõbrad — ristlinnud.

Mu käsi langes, nagu oleks keegi löiganud läbi mu õla-lihase.

Pühkisin üle otsaesise, nagu oleksin ärganud alles nüüd selgesti nägema roima suurust, mida olin sooritamas. Nii see oligi, sest aastate pika, paksu varju tagant tuli äkki üks mälestus lapsepõlvest — selge ja valdav. Ma tahan kohe jutustada, milline mälestus oli see, mis sundis mind langetama käe püssiga ja andma selle öhtul perenaisele kasutamatult tagasi.

«Teie pole ju lasknud paukugi?» imestas see, nuusutades püssitoru.

«Parajasti lendas ristlind. Ma ei saanud teda lasta ega saaealeski seda teha. Ma ei tea, kuis unustasin enda üldse seevõrd, et võtsin püssi kaasa,» ütlesin mina.

«No-noh! Jumala lindu nüüd ei või lasta...» alustas majakavahi naine, kuid ma ütlesin tõsitsi:

«Lind või loom — aga kui keegi vargselt üle paadi serva sihhib surmalaengut oma sõbra pihta, kes talle ligineb kartmatult ja usaldades?»

«Ristlind on siis teile nii suur sõber? Mis ajast nii?»

«Kui mul olid veel lühikesed püksid...»

«Oi, kui vana tutvus!»

«Sõprus,» parandasin ma.

«Jutustage meile!» nõudis naine.

Majakavaht tuli tornist. Ta oli süüdanud plinktule, mis heledate sähvatustega asus teed valgustama kaugete maade laevadele. Majakavahi tütreke oli lõpetanud oma lehmakarjatamise tööpäeva. Tuba oli hämar — pooliti valgustatud pliidi suust leekiva tule helgist. Ja ses koduses hubases leegipaistes, mis veelkordselt meenutas lapsepõlve õhtuid madalas, nõgises toas pliidi ümber, kus nüüd asuvad võõrad, jutustasin loo sellest, kuis ma sõbrustasin ristlinnuga.

Lääne-Saaremaal on raske saavutada sõprust igapäevase elvaga. Tihti ta jätab kaluri või rannaveerse taluniku maha ja neid ei tea, mida oma lastele ette anda. Ja kuna mujal maailmas öeldakse: õpi parem üht ametit hästi kui paljusid pahasti, läheb seal elu ometigi paremini paljude ametitega.

Minu isa oli kõigepealt kalur. Kuid kuri meri, viletsad püügikohad ja kalaturu puudus muutsid selle ohtliku vaeva tulud tähtsusetuks. Mu isal oli ka tükk maad. Hektaritega mõõtes arutu hulk pinda, kuid see oli kivine, taimekasvuta ega andnud ta meile kunagi aastast leiba. Kuid tööd ta andis. Aga mu

isal oli veel sepikoda. Seal nosis ta sepi, kui ilm polnud soodus kalastamiseks, sest põllutöö oli neis paigus peaaegu tasuta orjamine, naispere ja laste hooleks. Sepise eest sai isa raha, mis andis lisa igapäevase leiva muretsemiseks. Ning siis oli meil veel õuevärava taga künkal väike tuuleveski — kõrgel kivijalal istuv pukktuulik. See ei jahvatanud heagi tuulega üle kolme-nelja vaka päevas ega tasunud seega aega, mis ta juures raisati. Kuid sellega võis jahvatada ööselgi, mil aeg ei maksnud midagi, nagu unigi ju ei andnud mingit tulu.

Nii tuli merest, kruusamäelt, sepikojast ja pukktuulikust leib. Kui aga isa arvas, et sealt saab sedavõrd jääkigi poja koolitamiseks, eksis ta, sest tekkisid võlad ja kui isa mulda varises, varises kõik ja võlausaldajad ei saanud tarbekski.

Siis, kui ma aga olin karjapoisi eas ja tutvusin ristlindudega, oli see kõik meie.

Ühel kevadel, kui torm oli hävitanud osa merepüüniseid ja hülged segasid pärastistki püüki, lõhkudes võrke ja hammustades kalade sabad ära, nii et kalureile jäid vaid pead ja siskonnad, tõmbus isa tagasi enam sepikotta. Oli varajane aeg. Vaevalt aprilli lõpp. Merepüük arenes äärekalamõrdadega ja — saagitult. Päevad olid vabad ja siis leegitses tuli ääsil, kuna mina pidin pika päeva hoidma lõõtsavibu.

Sepikoja uks oli meil ikka avatud.

Sealt nägin õuele, kus talitas ema. Sealt ulatusin hüüdma sõnu väikesele õele — Liisele. Sealt nägin kraavikalda urvaraskusega koormatud pajusid ja kraavis õitsevaid konnakapsaid. Sealt nägin, kuidas kraaksuv vares vuhises ranna poole valvama söödavat või laskus kurjalt vandudes katusemalgale. Ja kui isa võttis tulest raua ja tuul suri lõõtsakurku, alanestuli ja ma kuulsin merekohinat, sest meri polnud ju kaugel: kidurakasvulise koplikese ja kivise karjamaaribakese taga.

Kuna nii ühtjärke vahtisin välja — sinna, kuhu oleksin meeleldi jooksnud, kuuldus korraga, kuis mingi lind lendas terava tiivavihinaga otse üle sepikoja hõreda laudkatuse. Vaevalt kustutava vihin, siis kordus see jälle ja jälle.

«Isa, need on vist pardid, kes lendavad?» küsisin, sest olin ju kuulnud küllalt tihti nende teravaid, kiireid, otsekui noaga õhku lõikavaid tiivalööke.

«Mis?» küsis isa. «Ära sa ainult unusta tuult tegemast. Mis sest lõõtsast magatad? Ega ma pole pannud rauda ääsi ette hapnema ja ega pardid tule sul vibu tõmbama. Mis sul jumala lindudega!» seletas isa.

Teisel päeval kuulsime jälle tiivavihinat. Nüüd lendas linnupaar madalas kaares otse sepikoja ukse esitsi ja isagi vaatas lindude poole ning vasar magas hetke punasel rauatükil.

«Kosklad!» hüüatasin.

«Küll need olid ristlinnud,» arvas isa. «Varsti särjel ja säinal kudemise aeg. Ahven juba omaga läbi... Nüüd kisub ristlinde pesa asjus maale.»

«Kuhu nad siis siin?» küsisin imestades.

«Otse sisse. Kas või siiasamasse! Ta on sihuke lind, et tuleb teeb sul pesa ääsikoldessegi, kui annad aga talle rahu ja juurdepääsu.»

«Aga enne ta pole ju siin käinud. Miks ta ei lähe mullusesse kohta?»

«Linnu asi — mine tea. Näed — kaladega ka: kord on sun ahvenaid, siis teisel kevadel haige, kolmandal jälle särgi. Siis vahel tühi aasta, et mõtled: kalasugu meres otsas! Ja korraga uuel kevadel on su mõrrad täis üsna noori ahvenapoegi. Mine tea! ... Ehk on neil meresügavuses oma rännuteed ja seadused. Ning ju on sedasi lindudegagi. Meil mõni aasta tagasi olid kosklad tuulikus. Tema, see koskel, armastab seesugust pesa. Võib talle selle panna posti otsa nagu tuijpuuri ja võib ka teha seesuguse koopa maha kivide alla — peaasi, et poleks liiga valge ja et ta saaks sisse ronida. Kui ei ole kitsast ronimisauku ei ta siis pesitse. Tuuliku ukse sees on aga kassiauk. Sealt nad läksid sisse. Lähen ühel päeval jahvatama, tõstsin üles pärsi — võlli hammasrattad hakkavad liikuma, kui vaatan, mis valge asi seal viljakingas? Siis tema pesa. Munad otse veeremas aga kivide vahele. Jahvata siis, kui saad!»

«Ning ei saanudki jahvatada?» küsisin.

«Loll! Kuidas saab siis mitu nädalat jahvatamata! Tõstsin munad esmalt viljakingast ära. Pärast panin teised tühja külvivakka. Aga maha jättis selle pesa. Teisel aastal tuli siiski jälle ja meie saime häid, suuri mune.»

«Jätsite puumuna pessa?» küsisin, sest ema tõi kanapesa-

dest ikka munad viimseni, kuna petteks jäeti aga treitud ja valgeks lubjatud puumuna, mida ei saanud nirk ega maiaks harjunud siil ära süüa.»

«Ei seda! Linnule jäi oma, saime oma osa. Kui tasapisi osa ära tood — muneb jaanipäevani. Saad oma paarkümmend muna ja lind haub oma seitse-kaheksa nagu ikka. Kui sa pesa ära lõhud — kus ta siis enam! Nii nende kosklatega. Aga ristlinde pole meil enam ammugi olnud. Kord oli ühe pesa aida all, aga kass sai jaole ja siis nad kadusid. Näib, et nad oskavad seletada üksteiselegi, kus on kurjad, kus head pesapaigad. Ja sinna, kus ühel läheb hästi, tulevad uuel kevadel kaasa teisedki.»

«Nii et kas või tuhat lindu?» rõõmutsesin mina.

«Kus nüüd tuhat...» ütles isa. Kuid ta ei lisanud, palju neid võiks sel puhul tulla, vaid silmitses alasil jahtunud poolvalmis hobuserauda ja toppis piipu pahasti lõhnavat tubakat, mis kasvas humalaaia kõrval vanal pinuasemel ja mida ta siis parkis ahjus pärast leivakupsetamist vanas plekktopsis.

Samal pilgul nägin sealpool kraavi kivikuhjakeste vahel valget lindu, kel seljas must rist.

«Isa! Ristlind!» kisasin.

Isa süütas piibu, siis alles vaatas sinnapoole, kuhu mu pilk oli haagitud äärmise üllatuse ja huviga.

«Ära siis nii kisa!» õpetas isa. «Lind tahab rahu! Las ta vaatab.»

«Ja mida ta seal nii vaatab?» pärisin ma.

«Eks ta meid vahi. Sedasi ta uurib sind läbi!»

«Egas tema oska kõnet!»

«Ei tema oska sinu kõnet, aga vaatab ja õpib targemaks. Näe, lähed kündma. Kajakad kohe vagudes usside jaol. Esmalt pelgavad. Aga kui on pööranud su poole ühe halli silma, siis teise ja sa ei tee väljagi ega liiguta end järsku, mis neid ehmataks, siis tulevad ikka ligemale ja ronivad vaos otse su jala-kandade taga, ja vaata, et sa ei künna mõnd põllu sisse. Ehk vaata varestki. Siga tuhnib, tema jälle istub sea turjal ja valvab, kuni mullast paistab uss. Aga kas ta sinu või minu kuklale ka istub? Sinnapoolegi. Sest see on lindudel kõik välja

luuratud... Ja nüüd see ristlind siin ka: luurab ja piirleb, piirleb ja luurab jälle, et mis rahvas siin elab?»

Isa võttis raua tulest. Vasar paukus. Sädemeid lendas alasilt.

«Löö tasakesil!» õpetasin, hoides ise tagasi hingamist, et lind ei ehmuks.

Kuna isa tagus rauda, lendas põlluservale veel teinegi ristlind.

«Tju-jei! Tjuu-jo!» häälitsevad nad, kuni teine laskus esimese juurde. Siis kurises tulnuk ja mõlemad söötsid jälle lendu.

«Isalind!» teadis isa. «Egas tema julge. Truu hing küll teisel, aga arg süda. Tema kisub aga mere poole, emal jälle kange kiusatus tulla sepikojale lähemale. Sedasi nad jagavad — aega veel on, kuni ühel päeval on kaubad koos. Ja siis haub ema, kuni isa valvab.»

Sel päeval ei nähtud linnupaari enam.

Küll ootasin õues ja piikusin mere poole, kust nõrga vee-kohina sekka kuuldus koovitaja kisa. Õuepuude vahele laskus hämarus ja uputas endasse meie korstnast tõusva suitsu. Üle õue sumises sitikaid, siis vuhises läbi õhu pardipaar, maalt mere poole. Ja ma juba pelgasin, et linnud olid ehmunud sepi-koja haamrilöökidest ja tulesädemeist ega tulegi enam. Liisele aga kõnelesin ikkagi enne uinumist, et homme tulevad meile ristlinnud. Ta tahtis neid oma nimele. Need olevat tema linnud. Sellega ei saanud mina leppida, sest mina nägin neid ise esimesena.

Meie vaidlus ägenes tülikaks ja vanade pahade asjade meelde-tuletamiseks, kuni ema noomis:

«Mis ristlinnu-valu see on! Magage nüüd... Linde pole kusagil, nemad aga jagamas. Mis sa merelinnust jagad! Tuleb ja läheb nagu tuul, olgu see siis kelle nimel: ...»

Ma jäin vaikseks. Mõtisklesin ja vahtisin hämarasse lakke, kus pimeduse sügavuses kärbes pirises. Ja kui oli möödunud hulk aega ja vanaaegne, kirjupalgeline seinakell aeglase täk-sidega mõõtnud öhtupoolse öö otsast tüki maha, hüüdis korraga Liise mind tasakesi ja küsis sosistades:

«Aga miks tal siis rist seljas on?»

Mõtlesin: miks? Ei osanud seletada. Ei teadnud ka muinas-juttu ta risti kohta. Ja siis sosistasin vastu, end päästes:

«Lase isa magada! Mis sa öösi ajad!» Ise aga mõtlesin, et jah, tõsi: miks on temal rist seljas?

Teisel päeval oli isa merel.

Liise mängis õueaia ääres, ehitades kivikesist karjaaedu ja tuues kuuseokstepinu äärest käbisid rusketeks veisteks. Ja kuna ta nendega kõneles, ise küsis ja ise vastas, mis mind, poissi, ajas otse naerma, ja ma olin minemas juba ta mängu segama või teda samuti kiusama, lähenes üle koplikese ristlinnupaar.

«Liise, ole tasa!» ütlesin.

Neli silma jälgisid, kuis ristlinnupaar tõmbas lennukaari ümber sepikojas.

«Sepikotta ta ikka läheb,» arvasin, kuid siis petsid linnud mind, laskudes maha tuuliku juurde.

Meie hiilisime neljakäpuli aida otsa. Selle räästa varjust jälgisime linde.

«Tju-jo!» kogises isa.

«Tju-ju! Kürr!» käditses ema vastu.

Seisid kaua tuuliku kivise jala juures. Kohendasid sulgi, nokitsesid, kordasid üksteisele samaseid häälitusi. Kord pist-sid isegi nokad kokku, nagu nokiks üks midagi teise punaka, laiaks litsutud, kõvera pardinoka küljest.

«Küll lipsavad sisse kassiaugust!» ütlesin.

«Tuulikusse?» sosistas Liise.

«Otse viljakinga, ei mujale. Kui on kastis jahu, siis jahu-kasti — seal on neil pehme...»

«Ning tulevad sealt nagu isa — jahutolmused!»

«Sina nüüd tead! Sa ei tea sedagi, kuidas ta oma pojad sealt maha saab! Tead sa?» tahtsin olla tark, kuna isa oli mulle just eile sepikojas sellest jutustanud.

«Kasvatab seal suureks!»

«Totakas oled. Kus ta's kasvatab... Veelind! Käib ta neid siis kaevul jootmas? Või viib ämbriga vett? Kui kass veab oma pojad hambus paigast teise, tema siis oma nokaga ei saa või?»

«Nokas?» ja Liisa imestunud silmad liikusid minu ja tuu-liku juures sulgi nokitsevate ristlindude vahet.

«Nojah, nokas. Tal ju tiivad seljas ja parem on neid nokas

vedada kui kassil suus. Vaata, viib merelegi nokas, mis see
temale loeb — midagi! Aga nüüd saab küll näha, kas lähevad
sisse kassiaugust...»

Ei läinud sisse kassiaugust.

Tuuliku kivise jala sees on koobas. Selles koopas on õhu-
kõksist lauakesist luugid. Nendega kaetakse vaikse ilma korral
veskitiibade otsad, et suurendada tiivapinda, sest meie kandi
tuulikud ei tunne puldanist tiivapurjesid ega vana kottigi.
Sinna puust tiivaluukide panipaika läkski emalind. Tõstatas
korjaks tiivad, paistis veel ta sabateravik ja kaduski kiviõõnde.
Isa õiendas talle järele vaadata.

«Tju-jo! Kät-kät-kät-kät-kät!...» kõneles ta. Näis, nagu
küsis, et kuidas on, ja ise piilus ringi, kas ei tule kustki õue-
krants või kass. Siis vaja ema hoiatada. Ja kui õues kires kukk,
hüüatas isa tasakesi ja sööstis lendu. Seesugune arakene oli ta,
et ei jaksanud rohkem kogu oma truudusega! Ema aga ilmus
koopaavausse, silmitses ringi, tõstis endale paar kõrt ujulesta-
dole, nagu ei saaks ta pesapalaviku tõves üldse jätta neid lii-
gutusi tegemata. Kadus tagasi koopa hämarusse ja mõne viivu
pärast lendas isagi tagasi, õiendades jälle vaadata emale järele
veskijala õõnde.

«Tju! Tju!» häälitsetes kartlikult, lühidalt. Küsis, et oled sa
veel seal? On sind tabanud oht ja sind polegi enam. Tju! Tju!
Siis kosta ometi!

«Kät-kät-kät-kät!» kõkitsetes ema rahuõõnult. Silus nokaga
üle selja, kui pilluks ta sinna vett. Siis laotas tiivad ja mõle-
mad kadusid mere poole.

Samast kasevõserikust lähenes sel pilgul isa. Ta kõndis
vaikinult, märg kott seljas. Õue jõudnud, viskas ta selle aia
äärde.

«Otsige korv või midagi. Seal on paar kalapoega...» ütles

Liise tõi korvi ja isa puistas sinna mõned särjed.

«Seal ta on! Kassivärske. Ja päikesetõusust külmeta võr-
kude juures sõrmi. Ei ühtegi siiapoega! Ela's...» ja ta viskas
koti pahaselt maha.

Ma võtsin koti, seadsin selle käsku ootamata aiateibasse
kuivama ja siis ütlesin.

«Ristlinnupaar oli jälle siin!»

Isa ei vastanud, nagu poleks kuulnudki. Ma aga ei saanud
jätta nii eimiskiks seesugust tähtsat asja.

«Ta läks tuulikujala sisse luugikoopasse,» ütlesin.

«Mis asi?» küsis nüüd isa.

«Eilne ristlind. Küll ta hakkab sinna munema...»

«Ah, sa seda...» heitis isa käega, istus maha ja sirutas
mulle jala. Ma hakkasin jalast sikutama ta raskeid, märgi,
läbivettinud saapaid, oodates, mis ta nüüd ütleb.

«Jah, naaber on õhtul ära. Peab linna minema. Kui on ilus
ilm, kas sa tuled aitad mul siiavõrgud sisse sõuda?» küsis isa,
muretsedes oma asjade pärast.

«Oijaa!» hüüatasin ma. Polnud midagi paremat kui olla
kaasa võetud merele mehetööle. Ma unustasin ses õhinas isegi
ristlinnupaari. Ja kogu päeva mõtlesin ainult isaga merelemi-
nekust.

Kuid õhtul merele minnes nägin jälle oma linde.

Nad polnud vees nagu vaerad. Ei ka kivi otsas nagu meris-
kid või loigu veeres nagu koovitajad. Nad liikusid edasi piki
adrupeenart, mööda veepiiret, mis hiljutise meretuule ajal oli
olnud vee uhta.

«Näe!» kisasin. «Meie linnud!»

«Süüa otsivad,» teadis isa.

«Ega's nemad söö meremuda?»

«Seda ei söö keegi teine kui meie kivine põld. Sellele mõjub
see hästi. Nüüd maapoolse tuulega on aga vesi alanenud ja
ristlinnud vaatavad, mis see neile on sinna maha jätnud. Eks
neile kõlba kakand, millimallikas, meriteod, ussikesed ja kõik
seesugused!»

Läksime oma lootsiku juurde.

Astusin isa järel ja peksin paljaid varbaid vastu kive, sest
ma vahtisin linde. Ja kui isa oli asetanud võrgud lootsikusse,
selgus, et temagi oli mõelnud neist, sest ta ütles:

«Linnud, jah! Mis neil... Siin nende põld! Ainult tõsta aga
suhu. Ja tuleb siia külm — lendavad soojadele randadele.
Ainult inimene peab vaevama oma ihu suvel kui ka talvel ja
pole siiski tea mis laul.»

«Aga kui tuleb rebane!» ütlesin ma. «Siis on nemad ka hädas!»

«Rebane, eks ta ole... Aga kellel pole ohte? Nii kalurile laine. Kui palju neid on tuulega merel! Ja igaüks võib hüpata üle paadiserva ja sind uputada. Eks tige meri ole niisama kaval ja kiskjas kui rebane. Ning veel, kui kõneleme ristlinnust, ega siis tee rebane temale midagi. Ei lähe ligigi!»

«Ei taha või?»

«Oh, küll ta tahaks. Näiteks parte!... Aga ristlinnuga on asi teisiti. On juhtunud, et ristlind teeb pesa koopasse ja pole tal häda midagi. Rebane teda ei puutu. Ju on sihuke seadus... elukord või mis, nagu on igal asjal, isegi merel, oma seadus ja kord, mille järele ta murrab ja mille vastu ta jälle teinekord ei tohi murda. Aga sedasi see on, et rebane ei murra ristlinnul kaela — võivad elada ühes urkas nagu öde-vend. Ja on tal küljes sihuke traanilõhn või mis — mine tea!»

«Aga ehk seepärast, et tal on ristimärk seljal? Rebane ei tõi!» turgatas mul meelde.

«Äh, mis nüüd ristist. Varastatakse kirikustki. Küll see kõlbaks murdjale ristseljalisenagi. Aga küll seal on midagi muud — seda ei tea. Ega's kõiki asju ilmas tea keegi, muudkui näed, et sedasi on!»

Paar päeva hiljem tegin luurekäigu tuulikujalga. Panin Liise vahiks, nagu oli mõni päev tagasi samas paigas valvanud isaristlind.

«Kui linnud tulevad — hüüa, siis ma poen välja, et nad ei jätaks pesa maha,» oli mul rumalust õpetada. Sest kui lind läheneb kiiresti, ega ma poleks siis jõudnud selle aja kestel koopast tagurpidi välja ronida ja aida varju pugada.

Kuid pesaomanikud ei tulnud. Liise hüüdis kannatamatult, kas ma olen leidnud midagi. Ja kui mu jaladki kadusid koopasse, kartis, et ma ei pääse enam välja. Mina aga kolistasin ettevaatlikult tuuliku tiivaluukidega ja otsisin pesa, sest olin paar päeva tagasi näinud ristlinnu tulevat merelt, nokas kahl pesakõrsi. Kuhu ta need siis pani?

Otsisin sel päeval asjatult. Kahtlesin: ehk läksid siiski sepi-koja juurde kivihiunnikusse või aida alla. Kui aga Liise uuel päeval, mil ma olin jälle lõõtsavibu vang, ütles ristlinnu ole-

vat kadunud jälle veskijala tühemikku, asusin uuesti otsima. Ja seekord leidsin üsna sissekäigu juurest viimase luugi tagant kivitühemikust rohuseintega ja paari ehmeakesega vooderdatud pesa — sees kaks muna.

Avastanud pesa ja kõnelnud sellest kõigile palavikulise kiirusega, valdas mind samal pilgul mure pesa pärast. Jah, rebane ei lähe talle kurja tegema; mägrakoerale ütles isa juba mõnepäevase ristlinnu pojagi vastu hakkavat, mis siis veel rääkida julgest ja tigest emast oma pesa kaitsel. Aga kui mõni teinegi poiss eemalt külast märkab lendavat meile ristlinde või kui isa rannas ehk asjast lobiseb teistele kaluritele — kas siis ei yiida ära suuri, häid mune ja ei hävitata pesa?

«Kahju, et meil pole koera!» ütlesin õhtul.

«Misjaoks?» päris isa. «Siin rannas pole vargust. Ranna seadus on igivana ning püha. Ja kaugemalt varas siia ei tule. Koerast poleks muud, kui lõhuks teie riideid, kui hakkate temaga hullama!»

«Aga ristlinnu pesa!»

«See on sul südamel!»

«Jah, ristlinnu pesa!» kordas Liisegi, kuna oli samavõrra mures ja veel rohkemgi, sest liialdasin ta ees ohte, nagu liialdasin oma tarkust ja teadmisi. Olin talle tänulik selle eest, et ta kaitses koera muresemise soovi, kuni ema lubas, et võiks ju võtta ühe väikese, kes palju ei söö. Olevat ikka asjaks õues ja öösi haukumas. Tulevad sügisesed pimedad ööd — need siis nagu kodusemad ja hubasemad. Isa ütles, et ega tema ole selle vastu, kui kusagilt oleks saada kutsikas, aga otsima ta seda ei lähe.

Kui isa juba magas ja norises ja ema hingamine kuuldus raskena ja vilistavana, sest ta rind oli ängistatud ja tihti valu-pesaks, hüüdsin ma tasakesi Liiset:

«Kas sa tead kusagil koerapoega?» küsisin.

«Küll ema otsib. Läheb kiriku juurde — siis ta kõneleb rahvaga ja toob.»

Oli hulk aega sügavat vaikust. Tuul sahises akna taga. Tuba oli pimedam kui see kevadisel ööl tavaline ja varsti rabises kergelt kosutavat vihma vastu aknaklaase. Siis sosistasin jälle Liisele:

«Kuuled sa, et sajab!»
 «Kuulen küll! Tea, kas linnud otsivad endale nüüd varju? Kuhu nad lähevad... merelinnud!»
 «Ei temal ole varju vaja. Aul, näed ujub vee all, part ka... ja vaeras. Ega's tema ole kukk, et vihmaga saba sorus. See talle nagu saunakoraks!»
 Olenud selle, mõtlesin veel kaugemale, et kui veelind pelgab vett, siis lõpuks muretse sellegi eest, et kalad saavad vees märjaks ja upuvad ära. Aga on keegi enne midagi seesugust kuulnud?
 Uus hommik oli soe ja vaikne. Vihm oli kiskunud maast noore rohu välja. Vana vaher meie toa nurgal asus õitsema ja sumises mesilasist. Koplikese väli kirendas juba õiesilmist ja ma nägin lendlevat liblikaid. Ma tõin toast leiba ja söötsin kukke ja haudumast tulnud kohevil tigidalt luksuvat kana. Siis läksin aida otsa ja kisasin, et kuulda, kas hääli kajab vastu ja et lihtsalt teha midagi ning kuulda oma häält.
 «Kust kohalt sul nüüd valutab, et sa nii hirmsasti kisad?» ütles ema mööda minnes. Siis kohkusin isegi, et olin nii valjusti kisanud. Ristlind! See võis ju olla tuulikujala sees pesal! Jäin vaikseks ja istusin aida taha kivile, pilk tuulikujala avausel. Istusin ja ootasin. Ootas, kas ristlind tuleb pesalt ja lähed merre palet pesema või adrupeenralt toitu otsima. Kuid juba hüüti mind. Isa oli tulnud koju. Tal oli kiire. Sel hommikul oli ta saanud siigu. Need pannud sumpat ja viis mind nüüd aida noppima võrgusilmadest merelima ja adrukimpe, mida ema õhtu kinnitanud saju tõttu muutlikud ja ägedad mere-
 «Liisel!» hüüdsin öde. Ja kui see tuli alles uniselt toast, ta kiskis:
 «Mina lähen randa. Sina nüüd valva, et mõni ei tule külast ja pesa juurde!»
 Sel päeval hoidis Liise silma peal. Teisel päeval olin jälle kodus esmalt avitamas ema porgandiseemne külvamisel ja pärast meisterdades endale männikooretükkidest purjekaid. Nüüd oli tuuliku luugikoobas alati valvatud paarist hoolikast silmast. Tihti käisin kontrollimas, kuidas pesaga asiedeneb. Kord sattusin sinna isegi sel ajal, kui emalind oli pesal. Kuid ta ei

pögenenud, vaid ainult kähises pisut ja surus kaela siis tiivanukkide vahele, vaadates altkulmu mulle vastu.

Tulin koopast ettevaatlikult tagasi ja kihutasin Liise sealt lähedusest minema, et mis ta seal vahib. Lind on pesal. Vaata, ehmub, ega näita enam nägugi!

Liise kuuletus. Alles õues hakkas pärima pikalt-laialt, et kuidas ta oli pesal, mida tegi, mis ta võis mõelda? Ja kui ma talle kärkisin, et kus mina seda võin teada, mida lind mõtleb, jooksis ta ema juurde põllule — vist küsima sellelt.

Nii lasksin pesa edeneda kuni kuue munani. Siis tõin ühe ära. Ja seda kordasin senikaua, kuni olin ära toonud pesast enam kui tosina mune.

«Ära sa too kõiki ära!» keelas ema. See keelamine mõjus sedavõrd, et lasksin munade arvu tõusta kaheksani, sest muidu ehk asub lind lõpuks hauduma ja talle jääb liialt vähe.

Oli juba heinakuu. Väike toomingas koplikese aial oli juba õilmed maha puistanud, kuid türnpuu oli veel lõhnava õie-ehes ja Liisel oli rumalust murda sealt käsi veristavaid oksid, öeldes, et viib need ristlinnule meigudeks. Kui selle ära keelasin, asus ta tegema teehe õitsevast saksa-saane, kuid viskas käest kohe sellegi töö, sest ma läksin tuuliku poole — vaatama, kas ristlind on pannud pessa üheksanda muna.

Pugesin ettevaatlikult koopasse.

Kui ma piilus paari vana luugi vahetsi kiviõõne poole, kuuldus juba kahinat, nagu oleks seal ussi, aga mitte linna pesa.

Lind istus rahulikult munadel. Kaheksal munal, nagu teadsin. Neist jätkus talle, sest tal on liialt palju tegemist, kui tahab siit merre viia ja suurteks lindudeks kasvatada terve tosina, nagu see mitmel ristlinnul kombeks. Kuid ma olin kuulnud juba oma isa-ema jutust, mis see tähendab, kui on palju lapsi ja palju suid söögilauas. Nii mõtlesin, et linnul on parem haududa kaheksal munal kui tosinal.

Lind ei peljanud mind. Silmitsesin teda hulk aega ja tulin siis koopast välja. Nähes Liise suuri silmi uudishimust ümarraina piilumas koopasse, ütlesin talle tasakesi:

«Mine, vaata ka! Aga ära mine ligidale! Ära puuduta! Ära tee häält!»

Kartlikult, varbail tippides lähenes öeke koopale. Ronis hinge tagasi hoides koopasse ja siis nagu tardus sinna kápuli olekusse.

«Tule ära!» ütlesin lõpuks. Kuid enne, kui ta jõudis täita seda käsku, kuuldus ta nõrk kilje.

«Mis sa! ... Kas sa! ...» ja ma haarasin tal jalast, vihaselt silmutades ja sosistades:

«Tule kohe ära! Ja kunagi sa ei lähe enam ...»

Liise tuli välja päikesesse, parema käe sõrm teises peos.

«Mis seal oli? Mis sa linnust peletad? Ega see pole sinu lind, et kihutada ta minema!»

«Ta nokkis mind!» seletas Liise, endal silmad säramas kui pruunid läiknööbid.

«Nokkis? Tal pole ju kõva nokk! Mis sa sellest kisendasid siis?»

Nii järsku! Ma pisut sirutasin sõrme ja — kohe ...»

«Ma ju ütlesin, et ära kisu! Sa oled ka üks ...» lugesin Liisele sõnu, missuguseid polnud vaja otsida, sest pahandades millegi pärast oli ema neid lugenud ette mulle ja need olid mul peas — valmis tarvitamiseks.

Ehkki tõrelesin Liisega, ei olnud ma ise teisel päeval parem. Vahtinud linnuga hulk aega teineteist, sirutasin käe toll-tollilt talle lähemale, ise tasahääli teda tibutades, nagu oleks ta mõni varvasjalgne kana. Ta õiendas kord nokaga mu sõrmede poole, kuid siis laskis end silitada. Kui oleksin olnud jõhkram, siis oleks lind sellest heitunud ja hakanud kartma, põgenenud ja jätnud pesa maha. Kuid puudutasin teda vaid üks kord, vaevalt tundes ta öla mustade ristsulgede pehmust. Kui aga samal päeval käisin veel kord koopas ja uuel päeval mitu korda, võisin teda juba üsna palju silitada ja lubada Liiselgi sama ülevat rõõmu.

«Toome talle süüa!» tahtis Liise.

«Mis me talle toome? Ega ometi suppi?» pilkasin.

«Leiba!»

«Ei söö tema leiba ...»

«Proovime!»

Toime leivaraasuke. Ta ei võtnud neid. Ja kui neid liialt lükkasin, ta nina ette, lõi ta mulle oma lameda nokaga näpu

pihta ja taandus, nagu kavatses otsida väljapääsu. Ootasin siis mõne hetke surmvaikselt. Lind rahunes jälle. Ja siis ma ei sundinud enam, vaid väljusin.

«Sõi?» küsis Liise.

«Ei. Tahtis peaaegu ära minna pesalt.»

«Ei taha leiba?» imestas Liise kahetsedes. «Ei taha leiba? Mis me talle siis anname?» muretses ta.

«Võib-olla — piima?» küsis siis.

Ma hakkasin suure häälega naerma, et näidata, kui rumal ta õieti on.

«Sina oma piimaga! Ega ta siil ole ...» ütlesin. Sest üks siil armastas tulla igal õhtul maja ette — küll vist nuuskima kalarappeid. Kui aga talle pandi välja kauss piimaga, lakkus ta seda ning tuli siis õhtuti juba otseteed kausi juurde, nagu oleks tal lausa õigus piimale ja nagu peaks see teda seal igal õhtul ootama.

«Raiskate sellele ...» ütles ema. Mitte et tal oleks olnud midagi siili söötmise vastu, kuid piima oli napilt. Ta tahtis korjata ka pisut võid tagavaraks. Ja ta tahtis, et Liise ise piima jook, sest ta oli kõhnake ja kahvatu ega olnud tal õiget verd. Sellepärast ta siis keelaski, et Liise ei valaks siilile oma tassist piima, sest loomal on mets toitu täis ja inimesel pole vaja neid süüa ega joota. Kuid see jootmine oli nii huvitav, et Liise tegi seda ikkagi ning isagi tuli trepi ette vaatama, kui siil lakkus piima, ning muheles, kui loom jooksis koduselt ringi ega tõmmanud end kerrasse, kui teda puudutati, vaid tahtis isegi tulla kööki nagu vaatama, kus see päris piimanõu asub.

«Ta ei ole siil,» kordasin uuesti. «Ei ka nagu sina või kass või vasikas, et piima järele ...» ütlesin ma.

Liise ei pannud seda nagu tähelegi. Ta kulm oli kortsus. Pale tõsine. Ta mõtles ristlinnule ega kuulnudki vist õieti, mis ma ütlesin.

«Võib-olla — kärkseid?» arvas end siis äkki leidvat tõe.

Jah, pääsukesed olid oma poegadele küll vedanud kärkseid. Me olime kogu mulluse suve vaadanud, kuidas linnuvarjused olid tulnud lennates ning pistnud midagi poegade kisen- dades laialikistud kurkudesse.

«Mida nad neile toovad?» oli Liise siis tahtnud teada.

«Kärbseid,» oli isa seletanud. «Putukaid... See on nende emapiim!»

«Küllap see oli tulnud tal nüüd meelde. Sellepärast kõneleski nii rumalasti.»

«Kärbseid merelinnule?» küsisin ma üleolevalt.

«Ei,» sai Liise isegi aru. Kuid ta ei osanud mõelda ka midagi targemat. Ta ainult ohkas. Midagi pidid nad ju sööma! Võib-olla kalu? Kuid need pidid siis olema õige väikesed kalapojad. Ja meil ei olnud neid käepärast, et saada asjas selgusele.

Nukralt ja pisut pettunult lahkusime sel õhtul ristlinnu pesapaiga juurest. Oleks tahtnud talle tõepoolest midagi anda. Süvendada sõprust ja teha talle midagi head! Kuid ta ei salli meid. Tahab olla ainult omaette. Kuid oli ju seegi hea, et ta siiski oli valinud meie tuulikujala endale haudepaigaks.

Sel päeval me ei käinud enam tuuliku juures. Isa oli öelnud, et teda ei tohi liiga palju segada. Ta ei tea ju, mis inimesed temast mõtlevad. Kardab vaenu igalt poolt ja jätab pesa maha.

Seda me ei tahtnud. Niisiis hoiatasime ja keelasime teineteist, kuigi ise tükkisime ühtelugu mõlemad linnu juurde, et teda pisutki näha.

Nii läksin õhtul üksinda ja salamahti veel kord tuuliku juurde. Vaatasin esmalt ainult eemalt. Mõtlesin, et ei sega teda. Et ei lähe ligi! Ometi tahtsin pisutki näha — kas ta on alles oma pesal. Ja nii nihutasin end pisut lähemale ja nägin, et ta oli seal. Olin rahuldatud. Võisin minna muretult magama. Me polnud teda siis päeval liiga palju ärritanud. Lind oli leppinud, et teda käidi vaatamas. Ja rohkem ma ei tahtnud teda segada.

Tahtsin juba pöörduda minema, kui äkki märkasin midagi, mis pani südame rõõmsalt põksuma: linnu ees polnud enam leivatükikesi. Need olid kadunud. Kuhu mujale, kui et ta oli need ära söönud!

Pistsin rõõmust ja elevusest jooksmas. Kuid koju jõudnult suutsin ennast niivõrd koguda, et ei kisendanud kohe uksest välja minnes kõigile oma uudist. Suutsin hoida seda siiski

ainult endale. Ei öelnud kellelegi. Kuid uni ei tahtnud tulla. Kuidas see saigi tulla! Ristlind oli võtnud leiba! Ristlind sõi!

Teisel päeval viisin talle jälle leiba. Ja kui isa oli tulnud mõrdu vaatamast ja ema puhastanud kalad, siis viisin talle kalarappeid. Ma ei saanud teada, kas ta sõi neid või ei, sest viisin neid sinna niivõrd palju. Päev hiljem need juba lehkasid veskijalas ning koopaava ümber lendles porikärbseid, nii et pidin pühkima need koopast välja, et mitte reostada ristlinnu maja. Kui aga tuli uus päev, otsisin mere äärest teokarpe, noppisin kapsalehtedelt nälkjaid ja merekäärust püüdsin ühes Liisega viidikaid. Nii kogesin pikapeale, et ta meeleldi sõi viidikaid, mis polnud suured, samuti tigused ja värsked merekasve. Samuti maitstes talle vahel leib — teinekord mitte, mis olenes vist küll sellest, et meie haudelind oli liialt koormatud toidu pakkumisega. Me oleksime ju söötnud teda kogu päeva, sest kas on suuremat meelehead kui et suur merelind, mida näed tavaliselt ainult kaugelt, oma laia nokaga võtab su näpust toitu ega karda sind.

Viimase haudenädala kestel sõi ta meil peost nagu kodulind.

Ta näis julgemgi kui kodulind, sest meie sulisest varvasjalgsete perest julges ainult osa süüa peost. Küll olid kanad ja kukk julged siis, kui heitsin pikali maha ja raputasin endale vilja seljale ja juustesse. Siis nad sagisid ja tallasid seljal ja kaelal ja kõdistasid nokkadega, et aina kilju. Aga peost nad väga ei julgenudki süüa, kartes, et haarad nad vaba käega kinni. Aga ristlind ei kartnud, vaid sõi, lubas end silitada ja jõi vist ka vett, mida talle tihti viisime.

See kestis heinakuu lõpuni. Kui ühel päeval läksin jälle viima linnule värsket vett ja pakkusin süüa, ei pannud ta mind tähelegi.

«Kurr! Kurr!» korises ta ühtejärke ja ta suled olid kohevil kui tigelal kalkunil.

«Mis sa siin korised! Söö!» ütlesin ja sirutasin käe, kuid ta lõi seda!

«Mis sulle on sisse läinud? Nii tige! Ei mäletagi enam, kes sind seni toitisi!» ütlesin.

«Kurr! Kurr!» vastas tema. Ja siis, nagu oleks ta mõistnud

mu imestust ja tahtes rahuldada mu küsivat pilku, kerkis pisut pesalt ja õiendas noka rinnaesitsi pessa, võttis noka vahele tühja kooretüki, ja viskas minu poole.

Muidugi oli see ainult juhtumisi nii, et nägin poegi. Seekord aga uskusin, et ta näitas neid mulle. Või mine tea — ehk ta siiski tõusis just selleks pesa kohendamaks, et ma saaksin näha ta vaandust?

Lind jäi korisema. Mina aga jooksin koju, kisendades uudise juba üle läve tuppa.

«No-jah! Ju aeg täis! Kolm ja pool nädalat — see selle linnu norm!» teadis isa.

Nüüd asus Liise painama. Tema tahaks ka näha. Tema tahaks ka... Ja ei aidanud head manitsused. Tema pidi ise kuulma poegade siutsumist, ise nägema äsjasündinuid.

«Ma olen ka teda söötnud,» uskus ta endal olevat õiguse.

Ma läksin Liisega ühes, et ta ehk liialt ei tülitaks lindu. Lubasin tal olla vaid hetke koopas ja sikutasin siis juba jalast, et tulgu tagasi. Ja ta oli õnnelik. Tema oli kuulnud emalinnu korinat, kuulnud poja piiksumist ja näinud ühe noore linnu nokakestki.

Nüüd oli meil mureks, et näeksime, kuidas emalind kannab pojad nokas pesast välja, kuid see toiming jäi meil nägemata. Möödus vihmane ja tuuline päev. Ning kui tuli uus hommik, vis isa mind endaga ühes randa. Tagasi tulles jooksin pesa juurde. See oli tühi. Ainult paar kooretükki ja tühi udusulist pesa — ei muud.

Liise juba teadis. Ta oli uudishimust aetuna just vaadanud pessa ja kaebas parajasti emale, et linnud olevat kadunud.

«Ega's tema maga nii kaua kui sina,» ütles isa. «Sedaaegu ta juba poegadega merel.»

Jooksime läbi kasevikeriku ranna poole. Seal tuli meile vastu paar naaberküla poissi — lambakarjust. Ütlesid, et olnud pool, kui ristlind läinud poegadega.

«Meie tegime kividega...» ütlesid nad ja seletasid, kuidas vnnad linnud hädiselt paterdanud ja meelitanud seega kive enda pihta, kuna pojad peitnud põõsastesse või tea kuhu — ei nemad saanud ühtegi.

Mu hambad rudisesid, käed olid rusikas. Aga poisid olid kahekesi, minust suuremad ja tugevamad.

«See oli meie lind. Kuidas te tohtisite?» küsisin vihaselt, kuid nad tulid kohe mulle lähemale ja teine küsis:

«Poiss, norid sa peksa?»

«Tule, tule!» kiskus mind Liise eemale. Ta pale oli juba märg nutust.

«Te olete pahad poisid. Mis see lind teile tegi? - Küll ma kõnelen oma isale!» ähvardasin eemale minnes.

«Sinu tühja isa!» naersid nad mulle järele ja neil oli tahtmist visata meilegi paar kivi järele.

Läksime kadakapuhmaste vahele, kapsaaia äärde. Vaatasime mere poole.

«Kuule!» hüüatas Liise ja ma tundsin ta küüsi oma käsi-varrel.

Kapsaaia hirte alt kuuldus piiksumist. Jooksime lähemale ja leidsime aiahirre alt väikese ristlinnupoja.

Kui hädiselt ta piiksus ja püüdis valla meie peost! Kui ilus ta ise oli — sametine, musta peaga ja lumivalge kaelaga — kehal hõbedast ja musta uduvilla.

«Anna minu kätte kaa-a!» painas Liise.

Andsin linnupojakese ta kätte ja ta hellitas väetikest häälega ning silitustega ja soojendas teda oma hingusega, hoides linnupojakest oma palge vastas.

Poiste jutust teadsime, et ristlinnud olid hiljuti läinud mere poole. Läksime mere äärde ja nägime, et nad polnud kaugemal kui mörravaiade juures. Ma võtsin Liiselt pojakese, astusin temaga põlvini vette ja lasksin väikese ujuma. Poeg piiksus haledalt — ujus küll vaistlikult meie poole, kuid mitte oma ema ja vendade sihis. Oli vaikne ilm. Vanad oleksid pidanud kuulma poja hääletsusi — kuid ei! Nad näisid küll olevat rahutud, kuid ei lennanud kalda poole — kadunud lapsele vastu.

«Pelgavad! Pole enam tuulikukoopas. Vaba meri teeb nad jälle araks,» ütlesin õieti, millele Liise lisas:

«Kui veel loobiti kividega!...»

Astusime kaldale. Põõsa varjust vaatasime, mis saab pojast. Otsustasime oodata, ja kui ta ei leia vanemaid, päästa poeg

hukkumisest ja viia koju. Kuid niipea kui olime põõsa ääres, ujus mõrravaiade juurest emalind kalda poole.

«Kurr! Kurr!» häälitsees ta pojale vastu ja isa kät-kätid hoiatasid teda eemalt ettevaatusele. Kui emalind oli juba usna kalda lähedal, sööstis poeg noolena ta poole. Nüüd nägime kummalist mängu. Nagu süstik sööstis poeg siia-sinna. Ema tegi samuti. See oli vist ülevoolav rõõm, mis pani nad nii sööstrina üle vaigse vee. Kari teisi pabulaid isa saatel ujus emale ja jälleleitud pojale vastu. Siis viisid vanemad oma perekonna süvavee poole, kadudes ära eemale roheliste laiukühmude varju.

Kodus seletasime isale ja emale oma juhtumused ja meil oli selline kergus, selline sulgkerkus, selline püsimatus sees ja sära silmis, millist polnud enne olnud. Liise isegi ütles:

«Mul on nüüd nii hea olla. Lind sai koju!» ja isa leidis olevat paraja pilgu öelda õpetuseks:

«Seesugune tunne on inimesel ikka, kui ta head teeb. Katsu teha kurja — on sul siis veel hea olla ja süda kerge? Ei ole.»

«Kas nad tulevad järgmisel aastal meile tagasi?» küsis Liise.

«Kui jäid sinuga rahule — küll siis tulevad,» ütles ema.

Möödus talv. Tormine, niiske, umbsete teedega ja ma väsisin surmani, tampides iga päev kooli vahet. Kui tuli kevad, olid ristlinnud jälle meil, seekord juba neli.

Aga ma valvasin neid üksinda ja mu rõõm oli väike. Liiset polnud enam. Sarlakid olid viinud ta külmutatud mulda — ristlinn. Ja haigusvaevaski olid tal veel meeles linnud. Ma ütlesin, et nad tulevad, kuid tema silmad kustusid ja ta ütles, et nad on nii pime, nagu pole olnud kunagi enne. Ta silmad kustusid sootuks. Ta hingamine kustus ka ja süda suri. Liiset polnud enam. Ja kui tulid ristlinnud, näis kevad mulle hämaram kui varem. Ma ütlesin neile, et Liiset pole enam, kuid nemad tehku oma pesad. Kas nad seda mõistsid, kuid pesad tegid küll. Oli jälle tuulikukoopasse, teine aga sepikoja seina ääres asuva süvavee ja seina vahele.

Oli siis tuuline aprilliöö või mai algus — ma ei tea. Siis ärkasime korraga isa karjest. Aknad olid punakad, verine valgus vabises toas.

Tuli!

Sepikoda põles. Tuul oli sealtpoolt ja sädemed lendasid tarekatusele. Isa ei püüdnudki päästa sepikoda, kuid ruttas ämbri ja märgade kottide ja tekkidega katusele — kaitsma tare õlgkatust. Külalt jooksis inimesi ja tare päästeti. Ja siis, kui päike kuldas maad ja kõrbenud puid sepikoja suitseva vare ümber, kõneles isa:

«Ma kuulsin juba enne läbi une lindude käditsemist. Siis ärkasin, kui üks lind põgenes akna esitsi. Nagu oleks tiivaga lõõnud vastu akent! Ärkasin, kuid ei avanud silmi. Siis nagu midagi punast oleks surutud mul laugude alla ja ma tõusin järsku istuli. Siis nägin aknas tuld. Niimoodi päästsime oma elumaja. Aga kui poleks olnud linde, oleks kõik läinud.»

«Mis linnud need siis olid, mis sinu äratasid?» päris ema.

«Ristlinnud muidugi! Neil oli ju seal pesa. Ja mul tuleb nüüd meelde, et ma kuulsin just nende häält!»

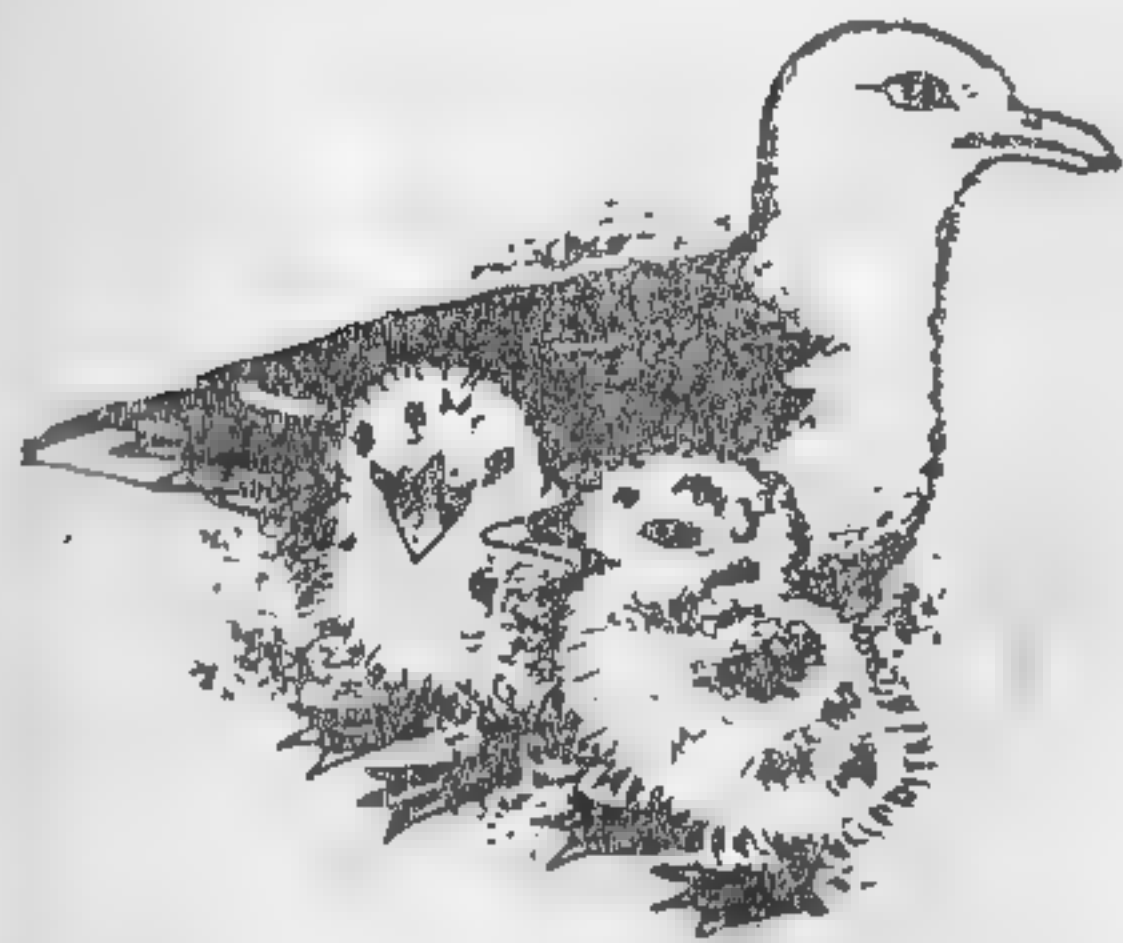
«Nii nad päästsid meie maja. Head linnud! Aga kuhu nad ise nüüd lähevad? Kui pesa põles ära...» muretses ema.

Ei tea, kuhu nad läksid. Kuid nad ei tulnud enam tagasi. Niikaua kui ma mäletan, ei pesitanud neist ükski enam meie maja juures. Kuid — võib-olla nüüd? Et nad on jälle seal, söövad kellegi teise peost, kui nad ei juhtu kokku seesugusega, kes viskab neid kividega. Ükskõik.

See kõik on juba kadunud maailm. Kuid sõprus ise on ju ometigi veel alles. Ta tuli unustuse alt sel päeval, mil olin püssiga merel ja ma nägin ristlindu.

«Tulite tagasi tühja käega,» ütles majakavahi naine.

Jah. Kuid mitte tühja südamega. Unustatud sõprus tõusis seal taas elama. Ja see on ometi lõpuks rohkem väärt kui palju muud.

AVARUSE NÄLG

Saal, kus fjordi sügav, ahtake lõhe asub hämardama vett ja summutama ookeani võimsat voogamist, tõusevad kõrged kaljurahnud kui määratud vähisõrad taeva poole. Osa neist on oma ladvas lamestatud vana aja jääst, mis roomas aastatuhande poolt, lained on pesnud nende tüvedest välja merglid, nad näevad kui hiiglakorallid või uus-aasta õnnevalatised, mida hiiglasel käsi valanud külmadesse ookeanivoogudesse.

Kaljude vastu laksatab purunedes vesi. Kaljude lähedal hulguvad tihti heeringaparved. Ja kaljude ja igavesti voogava vee kohal piirlevad suured, valged linnud, terav pilk juhitud alla merele ja kaljudele. Näib, et nende tiivad ei liigu. Tihti puuivad nad kui paberist lõigatud kujud taegasinas. Samas arjutavad nad õhku toredaid poognaid ja laskuvad kaljudele, et paistavad silma nende kriitvalged kogud tumedate selgade ja kollased, tugevad nokad punase verimärgiga alumise poole küljes. Mere poole vaatavad nad ja vahetavad üksteisega mundeid, mis kajavad kaugele üle ääretu ja tühja lainekünni.

«Ka! Ka! Ka!» alustab üks oma hüüet, kui kõik on rahulik. Ent liigahtab kuskil saak või hädahoht, nähtub kala või kaluri-paak, tõuseb uhke lind peaaegu otsejoones taeva poole, katkes oma pikkade tiibadega hulga selle sina.

«Gjauk! — Gjauk!» kõlavad nüüd hüüded, mille mitmesugused eri kõlad annavad mõista saagi lähedust või hädahohtu, mis varitseb alati ka seal, kus uhke merikajakas võib toetada oma tugeva jala kaljudele.

Sel päeval, kui fjordi sõudsid sisse rasked kaheksaerulised kalapaadid ja kalasoomustega hõbetatud laevad tegid kõrgusest piilujaile silmahimu, lendas palju merikajakaid mere ja kaljude kohal. Ja samu kaljusid mööda roomas edasi inimene kui rebane, kes hiilib saagile. Vargselt, aegamisi, samm-sammult kaljurahnu õnarusile tuginedes jõudis mees välja kalju lääneservani. Kuid mitte puruneva vee kohinat ja mürinat ei tynud mees kuulama. Tal oli kaasas püss, mida hoidis ettevaatlikult käsivarrel. Ta oli jahimees. Ja kuigi suur merikajakas ei anna maitsvat liha, ihaldas ta neid siiski. Esmalt inimesele verre jäänud tapmislõbu, siis võrkude sasijate ja kalade hävitajate peletamise pärast. Ning lõpuks — eks neist saa sulgi aluskottidesse.

«Gjauk! Gjauk!» piirlesid kajakad fjordi suu kohal. Ja kui paat oli kadunud kaljusesse koridori ja libises mööda hämardatud vett edasi viletsa külakese poole, laskusid kajakad madalale ja nende võimsad tiivad kahisesid otse kaljude kohal.

Siis viskas jahimees üles valge rätiku.

Enne kui mõelda, oli lindudel rumalus tehtud. Kuni rätik lehvides aegamisi langes, järgnes sellele mitu kajakat. Neil polnud aega märgata, et see langev ese pole üks kajakas. Polnud ka aega meenutada, et nii on hukkunud palju nende vendi. Ilusas kaares langesid suured linnud kaljunuki poole. Kuid veel polnud nad jõudnud vahetada palju häälitusi ega nende ujulestad puudutada kaljust pinda, kui üle vee lajatas püssipauk ning surm niitis ühe uhkeid taeva ja vee valitsejaid.

See on seadus, et haavata saanud merikajakas tavaliselt hoiatab teisi. Aga teisalt on ka see seaduseks, et kui üks langeb häälitsemata, surnult vette, hüüatavad teised paar korda ja laskuvad talle järele. Ning on tapetud üks hiiglalind, siis tulevad teised ise surmapaigale ja püsivad tihti püssi ees kui hein, mis ei liigu vikati lähenedes.

Mitu korda lajatas püssipauk, sest jahimehe lask tabab eksimatult. Siis paterdas ja häälitsetes vees surnud kaaslaste hul-

gas haavatud lind. Valged tiivad verised, kisendas ta teistele ohust. Ja nagu oleks tuulepuhang haaranud sülemi kergeid lehti, paiskusid teised üles eemale mere kohale. Vigastatud lind jäi aga pekslema oma murtud tiibadega. Ja kuni veri valgus ta ohust jahedasse vette, sõudis ta kaldast ikka eemale. Võib-olla olekski jõudnud välja avarale merele, kus tahtis surra pigemini kui maakurus, kuid kõrge üheksas laine haaras ta oma turja ja lõi vastu krobelist kaljuserva. Ning kui purunenud vesi uue laine eel pisut taandus, ei tõstnud lind enam nokka veest ja keegi ei kuulnud enam ta häält.

Kes olid pääsenud eluga, lendasid avarale ookeanile. Mitukümmend miili lendasid nad. Sest mis on see neile? Eks nende tee käi Bretagne'ist Labradorini, Newfoundlandist Nordkapini. Mida kaugemal on neist maa, seda enam tunnevad nad endid kodus.

«Ei lähekski enam sinna kallastele,» arvas üks.

«Ma ei salli kaldaid. Mu jalad on tugevad, võin joosta nagu tuuagi, aga ma ei salli kaldaid!» arvas teine.

«Kas sa ealeski julgeksid sulgeda silma — jalg maal?»

«Ei seal saa magada ega elada!»

Nad laskusid vaolisele ookeanile. Üles-alla tõstis vesi neid hällitas. Ning nad mõtlesid, et siin nad nüüd elavadki — need merd, nagu poleks neile kaldaid vajagi.

Amult — kui pole kaljusid ja karirahne, kuhu asetada siis oma pesa?

Mitu päeva oli möödunud pussi surmavast haukumisest, nad nähti neid jälle piirlemas kalda kaljurahnude kohal. Need olid nüüd küll teised kaljud, teised veed. Ning siin kohtusid vanast lennanud linnud nendega, kes tulid vastu kevadet lõu-
mend. Nad istusid maha kaljuservale, nokad mere poole, pida-
des nõu oma elu üle.

«Meie ei istu siin kaua! Meie hakkame varsti minema,» ütles üks noor kajakas.

«Kuhu teie lähete? Siinsamas on meri! Sinu kodu ja söögi-
laud!»

«Me peame minema,» ruttas noor lind palavikuliselt.
«Jah, siin on tore meri, aga meie peame minema edasi!»

Ta tõstis tiivad kõrgele, sirutas nad meetri kõrgusele vastu tuulist taevast ja hüüatas tervitusi merele.

«Gjauk! Gjauk!» kõlas ta hüüd võimsast, avarast kurgust. Kaljud kajastasid ta hüüet. Siis tõusis ta üles kalju kohale, piirles kauges kaares ulguvete kohal ja lendas siis tagasi teiste juurde.

«Ka! Ka! Ka!» rahustasid need teda. «Vaata, nägid? See on kõik meie, kogu maailm on meie. Ja pesad paneme siia, elame siin üle oma ohuaja!»

«Gjauk! Gjauk!» tulid jälle tugevad hüüatused noore linnu kurgust. Ta kohendas oma tiivad paremini seljale, istus otse kaljuservale, keerates halastamatu noka all puruneva vee poole. Hetke joobus ta lainete surmamuusikast, siis veeretask jälle ärevalt silmi ning kõneles teistele:

«Siin on ilus. Aga ma lähen sinna, kus ujusin mullu poja-kesena. Kaugel, sealpool neid kaljurahne, sealpool vaiksaid maadevahelisi väinu on suur meri. Ning meres saari, kuhu tuleb kevaditi palju linde. Seal on head, puhtad veed. Ning vähe on seal nähtud veel surnud lindu või kuulnud haavatute kisa. Nii vana kui mina olen — ma pole kuulnud ega näinud surma-
ohtu.»

«Ja miks on see parem kui siinne rand?» Ja mitmed linnud asusid kaljuservale vaatama ja imetlema oma kohavat randa.

«Seepärast, et ma sealt tulin!»

«Päh! Sinu pärast on see rand hea! Mis sa ütled, kui seal on nii vaikne, et jääd haigeks?»

«Kui sul on pesa, mis sa teed siis tuulega?»

«Issand! Lollikene küsib, mis me teeme tuulega? Aga mis sa teed siis tiibadega, nokaga ja oma südamega? Ei saa ju teisiti...»

«On seda vahel sealgi. Pisikesed, tigidad lained üle mere saarteni. Ning saartel on laisku, pakse linde, kes hauvad poegi, et sul oleks midagi süüa. See pole pikk tee teil tulla vaatama ja kui ei meeldi, lennata tagasi siia!»

«Ei mina lenda üle maa! Mu süda läheb pahaks,» arvas põline Norra fjordide kodanik.

«Siis lendame üle vee!»

«Sinna saab siis isegi üle vee? Kas läheme vaatame? Mis

meilegi istume siin kaljul. Ega meie ole pingviinid, kel pole üldse tiibu ja kes kükitavad nagu tagumikule tõusnud hülged rahnurnurgal!»

Nooremad laotasid tiibu. Tugevad hüüded saadeti käskjaladena ette merele. Vanemad tegid kaasa tiiru, siis laskusid tagasi endisele kaljule. Ei! Neil on olnud siin ennegi pesad. Olgugi maailmas paremaid pesitamispaiku — nad on sündinud siin ja nende tee toob jälle siia. Noored aga võtsid kursi lõunasse, piirlesid sakiliste kallaste, sügavate fjordide ja laisalt õõtsuvate tõrvaste kalalaevade kohal. Siis käänasid nokad ida poole, kus rohetas metsade piir. Ja üle vaiksete väinade, üle Läänemere lendasid nad, kuni valge, kõrge tuletorn lõikus kriidise kriipsuna silma. Siis laskusid vette ja nende teravad, tugevad hüüded alanesid ka-ka-tamiseks, sest nad olid jõudnud päralt vaiksete pesitussaarte juurde.

Kaugete, madalate kallaste kõverdusi ehtis veel valge jääpits. Nõrgast maatuulest kergelt kirjatud merel ujusid laisad jääpangad, urbsed ja purunevad. Nüüd oli julgetel lindudel aega ja võimalusi lennata siia poole ja sinna poole merel, kus laienes vee taha kustus silmapiir ja kadusid kaugete aurikute suitsud.

Vahel tegid nad lende noore ema juhatusel, kes toonud nad kaugelt siia, nende saarteni, kus ema ütles olnud mullu oma pesa. Väikeste mügarikena näisid need saared ülalt kõrgusest vaadatuna.

«Liialt madalad!» otsustati.

«Ooh, siin pole vesi nii tujukas. Ta ei rooma kallastele ega põgene eemale nagu mõnes rannas iga päev omal ajal. Ainult niipalju olgu pesakoht kõrgemal, et laine ei ulatu sulle selja lööma.»

«Nad on aga suurele maale liialt lähedal. Eks seal ole inimesi, kes liiguvad oma suitsevate pesade juures.»

«Küll on,» ütles noor ema. «Aga nad pole mind ära söönud ja nad ei söö teidki. Ma usun, nad söövad midagi sealt rõhelisest metsast, mis palistab rannikut.»

Nad laskusid saarele. Ja kõige kaugemale saarele ning sellegi kõige läänepoolsemasse tippu, kus on lõhenenud ja aja-

hambaist näritud dolomiit. Nad puudutasid oma tugevate jalgadega kord niiskeid kive ja tõusid siis jälle lendu.

All laidude ja saarte vahel oli käärude vaikuses juba teisi lindi. Kiirete tugevate vihisevate tiivalöökkide saatel lendasid partide perekondadesse kuuluvad linnud raskelt üle vee.

«Ühel päeval need jäävad vette ega jaksa enam tõusta,» arvas üks merikajakaid.

«Neil on lühikesed tiivad, sellepärast...»

«Ja rasked, rasvunud kehad. Nende pojad on ka rasvunud. Te olete ju proovinud?»

«Nemad on porilinnud, seepärast. Vaata: urgitsevad aga lahekurükses, kus on surnud vesi. Ja nad poevad vee põhja ning söövad muda nagu kaladki!»

«Aga mis sa neist arvustad. Eks kalakesed ole maitsvad? Ning eks meie ole mitugi korda täitnud endid kurguni meritigude ja põhjaroomajatega, kellel on koor seljas. Teate, suure vee kaldal, kus meri pettis rumalukesi sellega, et ronis kõrgele kaldale ja mõne tunni pärast mõõnas tagasi. Siis nad jäid siplema porile, jalutud ja tiivutud. Kuidas võivad nad olla nii rumalad?»

Nad tõusid üles taevasinasse, kust oskasid parema täpsusega kui ükski pommipilduja lendur langetada kõvakoorelisi suutäisi koore purustamiseks otse valitud kivile. Siit nad vaatasid uhkelt lindudele, kes sulistasid vaikselt madalvees, ujudes ja sukeldudes, kaagitsedes, prääksudes ja vahel sülda paar lennates, ujulestad lohisemas mööda vett. Siit vaatasid nad sügavale alla veele ja pisukestele saartele. Ja linnud all käänasid päid ja vaatasid kartliku häämitsuse saatel üles, kui hiiglakajaka pikkade tiibade vari libises aegamisi üle vee.

Paljud linnud olid juba valinud endile paigad saartel, kui merikajakad asusid püsivamalt lähemale ülemise saare läänepoolsele kaljunurgale, ka-ka-tasid, hüüatasid mere poole veel tervitusi ja siis langetasid nokad. Tormise mere värvi silmad punaseis raames otsisid dolomiidirahnus õnarusi. Paar tõmmet nokaga, paar kohendamist ujulestadega, ning oligi prügi ja kivikestega piiratud väike õnarus, mida vaid kajakas ise tundis oma pesana ja mis igale teisele oleks paistnud kõige kõlbmatuma paigana päikese all.

Noor ema, kes toonud teised siia ja leidnud nende hulgast endale paarilise, otsis üles mulluse kivikurru. Sinna ta kõssitas ja sinna munes esimese muna, mis oli selliselt kirju, et kellegi silm ei eraldanud seda prügist ja kividest.

Kolm ta munes neid, käies vahepeal kaugel merel, kust ei ulatunudki nägema saari. Siis istus pesale ja leidis, et ta naab- riks oli hahk. See pelgas teda ja käänas häbeneva plikana pea teisele. Kajakas ei teinud märgatavakski kohmaka linnu seal- oolu. Oh naaber, siis naaber. Naabrist tuleb lugu pidada. Ja kui paar päeva hiljem haha ära olles hiilis ligi kalakajakas, jät- kus merikajaka ainsast nokavilpest, et peletada see minema. Saared on ju avarad. Maailm veel avaram. Ei seda tohi olla, et lagastatakse nii ta pesa lähedal! Kui keegi tahab süüa või tal endal on kõht tühi — ei siis tohi olla nii laisk, et vaid öien- dada nokk naabri pessa, sest misjaoks on siis, head silmad ja tiivad? Ja nii oli kartlik hahk ta juures enam kaitstud kui oma naabrite ja sõprade hulgas. Sest hahale õnnetul ja samas õnne- likul kombel oli ta pesa merikajakale liig lähedal, kui et see ise või mõni teine oleks mõelnud seda puudutada.

Iga tühipaljast ei hakanud aga noor ema ise eemale pele- tama.

Kord vaikselt pärastlõunal, kui päikesevalgus magas lai- alt kaljudel ja vaikne vesi pani oma peegliläikega kajaka ilmad virvendama ja pea valutama, lendas kivi otsa lind, keda pole kunagi nähtud ookeanil. Pikkade varvastega nagu meri- kajakas, hall ja näotu, ning ta istus kivile kraaksuma, nagu kuulutaks ja kutsuks ta saarele õnnetust. Paljud tundsid seda halli varast, kes ehk siis usaldas tulla saarele, kui siin sügisel polnud merelinde. Ehk jälle siis, kui tal seal kuskil pärismaa ohelistes okaspuudes asuvas pesas on pojad ja ta on häbe- tatun kui kunagi. Paljude pesadest oli Vares-Jaak varasta- nud kas muna või poja. Ja tihti kui ta laskus kaldakivile, lendasid eemal naerukajakad. Ent keegi ei tahtnud olla nii loll, et tulla seda halli nõida eemale peletama.

Kraaks! Kraaks!» kisendas ta ja merikajakas kuulatas osmakordselt, häält, millest ta ei taibanud ühtki sõra ega mõtet.

Vares piilus ringi ja tegi tegemist kivikestega, nagu oleks

ta seal vaid geoloogiliste huvidega. Rüüpas merevett ja kraak- satas jälle. Vana hahk, kel oli olnud pahandusi oma elupäevil iga varga ja petisega, vaatas ringi, kas keegi ei tule abimeheks ega kihuta kraaksujat minema. Sest ehkki ta ise oli suur lind, polnud temal veel endal meelde tulnud kedagi minema ajada.

Keegi ei tulnud. Ja vares, kes julges tulla siia vaid kord nädalas, hüples luurates ligemale, nagu ta oli harjunud hüp- lema ja luurama talu katusemalkade otsas, kui oli talv ja nälg. Ta oleks pääsenud ehk pesitusale veelgi lähemale, kui ta poleks alatasa kraaksatanud. See ennekuulmatu paha kisa ärritas niigi maailma vaiksusest närvilist haudekajakat.

«Gjauk! — Gjauk! Pole korda!» kisendas ta. Ja kui ta oli paar korda veel hüüdnud korralvalvurit, tuligi paar saartepo- litseinikku — väledat rannatiiru, kes asusid kohe Vares-Jaaku nuhtlema.

See pahandus hirmsasti.

Lendas esmalt katseks eemale kivile. Ta kaelasuled tõusid kohevile kui vihasel hatukukel. Otseli ligi vett, oksen- das ja krooksus ta, nagu kisuks midagi okkalist välja oma kurgust. Küllap, vist andis mõista, et ta süda läheb pahaks sihukeste meripugerite hulgas. Ja kui siis tiir kostitas tiiva- nukkidega veel kord ta halli kukalt, ruttas ta üle saarte metsa poole, saadetuna tiirudest tapi korras kuni pärismaa piirini.

Kui vares oli minema kihutatud ja hahk hakkas jälle nägema unelmaid oma poja-hiirekesest, tõstis merikajakaema noka taeva poole. Ta vaatas üles ja eemale üle vee — isalindu polnud kuskil. Siis langetas ta noka vastu kivi, avas noka. Keel värises nokast välja, piserdades vaevahigi. Sest pole kerge istuda kuival, kui oled loodud vee jaoks.

«Tsah-tsah-tsah!» alustas ta häälitsemist, nokk ligi kive. Siis avanes kurk ja nokk tõusis taeva poole ning tugev karje kajas üle vee kuni silmapiirini.

«Gjauk! Gjauk! Isa, kus sa oled?»

Keegi ei vastanud.

«Gjauk! Kus sa, kurivaim, ometi oled?» lajatab vihane, valju hüüe üle mere.

Ega isa ole samas. Meri on avar. Mine tea! Ja mitu korda sai noor ema enne kutsuda, kuni ilmus süüdlane pool, kes

hulkunud meredel. Nüüd piirles ta andekspaluvalt ema ümber. See tõusis pesalt, sirutas tiibu, haigutas. Ta ihu on rambunud larnamisest sel kivisel mollikesel. Isa kohendas munad endale südame alla. Aga ei — ta ei saanud veel rahu. Oli nimelt asetanud saba mere poole. Tuli end ümber seada — silmad mere poole ja siis avada nokk päikesekuumuselt ja pesavangis istumise kannatusest.

Ema on murelikum. Ta ei jää nii kauaks merele.

Pisut luuramist söögi järele. Pisut puhkust laisalt voogaval veel. Siis tuleb ta jälle pesa juurde. Ja kui ta nüüd asub uuesti hauduma, on isagi taltsam ja enesevalitsusega. Ta läheb ainult paar sammu emast eemale ja seisatab hauduva ema juures.

«Ka-ka-ka!» kõneleb ema.

«Ka-ka-ka!» vastab isa.

Ei ühtki suurt hüüet, ei võimsaid tiivalehvitamisi. Ta alistas saatuset. Temagi nokk on avali ja keel väljas piinapalavikus, nagu jätkaks haudumist, ent ta jääb valvama ema juurde, üks silm merel, teine emal. Ning kuna taevast lendleb moni teine kajakas, pole kerge valvata tal pesa juures ja kõnelda närvitsevale emale lapselikke jutte, nagu pole vabadust ihkaval mehel kerge olla hälli juures, kui sõbrad hõiskavad lõbustuskohtades.

Sedaviisi lindude kordamisi valvates, vabadust maitstes ja haududes, kasvas elu kirjutes munades. Ja kui ühel päeval jälle oli end unustanud ja lennanud kaugele ulgumerele, kuulis ema, kuis pojake noakesega, mis on loodud noore kajaka lokale, lõi läbi muna kirjut koort. Samal pilgul libises mere lähedusest mööda paat ja mõlad laksusid vees. Ema pidi kiire nägema, mis sünnib merel. Ning nii lühikene oli ta õnnepangistus, nii tugev ta uudisenälg mere poole, et tõusis pesalt ja vahtis paadile järele, kuna noored, veel munaniisked pojad püksusid ta rinna all soojuse järele.

Enne ta oli tõstnud nokka iga hääle suunas. Oli tõusnud jalule ja vaadanud järele igale laiale, tõrvasele alusele, kus keldasid mõistatuslikud inimesed, keda pelgavad kõik, kes elavad õhus, vees või saarel. Aga seekord ei jälginud ta paati laiale. Ta nokk keerdus korraka kui äkilisest tõmbest allapoole.

Ta kohendas poegi ja eemaldas pesast kooretükid. Siis avas ta oma kurgu vägevaks hüüdeks.

«Gjauk! Gjauk!»

Nii valjusti polnud ta veel kisendanud. Nüüd teatab ta voogavale merele oma suurest emaõnnest, rikkusest. Ning see pahandab emalindu, et teine ei ilmu kohe ta rõõmuhüüde peale.

Lõpuks lendab kaasa merelt.

«Ka!... Ka-ka-ka!» sõbrustab ta. «Pole häda midagi. Ma tulin, nagu tiivad andsid. Mis siis on, kallikene?...» ja isa manööverdab armu otsides ema ümber.

Kuid ema ei vasta. Ei kõnele sest, et tal on pojad. Ei ka sellest, et vahest isa asuks haudekorrale. Siis jääb isa norutama kivirahnule ja ootama, kuni ema meel heldib. Ning selleks ei kulu palju aega.

«Ka-ka-ka! Tsah! Tsah!...» häälitseb ta.

Isa pöördub vilkalt. See on ema hää.

«Gjauk!» hüüatab ta rõõmsalt, sirutab tiivad välja ja läheb avali tiibadega, uhkelt ja majesteetlikult heldinud ema poole. Ent ema ei kõnele temaga. Oma rinna ette kivile vahib ta ja kohendab pesal.

Isa tiivad laskuvad seljale. Ta seisab hetke oodates. Siis tõuseb ema jalule, käänab noka viltu ja annab teada: «Vaata, mis mul siin on!» ja osutab nokaga oma rinna alla, kus valgete sulgede ja ihu soojuses piiksuvad hallitähniliised pojakesed.

Isa esmalt nagu ei usu. Siis astub, nokk sirutatud ettepoole, pesani. Ta paneb jalgu maha nii õrnalt, nagu oleksid dolomiidirahnul klaasikillud. Ta lükkab noka ema tiiva alla. Ta vaatab, mida see hoiab oma südame soojuses. Ning ema on õnnelik, ta on unustanud pahanduse, kui ta tunneb isa pead korraldavat oma rinna all poegi. Ta ootab kannatlikult, kuni see on hellitanud kolme vastsündinut.

Isa läheb nüüd kaljurahnu tipule. Ta avab jälle oma tiivad.

«Gjauk! Gjauk!» veereb kisa lainelt lainele üle igavese mere, millele ta täävitab oma perekonnaõnnest. Ja ema unustab jälle hetkeks enda. Ta tõuseb pooliti pesalt, kauksatab

kaasa. Ja siis sirutuvad isa pikad tiivad lennuks. Ta läheb poegadele sööki otsima.

Paar päeva hiljem on pesa tühi. Ei olnud märgatagi paika, kus merikajakas oli pika aja pidanud olema pesavangis. Juba olid pojad sirgunud ja tugevnenud suurteks lindudeks, nagu seda oskavad teha paari päeva kestel ainult suure merikajaka pojad. Neid ei näinud keegi. Kaugelt eemalt nägi saarele tulnud inimene neid jooksmas kaljurahnudel. Kui aga mindi lähemale, lendlesid vaid vanad linnud taevakõrguses, kuid poegi polnud kuskil. Nad leidsid endile kaljupraod ja õnariid, mida teise sureliku silm ei taba. Ja seal nad peitusid surmvaikselt — samaväärsed kividega, kuni vanemate hüüded kutsusid nad oma peidupaikadest uuesti esile.

Ja möödusid päevad. Päevade ja ööde must-valgetest lõngadest kudus aeg nädalaid. Merikajakad viisid oma pojad merele, ehkki enne seda oli juhtunud palju pahandusi. Kes noppis kord saarekäärust hahapoegi kui hiiglaneitsi hooletuid oksisõitjaid oma põlle? Kas seks põlleks polnud merikajaka täitmatu kurk? Kas kõik ei kuulnud, kuis peaaegu igal hommikul oli meri täis meeste vandumist, kui need pahandasid ahvena-, lesta- või siiavõrkude juures.

«Jälle, kurihing, käinud jaol!»
«Söögu kalu, aga mis ta võrgust rikub!»

Vahest lasksid kalurid paugu hirmutamiseks.

«Gjauk! Gjauk!» kõlas kõrgelt ja kaugelt kajakate vastus. Tühja lastud paugu peale lendasid nad paadist eemale — merele, kus neil oli küllalt vaba ruumi ja taevakõrgust, ja nende kombes ei muutunud hirmutuspaugu ega surmalasugi läbi mõistlikumaks.

Kui saaks neist lahti!» mõtlesid kalurid. Kuid ikka tegid kajakad merel öösiti paha. Ja seda niikaua, kuni oli juba tulemas sugis. Rohelised põllud rannikul, olid muutunud valgeiks tuukaväljadeks ja ööle õmmeldi juurde pimedust mõlemasse otsa. Valguse aeg jäi koguni ahtaks ja päike pugest õhtuti varakult merre peitu, ujutades selle uppudes oma verrega üle.

Siis lahkus osa kajakaid. Olid vaiksed ööd. Vesi tardus ja magas hääletult isegi karidel.

Raskelt ja paksult heitis kuuvalgus veele ja kaldale. Kus kevadel olid kajakate pesad, tulid vahel öösiti istuma ja nõu pidama metshaned. Kuid nendegi kõnering oli vaikne, nende tasased kaagitsemised ja kõnelused piinaks kajakaile. Nad mõtlesid: meri hakkab tõesti nüüd surema! Kuula, kuis metshaned sosistavad ja vesi ei tõsta enam kuskilt oma turja ega tee häält!

Kui varjud ronisid kalda ligi ja mugandusid kui kerra kiskunud mustad maod igasse käärdu ja lahesoppi — nautima surmvaikset ööd, tõstsid nooredki kajakad oma nokad taeva poole ja kuu valgustas nende avaraid, verevaid kurkusid. Ja hüüded, mis nad saatsid kajama üle sulatisena läikleva vee lääne poole, olid piinakarjed.

«Ma ei jaksa enam!» ütles noor isa.

«Millest oled sa väsinud?» küsis ema, kes veel tundis rõõmu poegadest, kes olid küll juba tugevad linnud.

«Ma olen väsinud vaikusest!»

«Kisenda üle vee! Hõika läbi öö ja tervita teisi, kes on kuskil kaugel!» õpetas ema.

«Ma suren igatsusest,» vastas teine ja ta tugev kõri saatis hüüdeid kajama öörahusse, mis olid vägeva linna igatsusoiged. Oiged tormi ja veemüha järele. Igatsushüüded suure, vaikimatu ookeani järele, mis häälitsetes ja elas ning millel oli ta kodu.

Ja kui tuli hommik, karjatasid nad veel kord vastu tõusvat päikest. Siis pöörasid sabad maa poole, sirutasid võimsaid tiibu ja lahkusid lääne suunas. Kes olid tulnud ääretu vee rannikult, ruttasid sinna tagasi, igatsusluksed kurgus nagu emigrantidel, kes on kaua olnud eemal oma kodumaast.

Ega ole ju suuremat nälga kui kodu nälga inimsüdamele. Merikajaka koduks on aga tormine avarus ja piiritu meri.

NAERUKAJAKATE KOMMUUN

Neid oli kolm venda, nagu see tavaline kajakail. Kolm havitähnlist pojakest pääsesid maailmavalgusse kirjudest munadest ja vanemad lootsid neist kõige paremat. Head lootused tühjuvad aga tihti ja varisevad nukraks pettumuseks. Nii juhtus ka kajakapaaril, kes soisel luhal oli põiminud vesist maad kartes pesad luhatüügaste külge ja istunud kordamisi laudemunadel. Vaevalt olid aga noored võsude vanemate õpetava ja hoiatava kisa saatel asunud jooksmas ühest luhapuhmast teiseni, kui hea algatus muutus julmaks linnusaatuseks. Tulid soisele rannamadalikule korbasäärelised poisid. Kihutasid surmahirmust vallatud linnud laiali üksteisest. Paljudid tallasid nende jalad, mitmed said kõvasüdamelisilt nooltelt jahimehilt kõikaga surmahoobi. Ja ühe viisid nad endaga kaasa, hoides rabelevat ja haledasti tsiutsuvat pojakest kahe poe vangis.

Kui kurjategijad olid läinud, laskusid ärevad, rahutud naerukajakad taas alla haudepaigale. Kohevil sulgedega, lohivõlvil laskusid nad. Maailm oli täis pahandust ja kisa, kogu elamisala täis maa ligi surutud pugusid ja vihast käratsemist ja tüli üksteisega, nii et pahanduse põhjus ise oli juba ununenud.

«Krr! Kuhu sa tükid?» käratseti teisele ja jagati oma naabritele nokahoope.

Pahandusega unustati isegi äsja hädas olnud pojad. Kuid

kellele need vastu jooksid, asusid neid kaitsema nüüd juba oma naabri vastu ja nendega käratseades sõnelema. Kuid veel vihasemad olid need, kes ei leidnud oma poegi või kes leidsid nad luhalt vigaseina.

Ka meie kolmik ei tulnud enam oma vanemate juurde. Asjatult täitsid need vaikse heinakuise päeva oma kirinaga. Asjatult laotasid tiibu varjuks. Kuid need, keda oodati, ei tulnud.

Üks neist oli saanud pahalt poisilt kõikaga hoobi pähe. Teine oli see, kes viidi koju karjapoisi peode vangis. Ta kasvab küll suureks linnuks. Leppis inimestega ja jalutas künnimehe taga talupõllul kui kartulipanija, kuni sügis tõi talle surma. Aga vanemaile oli ta ikkagi surnud sellest hetkest, kui nad tagajärjetult kirisesid tühja pesa juures.

Ja kolmas? Ta oli elus. Veatu ja varjulises paigas. Oli pääsenud jooksmas surmahirmus. Ta ei sarnanenud just teiste kajakapoegadega. Kui naerukajakas on püsimatu, kisav, tülitsev ja ruttav, siis olid tema pisukeses südames need omadused kauge pärivuse teel või loodusliku juhuse läbi kahekordistunud. Kui vanad linnud valju hoiatuskisa saatel paiskusid tuule keerutatud lehtedena lendu ja pojad otsisid varju rohulemmede, soopõsakeste ja luhapuhmade all, põgenes tema. Põgenesid ju teisedki, kuid alles siis, kui häda puudutas neid otse sabaotsast. Seni aga ootasid nad peidupaigas, tihti varjatud ehk poolenisti, ja söötsid uut pelgupaika otsima alles siis, kui surm oli juba vältimatult kannul. Tema aga sirutas tiivakontsukesed laiali ja jooksis edasi. Põsakesest põösani, luhapuhmast teiseni — rabeldes, rutates, nagu õpetas ta loomus. Ja nii jõudis ta kaugele luha teispoolsele servale, merekaldale, kus lained surid kivikeste vahel ja piirasid madalat kallast valge vahupitsiga. Nüüd oli ta nokk avalil. Ta oli väsinud. Ta langes ühe mere noolitud ja koorest paljaks nülitud juurikahargi vahele, öeldes ahastavate piiksatustega, et temast pole enam põgenejat.

Siin ta lamas. Häda aga ei tulnud temani. Kuid tagasi vanemate juurde ei leidnud ta enam teed. Läks hiljem küll tagasi luhta. Seal olid aga võõrad, ärevad perekonnad. Seal söötsid

vanemad oma poegi, kuid tema lähenedes sai ta vaid noka-
hoope, nii et pidi tagasi põgenema mere veerde.

Palju naerukajakaid paiskus vahel lendu. Palju hüüdeid ja
kisa oli taeva all. Kord nagu kuulis oma isa-ema häält ja hüüa-
tas vastu. Kuid ta hääli ei küündinud kõrgete pilvedeni, ei isegi
taevaaluse madalamasse ossa. Ja vanemate terav, eksimatu
silm ei osanud selles pesast kauges paigas oma poega otsida.

Ta oleks läinud pimeduse teed, kui ta vanemad poleks
olnud ühed esimesi ehitamas kevadel pesa. Aga nüüd oli tal
ju paar sulge tiivakontsu küljes ja jalad tugevad jooksmiseks.
Ta silm leidis, enne kui nälg nõõris kinni hinge, kaldavees
tükikese kalaraibet, mille hea laine kandis just tema ette. Ja
siis oli seal nobedaid viidikaid ja ogalikke, mida ei püüa küll
vist kinni keegi päikese all; aga oli seal ka kakandeid, pehmet
merelima ja lainete heidetud merikarpe. Häda õpetas leidma
sealt palju seda, mis hoidis elu sees.

Halva toidulava tõttu kasvas ta nokk tugevasti ja sääred
sargusid omasoodu. Keha aga oli kõhnake ja suled olid visad
sügima. Kui aga suvesoojus mässis endasse maa ja vee, oli
temagi noor lind, kes läks teiste hulka. Oli siis seal juba palju
noori linde, kes olid unustanud oma ema ja kelle isad kihuta-
sid pojad endi juurest minema õpetliku nokalöögiga: ela
nüüd ise oma elu!

Elu jäi talle alles. Samuti iseloom.

Ta oli tülikas noorkajakate hulgas. Tal olid valvsad silmad
ja puhkav parv usaldas ta tihti vahilinnuks. Aga tõsiseid sõpru
ei olnud tal palju, sest ta oli lobiseja ja tülinorija. Iga asja
kohta oli tal seletamist, igast tülist osavõtmist. Ta nokk ei
pusinud palju kunagi kinni, kuna see on ju kisamiseks ena-
mast avalik teistelgi naerukajakail. Tema aga kisendas ja kiri-
es tihti otse lõbu pärast ja otsis vahekohtuniku ametit igavuse
peletamiseks ja päeva täiteks. Nii ei tahtnud keegi võtta öö-
korterit ligemale kui pool meetrit temast ja nad tundsid teda
linnuna, kes põletab oma naabri närve. Ta oli ju küll noor
emalind. Seesugune võis lobiseda ja kiselda pisut rohkem.
Aga mis liig, see liig, ja see andis talle parves omapärase tun-
nustuse. Kui oli küsimus parve huvides, otsiti üles Teravnokk,
nägu teda nimetame. Kui aga oli tegemist isiklikes asjus, hoi-

duti eemale noorest ninakast linnust, kes oli ise söönud oma
lapsepudi, ise õppinud lennuvigurid ja kasvanud sitkeks, kuid
teistest veelgi häbematumaks naerukajakaks.

Sügis lähenes. Suvi oli kadunud metsade ja vete taha —
ei tea kuhu. Päike, pimedus, koit — siis jälle päike! Nii olid
ööd-päevad jalutanud üle vee, igal järel omad jäljed. Koidu
jäljed olid endiselt roosad vaikselt hommikuveel, öö omad aga
pikad ja pimedus asus hingama külmust. Üle tuulise mere
lohises tihti vihmapiilvi, mis tõid kaasa naerukajakate süda-
messe palju rahutust.

«Ka-ka-ka-ka!» häälitsetes ülal õhus esimetshani, viies teisi
lõunakaare poole. Kajakad käänasid ühe silma taeva poole.
Nad teadsid, tajusid oma veres, et pikk pole enam aeg, kui
hüütakse nemadki lendu. Ei mingi muu kui rahutuks tegeva
hirmutunde ja salaliku põgenemistarbe tõttu laotavad nad
tiivad, alluvad seadusele, mis reastab kured ja kolmnurgastab
läbilendavad haned. Elu seadus viib nad ära, noored ja vanad,
paika, mis on määratud looduse poolt nende talvekoduks.

Teravnokk, nagu kõik noored, polnud käinud veel lõuna
pool. Polnud tundnud ka külmemat ja pahemat ilma, kui oli
torm sügisese merel. Kust oli kuulnud tema, et vesi muutub
surmkülmaks ja kõvaks nagu kivi kaldal, nii et pole linnul
enam elu? Aga nii see oli, et oli rahutu temagi. Tõusis veest
välja ja laotas tiibu, kirisedes üle karge hommikuse vee, ja ta
nokk oli lõuna poole, nagu oleksid talle selged kõik maakaar-
did ja mereteed, kalendrimärgid ja maapaikade saladused.

* * *

Sügis, seal lõuna pool pole nende päriskodu. Selleks on ju
igal olendil paik, kus ta sündinud ja üles kasvanud. Sinna
igatseb ta tagasi — kui soojad tuuled sõuavad üle merede ja
päike kuumutab sädelevat lõunamaist vett.

Ära! Ära! Kõlab siis sealgi hüüdeid. Sügisene rahutus val-
lutab taas linnud. Tiivalööki tiivalöögi järel põhja poole —
sinna lahtedele ja luhtadele, kus mullu ise sündis väikeses

pesasõõris. Ning ühel varakevadisel päeval oligi Teravnokk jälle tagasi ning tuhanded teised naerukajakad. Uuel kevadel kavatses Teravnokk minna mulluse pesitusluha poole, ehkki tal ei olnud sellest just lillalisi mälestusi. Kuid ta oli noor lind ega teadnud midagi ka teistest paikadest. Et ta aga oli paari heitnud tugeva, tasakaaluka isaga, polnud see minek nii lihtne.

Teati olevat veel teine pesitusrand.

Talv oli pikk. Oli seal aega kiriseda, kekutada ja tülitseda. Kuid oli ka aega kõnelda oma kõnelemised ja anda mõista, mõistaandmised. Kevadeks aga selgus, et suur osa linde on leidnud endile haudepaiga otse läänevoogude süles asuvail saaril, kus oli palju teisigi linde — hoolitsetud inimese väsimatust tähelepanust ja abist.

Meie Teravnokk oli pisut tusane. See pole ju meeltmööda, kui selline iseloom ei saa oma tahtmist. Oleks ta olnud hahanoorik või noor ema-ristlind, küll isa juba oleks talle järgnenud siis igasse paika. Aga jakate juures maksab üheõiguslus ja asjad aetakse isegi kevadel joonde kokkuleppe, see lahendab, paljude tülide ja naaklemiste alusel.

Kui nad aga jõudsid Vaika saartele, polnud Teravnokk enam tusane. Siin oli palju naerukajakaid koos. Õhk oli täis nende kirinat. Siin ujus ju ringi häbelikke hahku, aplaid kalajakaid, edevaid kosklaid, täitmatu kurguga tõmmukajakaid, kes ei hooli suurt liigutada oma tiibu, kuid lendavad seejuures ometi kõrgemal kui ükski teine lind.

Siin on elu!» mõtles Teravnokk. Ja oma südames ja veres tundis juba heameelt: siin tuleb kisklemist ja seletamist! Siin on näri igavus südant. Alati silmal midagi luurata, nokal kisen-dada.

Oma tuhat paari oli siin koos — ahtal maa-alal, ülemise Vaika saare turjal. Teravnokk ei osanud ju muidugi lugeda. Ei rohkem kui üks, ja peale selle oli talle kõik ainult «palju», millele mõõdu andis silm. Ja siin oli ta suguvendi küll see-vord palju, et igale ruutmeetri-le tuli mitu pesa. Hästi mõeldud kõik, sest siis on kerge pesasid kaitsta. On naaber pesalt ära see ei maksa midagi kisen-dada tulist kurja, kui keegi tükib selle pesa lähedusse. Ja tuleb mõni kohmakas meripart, kar-

vaskaelaline jääkoskel, tuttvart või midagi sarnast, arvates endalgi olevat õiguse tükikesele maale, eks siis ole hea, kui kargad sajakesi talle kallale. Eks tule nii elades pahandusi isekeskiski. Pole ju keegi ingel, ehkki nad kõik olid küll val-getiivulised. Pea läheb ju igal naerukajakal kevadel mustaks, ja näib, ühes sellega muutub tigidaks ja turnedavereliseks ka südagi.

Kui Teravnokk ja ta kaaslane olid kokku leppinud pesa-koha asjas, asuti looma perekonnale kasvupaika. Otse kom-muuni keskele, tihedamasse pesade hulka, olid nad valinud endale pesapaiga. Nad olid varajased ja see õnnestus neil, sest iga jakakas tahaks ju pesitada alati tuhandest silmast kaitstud kesklinnas. Hilisemad pidid aga asuma agulisse, sest vanasõna teab: varane luiskab nokka, aga hiline nokib varbaid.

Pesa ehitamisel, mis asus ühe kivikoopa kõrval, tuli Terav-nokal oma paarilisega lahkarvamisi. Ta oli ju sündinud soo-luhal. Seal oli karta tõusuvett. Hirm selle eest oli loodud ta verre. Ja nii tahtis ta siin meresaarelgi teha kõrget pesa, põi-mides selle kinni mulluste koerputkede varte ja kidura mets-sõstraoksakese külge. Ses mõttes oli ta tahtnud ehitada pesa otse metssõstrapõõsakese latva, millist paika ka keegi teine väga ei ihanud ära näpsata, aga isalind ajas selle nõu nurja. Kui Teravnokk kinnitas paar rohukõrt ja tordi haneheina metssõstra latva, kiskus isalind selle sealt jälle maha. Terav-nokk lohistas küll tiibu, surus pugu vastu maad ja andis igati mõista, et siin valitseb sel kombel ülekohus, kuid vanem kaas-lane, kes sündinud siin meresaarel, jäi kindlaks oma mõtte juurde. Talle näis see juba ülima rumalusena, et keegi hak-kab rajama pesa kõrgele rohutüügaste otsa. Kruusases, vae-valt märgatavas õnaruses oli ta ise tulnud ilmale ja ega ta tahagi poegi, kes oleksid teistsugused kui ta ise.

Teravnokk asus siis ehitama pesa koerputke tüükaile. Jälle vedas ta kokku meriheina ja mulluseid kõrsi.

«Krrr! Aita ometi!» kirises ta isalinnule. See vahtis viltu päi ta mõttetut rassimist, langetas laisalt tiiva alla ja laskis punase silmaringigi kaduda unise lau alla. Las teeb, kui tahab! Las teeb — küll elu õpetab, mõtles ta. Ei taha ka liiga palju oma noore kaasaga tülitseda. Sest ta ei teadnud, et ta

omagi vanemad põlv tagasi siia tulles olid ehitanud endile kõr-
ged pesad, kuni vägev kohanemistarkus pühkis nende peast
välja mälestuse soiste paikade tõusuveest.

Pesa valminud, leidsid selles teostamist ka Teravnoka au-
ahnusplaanid. Nüüd asus ta teistest lindudest terve pea jao
kõrgemal. Siit nägi ta sada teist, kes kui valged kivikesed
askeldasid saarekõrgendikul ja lõikava kisa saatel näitasid
tõhti oma sügavaid punaseid kurke. Siit nägi ta eemale merele.
Kas lendab lähedale ronk maa poolt? Kas ujub inimeste vesi-
põrnikas suitsu ja põrina saatel? Tema andis siis esimesena
signaali — otse pärast meriharaka kätsatust, et jah, tuleb
midagi seesugust! Ja siis paiskus kajakate tuhat lendu vastu
tuult. Tuli maalt ronk — selle kallale tulid siis tiirudki ja
meisterliku poognalennu abil anti sellele tugevaid hoope selga,
kuni vaenlane põgenes ja tuul kandis merre ta lahtikistud
musti, pahalõhnalisi maalinnu sulgi.

Kui vaenlane lahkunud, oli naerukajakate tuhandel veelgi
rohkem lärmi pesadele laskumisega. Kes jõudis enne, see keh-
les tiibadega, tõstis püsti sabateraviku ja noka, kuna keha
kadus kruusal ripnevate tiibade vahele. Kes laskus ülevalt —
kisendas omakorda. Ja kuna iga jaoks polnud ju tühja maan-
dumisplatsi, sattus üks teise pesapiirkonnale koguni lähedale
või otse jaluli võõrasse pessa. Kuidas saab siis seesugust asja
andestada või jätta tasumata? See juba väärrib pisut enam kui
kisa. Siin aitab ja seab au jalule ainult kahevõitlus — küm-
nete teiste kisa ja kirina saatel. Ja ega jõuagi tülitseda sel-
leni, et keegi väsi, nokk lõõtsutades avali, ruskekas keel til-
kunas vaevahigi. Juba kooserdab rohus ligemale hahk, juba
lendab keegi liiga madalalt üle pea. Uus pahandus tuleb vana
üle ja kõik algab jälle otsast peale.

Teravnokk oli arvanud, et ta pesapaik kivivareme ääres on
üks paremaid. Polnud aga palju aega tarvis veendumiseks, et
on seesuguseid linde, kes nagu vesirotid poevad allapoole
mulda ja kive. Kas nende südametunnistus ei kannata val-
gust või on neil seal kivide all mingi salatoimingu paik, mida
päike ei või näha, see poleks ju tähtis. Aga et sinna kivivareme
alla urgitsetakse teed otse Teravnoka pesa juurest, et Terav-

noka pesa oleks nagu teise linnu elamu väravas, seda ei saa
juba taluda aus naerukajakas ega ta naabridki.

See oli hiline koskel, kes puges varasel hommikutunnil
sinna kivivaremesse. Teravnokk oli parajasti asunud munema
ja isa valvas ta juures, et noorel tulipeal ei oleks igav. Ja siis
hakkas Teravnokk korraga kirisema.

«Kek-kek-kek!» rahustas teda isalind.

«Krrrr!» kordasid paar teist ja silmad jooksid peas mitmel
linnul kui tulirattad, haarates saart ja avarat veevälja ümber
saare. Kuid midagi polnud näha. Kui aga Teravnokk edasi
kirises ja oli valmis sööstma pesalt, pahandasid teised,
sest nad ei saanud asjast aru. Ehmatuskisaga sööstis Terav-
nokk äkki lendu ja laskus kätsatades isalinnu juurde. Paar-
kolm naabrit järgnesid ta eeskujule ja istusid siis luurama
kivide ja mätaste otsa. Kuid midagi polnud märgata ja siis
hurjutati Teravnokka.

«Krrrrr! Krrrrr!» kirises aga Teravnokk edasi ega teinud
väljagi sellest, et oli vaja pesale minna.

Polnud küll veel haudeaeg, mil kaasad on kannatamatud,
kuid siiski pahandas isalind sedavõrd, et võttis maast meri-
karbi ja viskas selle oma kiriseva ja närvilise teispoole kurku.
Ja kui sellest ei piisanud selle rahustamiseks, aitas pisut kaasa
nokagagi. Kuid samal pilgul võis Teravnokk esitada tõendid, et
ta pole kirisunud ja seganud kommuuni rahu asjatult. Kivi-
vareme seest paistis esmalt saehambuline nokk, siis paar kava-
lat silma. Siis ilmus hämarusest tume pea värisevate, pikkade
lakasulgedega. Ja kui kajakad olid juba kogu asunduse hüüd-
nud alarmiseisukorda, ilmus kivivareme koskel täies suuru-
ses heledasse päikesepaistesse ning kajakad asusid kohe rün-
nakule.

Oli pekstud juba kõiki hahku. Oli kistud sabasulgi koopasse
põgeneval kosklal. Aga kui need pärast saadud nahatäisi jäid
truuks oma pesapaikadele, ei teinud naerukajakadki asjast just
esmajärgulist küsimust. Elagu ja olgu, ainult ärgu liikugu
pesalt, sest siis juba tuleb karistamine ja sõim uuesti. Kui aga
keegi mõtleb hiilida teab millal koopasse otse Teravnoka
pesa külje alla ja teha kobinat, millest keegi ei või arvata,
mis see on — see on juba enam kui liig!

Mitukümmend lindu tõusis õhku. Lööke sadas koskla tur-
jale. See raputas nokka ja lakka, nagu see, kes on sattunud
akki veevalangu alla, ja vurises lendu merele. Tund hiljem,
kui kajakail oli tülitsemist juba hoopis teiste asjade pärast,
tuli ta tagasi. Lendas õnnetuseks esmalt koopa kätte ja vaen-
lased asusid silmapilkselt ta kallale. Et ta oli aga ettevõtlik
lind, lendas ta merele ja sealt uuesti koopa juurde ja, tiivad
veel avali, juba lipsas selle hämarasse käiku. Kajakail ei jää-
nud üle muud kui sõimata. Ja Teravnokk sai hakkama sellega,
et ühes paari teisega tantsis koskla maja katusel ja määris
seda roojaga, kuni kommuuni serval läks lahti tüli puhmasse
pugeva tuttvardiga ja Teravnokk lendas sinna, et võtta osa
ühisest kisast.

«Kek-kek-kek! Kek-kek-kek!» seletas ta isalinnule. Näis,
nagu ütleks, et ära võta muretki. Küll mina haun need kolm
kirjut munakest. Kohendus pesale, seadis ujulestade abil
munad otse keha soojuskeskusse ja asus hauduma. Aga mine
istu rahulikult pesal, kui kommuun on nii perekas ja sünd-
musi ja asjaseletusi nii külluses! Ja siis oli ta juba jälle püsti
pesal, kiristamas kõrvulukustavalt. Lendas isa merele, siis
tõusis ta sellele järele vaatama, kuna teised haudelinnud lep-
pisid sellega, et pöörasid ainult nokad viltu ja jälgisid oma
more suunas lahkuvat kaaslast. Istudes munadel, leidis ta ikka
põhjusi sõnelda naabriga, kehitada tiibu ja kiskuda kohevili
kaelasulgi, et teha end suuremaks ja hirmutavamaks. Sest iga
hetk laskus mõni kajakas merelt pesade juurde ja igal pilgul
tõusis haudepesalt vahetatu lendu, vuhisedes Teravnoka lähe-
dusest mööda või ta vari kattis hetkeks kõrge, uhke pesa.

Pisut enne jaanipäeva muutus naerukajakate kommuun
otse käärivaks kisapesaks. Näis, et keegi ei jaks enam vaigis-
tada nende rahutusi ja tülisid. Üks paarilisist haudus, teine ei
leimanud enam kaugele, vaid valvas samas — valmis iga hetk
lahinguks teispoole õrrituste ja kaasabi saatel. Ei lubatud
lahku enam kuidagi pesadele ja paar häbelikumad neist jät-
tid suure nuhtluse tõttu oma pesad maha. Ei sallinud teisi
kajakalisigi, rääkimata teistest sulise maailma tegelastest.
Ainult linnuriigi politseinikud — tiirud — võisid teha kajakate
kommuuni kohal oma puhtatehnilisi lennukaari ja hüüda:

«Viires! Viires!»

See laulev, rahulikult kõlav hüüe teatas alla, et kõik on
korras, sest tiiru silmad näevad kaugele ega lase end petta.
Kuid neid politseinikke ei kartnud naerukajakad. Oli juba kord
nii seaduseks, et tiirud ei seganud endid nende kommuuni
asjusse, kus neil oli omavalitsus. Ja nad poleks ju jõudnudki
lahendada tuhande naerukajaka tüliasju, kui igal neist on tüli
ja söimlemist naabriga vähemalt paarkümmend korda päevas.

Kuna tõmmukajakad istusid ridamisi looderahnudel nagu
valged neitsid, kel seljal tumedad suurrätid, ja tegid päo, nagu
poleks neil üldse pesasid, oli naerukajakaile palavik pähe haka-
nud ja nende südamed muutunud surmtigedaks nende piiksu-
miste läbi, mis kuuldusid siit-sealt haudelindude alt.

Teravnokk oli küll olnud rahutult pesal, aga et merelinnu
munad ei vaja liigset hoolt ja soojust, tulid ta kolm poega kor-
ralikult välja munakoorest. Kordamisi pesa soojendamisel
lahkudes kandsid vanemad pesast ära teravaservalised koore-
killud ja kadusid siis kaugele merele. Mitte suplema. Mitte
lusti ujuma! Nüüd oli kodus perekond ja toidumured ei and-
nud palju mahti.

Teravnokk ja teisedki olid kevadel käinud vahel maismaal,
istunud kuivavate loikude veeres ja valvanud tõuke, ussikesi ja
putukaid. Ei põlatud ju rotti ega konnapoegagi, kui just juhtus
seesugune noka ette, kuid otsima neid ei mindud. Siis jätkus
istumisest loigu serval, soo ääres või merekaldal kivi otsas,
kuni juhus tõi suutäie noka ette. Nüüd polnud aga enam aega
seesuguseks laisaeluks. Kolm nokka on toitu nõudmas. Kauaks
ei tohi ära jääda! Üks valvab, teine peab tagasi olema toidu-
portsjoniga ja — ruttu.

Linde oli palju — toitu aga polnud võtta pinudest.

Nii leppisid paljud sellega, et ajasid pugud täis merelima ja
pehmeid kasvusid. Need oli pea leitud. Neist oli peale selle
kerge moodustada eelpugus kuulikesi ja oksendada otse poc-
gade avali kurkudesse — pehmena nagu pudi. Aga iga naeru-
kajakas teadis ka, et hea roog on jälle hoopis midagi muud kui
seesugune merekõnts.

Teravnokk, meeles hoides mulluseid kogemusi, mis nüüd
vajaduse korral tõusid teadvusse, noolis oma saaki külast. Kui

künnimees oli väljas, kõndis ta selle kandade järel vaos. Siin oli ta paaris varestega, kuid ei mõelnudki nendega tüli otsida. Siin oli ta ise pisut kartlik, alati põgenemisvalmis, eemal kommuuni tuhandetiivalisest jõust ja sõjakirinast. Püüdis vaid nap-sata paar rannapõldude vaenlast — traatussi — ja kaduda jälle ülemisele Vaika saarele, tülitsev, võitlusvalmis ja tige. Teiste sõim saatel pesale laskunud, ei pane ta tähelegi talle ruumi andvat isa. Uhkelt kobab nokaga pojakesi. Siis kõverdab kaela, ussikesed ilmuvad kurgust noka vahele. Ta näitab neid kõigile, et vaat kus ikka lind, kes oskab! Siis torkab saagi söötmiskor-ras oleva poja kurku ja seab end pesa juurde valvele, kuna isa-lind sirutab omakorda tiivad — lennuks toiduretkele.

Kord jäi isalind kauaks ära. Jäi ära ligi tunniks ja Terav-nokk ei osanud enam muud kui võtta ta vastu paari karistava löögiga. Seejuures sattusid küll ta jalad poegadele, nagu olid ennegi sattunud tülide puhul naabritega, kuid seda ei jõud-nud ta kuidagi vältida, kui on õiendada seesugused hingest-tulevad asjad.

Sel korral pidi aga Teravnokk nägema, et kiire karistus on vahel ülekohtune. Isalind ruttas poegi söötma. Ta tahtis len-nule valmistuvale emale näidata, et ta pole olnud asjatult merel hulkumas. Silmi kokku kiskuva pingutuse saatel sai ta enda seest välja suure, hõbedase räime. See oli juba midagi, sest ega neid too ju iga laine kaldale nagu adrulemmeid. Selle oli ta suure vaevaga ja ohtliku lennukaare abil haaranud kui-vatussarjalt, mille juurde oli pealegi veel surnud vares riputa-tud ridva otsa.

Teravnokk polnud arem oma suvikaaslastest ega käinud harvemini põldudel ja õuedel, kus tubades seinte küljes rippu-id püssid. Temagi varastas maalt taluõuelt või sadamast paa-dipohjalt mitu kala. Tal läks aga kõik õnnepidi. Kuid ühel udu-el päeval ei ilmunud ta kaaslane enam toiduretkelt tagasi, lastes Teravnokkal kaua pesal närvitseda. Teravnokk tülitsetes naabriga. Tallas lendu tõusnud kajaka mune. Ja kui ta poe-gade lähedusse sattus vaene, vaaruv, ei tea kelle laps, sasis ta selle noka vahele ja raputas õnnetut senikaua, kuni see jättis piiksumise. Siis lendas ta ise merele, jättes pojad kaitsetult mõtssöstrapuhma varju. Ja sest päevast alates olid ta pojad

alati kaitseta, sest Teravnokk jäi leseks. Kommuun kaitses neid väliste ohtude eest. Kuid kadedad naabrid veristasid nende kuklaid ja tiivanukke tihti tugevate nokahoopidega, kui nad sattusid võõra ema või võõra pesakonna poegadele liiga lähe-dale. Kui aga Teravnokk tuli ise merelt, tasus ta teistele samuti, ja seepärast oli tülisid jälle vanade kajakate vahel. Tihti viis üle saare puhuv tuulehoog mitu salku lumivalgeid sulgi kaasa, mis olid kitkutud valla vaenlase seljast või kaelalt.

Nädalaga sirgusid pojad juba suureks. Kui saarest mööduv mootorpaat äratas kajakad lendu, jooksid pojad tiheda parvena ja põgenesid läbi rohu ja põõsaste kardetavast saareküljest eemale. Kui saarele tuli inimene ja kajakad ähvardasid kisaga lukustada selle kõrvad ja kiskuda oma avatud nokkadega tal juuksed peast, siis põgenesid pojad jällegi — väiksemad ja suu-remad ühes salgas, nii et näis nagu veeretaks kellegi nägematu käsi üle saarekeskuse tuhandeid halle, pisut havitähniliisi pal-likesi. Ja kui siis inimene astus põgenikkude hulka, kellest pal-jud varjasid endid liikumatult lehtede ja rohutukkade all, sat-tus ettevaatlikki jalg nii mitmelegi noorele elule ja neid pol-nud enam, kui ärevad vanemad laskusid hiljem tülitsedes oma pesapaikade lähedusse kutsuma oma poegi ja jagama noka-hoope võõraile.

Teravnoka hüüdele vastasid pärast üht sellist jühtumit ainult kaks poega. Aga et need olid juba suured pojad, ei tei-nud Teravnokk asjast enam südame-murdumise küsimust. Ta oli küll pisut tige ja valas oma sapi välja noorele kajakapojale, kes oli eksinud kaugele oma sünnipesast. Poos seda kehvalt kaelapidi, heitis vastu kivi ja tundis siis hulk aega lõbu sel-lest, kui raske poeg siples abitult ujulestadega, ripnedes kaela-pidi ta nokas. Ta oleks teda ehk veelgi piinanud, aga keegi virutas talle endale tigeda kirina saatel hoobi kuklasse, sest ta oli jaluli võõras pesas. Teravnokk laskis valla poja, kes vastu iga inimhõimustlikku ootust pärast lühikest toibumisaega pis-tis taas jooksmas ranna poole, tiivanukke jalgadele abiks võt-tes.

Pisut päevi hiljem viis Teravnokk oma pojad ujuma. Veel pisut päevi hiljem õpetas ta neil paar lennuvigurit. Ja siis

sud nad juba emalt selga palju nokahoope. Nad pidid saama iseseisvaiks ja hakkama ise muretsema endi eest.

Suvi kaldus aga vahepeal küpse ea poole. Üle mereturja hõlilis ligemale uus sügis oma tuulte, udude ja pahade, pikkade öödega. Ema-armud olid antud, pesatülid tülitsetud. Varsti algas uus rännakurahutuse aeg ja pojad pidid nokahoopide sunni lahkuma oma emast, et saada iseseisvaiks meistreiks iseseisvas elus.

SURMALUHT

Teisel pool külapõlde, paar kilomeetrit enne jõe suubumist tujukasse Läänemerre, lookleb läbi avara heinamaa jõgi. Ja kuna ta tee mereni on uuristatud tuhandete vaeva-aastatega vee pehme hõõrumise abil läbi kruusaseljandiku, pole see rada siiski nii avar ja sügav, et vesi leiaks kohe piisatuks teed ema rüppe. Samal heinamaal ta koguneb ootama, moodustades avara loigu, mädapõhjalisi kõrkjastikke ja luhti ning tüki soostunud raba.

Tuli nüüd kord jälle kevad.

Merel kisendasid luigid, hüüdsid oma kajavaid hääletsusi lahkuvad jääpardid, kuna külapõldudel oli ammu juba sedavõrd vastu päikesesoojust mustenevat mulda, et lööke leidis sooja istekoha, kust ilusal päeval sööstis lõõritades otse päikese poole, kadudes silmist taevasinasse. Kuid veerohke raba ja loik, mida hüüti Paisuluhaks, polnud veel näinud oma külalisi.

Ühel ööl polnud taevas kuud ega tähti. Puude all oli silmitu pimedus ja vee kurin ning sulin kuuldus selle pimeduse põhjatust sügavusest, sest jõgi ei maganud, tal oli varakevadel läbi seljandiku palju vett toimetada. Ja kui soe, tuuletu öö muutus veelgi pimedamaks, ärkas korraka Paisuluha mustal veel tasane silin. See oli soe vihm, mis pimeduses kirjutas vett. Teisel päeval avanesid lepad jõekaldal rabamättail ja sarapuud eemal seljandikul õitsele.

Kui väljad asusid rohetama ja rabapõhi mulises kevadkontserdiks ärkavaist konnadest, siis ühel vaikselt öhtul kuuldus Paisuluha varjulistelt vetelt külaliste kisa.

«Prääk! Prääk!» hüüdsid isad ja nende hääl kajas kaugele, kiusates teisel pool raba oma pesas lamava rebase sülge neelama ja huuli lakkuma.

«Präk! Präk!» vastasid emad summutatult ja nende rahulik lühike häälitsemine ei kuuldunud palju kaugemale kõrkjastikust. See polnud ju mõeldudki kajava hüüdega uhkustamiseks, nagu isade häälitsemine, vaid sõbralikuks õhtuseks kõneluseks ja kauplemiseks, kuhu võtta ööseks unease. Ja kuna kohale jõudnud häälitsejad üksteisele, löiksid kiired, tugevad tiivad nagu noad õhku. Vih-vih-vih! kuuldus tiivavihin üle uinuvate talude, üle tumedaks, sakiliseks palistuseks muutunud heinamaa. Siis latsatasid rasked, väsinud pardipaarid Paisuluha vette, kustutades hetkeks sellelt taevapeegelduse.

Paljudele oli koht võõras. Mõni mullune poeg, mõni võõrast karjast tulnud jooksik, mõni teiste sabas iseseisvuseta looviv lesk tundis uudishimu iga mätta, puu ja kõrkjapuhma vastu. Ja mitte ainult uudishimu, vaid vaistlikku ettevaatust. Kui paljud olid lennanud oma reisu kestel võõrale, ilusale, puhtale luhale või sõbralikule veele ja maksnud seda eluhinnaga! See pärast luurasid võõrad kohale jõudes iga luhamätta taha, olid rabaaladavad oma juuri vees peseva vana lepa vastu, sest mine tea, kus võib varitseda oht.

«Magama, ei siin ole muud,» õpetas südaööl vana isapart. Ta oli siin juba mitmendat kevadet. Ta teadis, et kevadel on veepiir kaugel kasevõserikus ja raba on lainetav meri. Ei siia paase hulkuv peni, näljane külakass ega ülikaval rebane.

«Kodus, kodus!» seletas ta teistele. Tal oli sabal kaks kõvemat vanusesulge, milleni metspart elab harva. Teda kutsuti Kõversabaks. Ta ise mõtles, et on küllalt kaval ja kogenud, et jõuda easurmani, ja lennanud läbi paljude vahejaamade siia Paisuluhale, tundis end teiste isandana. Miks aga teised ei usaldanud teda sõnalt, oli seepärast, et ligi sada oli neid siit sügisel lennanud minema ja praegu polnud neid siin palju üle kümne. Kogu aeg oli surm neid noppinud — vanu, täiskasvanuid ja noori võsukesti. Ja isegi rännakul siia olid nad tihti

kuulnud kajavaid pauke, paiskunud lendama, jättes ühe või rohkem kaaslasti siiplema verisele veele. Seepärast ei jõutud nüüd selleski paigas asuda ööbima koduse usaldusega. Isegi mitte seepärast, et salga kahe kõvera sabasulega vanem oli saanud kord veristada haavlist ja kiitis nüüd, et inimese paugu saatel heidetav surm ei teegi teinekord muud kui natuke valu.

«Sinul on hea õpetada! Sinu peale ei hakka surmaterad. Sina tunned selle vee kõiki soppe. Sinu puist liha ei taha lõpuks rebanegi ja haarab mõne noorema,» ütlesid kartlikud.

«Kes on puise lihaga? Kes on kõlbmatu ja hooletu?» küsis Kõversaba. «Korrake seda veel kord!»

Teised kordasid seda veel. Lindudega on juba nii, et nad lobisevad üht lauset kümned korrad. Ütlevad seda jälle ja jälle. Esmalt on siis hea kuulda oma juttu, teiseks saab edev seesuguse pika jutuga silma paista ja endale tähelepanu kiskuda, mida ihkab iga lind — liati veel kevadel. Ja kolmandaks — see on juba nii nende keeles, et iga jutt kõneldakse mitu korda, et sellest saaksid osa kõik ja eksimatult. Kui aga nüüd Kõversabale tuletati veelkordselt meelde, et rebane ei tahtvatki ta liha ja piiluvat nooremaid, vihastas salga vanem ja kihutas enda juurest paar naabrit eemale. Kui paterdav tagaajamine lõppes, ujus ta rahulikult ja sõbralikult prääksudes tagasi pimedasse lahekesse kõrkjate vahele — oma paarlise juurde.

«Präk-präk, prääk!» hüüdis ta nüüd üle luha ja peksis tiibadega ööpimeduses, nagu tahaks ta nii ööle kui veelegi näidata oma tiivanukkide tugevust ja teatada oma võistlejale vahvusest ja sõjakusest. Paar ema kohendus talle ligemale. Nad pistsid oma luitsnokad otse ta kõrvakuulme ette ja sosis-tasid:

«See oli õige, mida sa tegid! Just õige!...» Siis seadsid rinnad vastu voolu, ehkki vesi siin kõrkjakoridoris magas peaaegu surmaund nagu seisuvesigi. Külge külje vastu uinusid nad pead toetatud õlgadele või nokad torgatud sulgedesse, tiivaserva vahele, et hingamise soojus ei läheks kaduma. Kord-korralt tõstis üks ja teine pead ja häälitseis. Temale vastati pimeduses tintmustana läiklevalt veelt samase vaikse häälitseusega ja juhuslik kõrvaltkuulaja, kelleks sel korral oli vee piirdeni tulnud

rebane, pidi mõistma, et kõik ei maga ja valvurid vahetavad läbi pimeduse poolsoosistades märgusõnu. Ainus hädahüüe, ainus kätsatus alarmiks ja ainsa viskega on linnud lennus.

Nii möödus esimene öö.

Tuli hommik.

Keegi korjas veelt hämaruse. Kes — ei seda tea nemad. Keegi eraldas öisest metsakanga ühtlasest tumedusest vana haava, jõekalda lepad, kõrgemad rabamättad vana luhaga, ja veele nõrgus üha rohkem kuldset värvi, mida oli nii ohtrasti taeva heledamal küljel. Tuli tuul ja sahistas roostikus. Urva-uhke veeäärse lepa latva lendas vares ja kisendas kärisevalt ja kurgu põhjast.

«Kra! Kraa! Kraa-ä! Mis rahvas te siin olete? Polnud teid eile näha!»

Köversaba ujus keset loiku. Talle järgnesid teised pardid. Nad ujusid ristamisi edasi-tagasi, hoidudes hunnikusse nagu samas perekonnas. Siis tõusis Köversaba püsti, nii et ta taguots vaevalt puudutas veel roosat vett. Peksis tiibadega ja hüüdis päikesesse:

«Präk-prääk-prääk-prääk!»

Siis kallutas ta pea viltu, liputas saba, raputas sulgi kohevile ja vahtis üles varese poole, kes silmitses lepa ladvast alla vette, sest samal ajal volksas halli viiruna läbi puhta vee kiire haug, kes tulnud siia vaikseisse luhtadesse kudema.

«Präk?» kätsatas üks lindudest ja kõigi ujulestad liigahtasid, kõik silmitsesid vette ja üks ema, kes tundis haugu, ütles:

«Las ta volksab, see hall röövel! Meil pole poegi, kelle ujulestast ta julgeks kinni haarata. Aga mis sina tahad seal lepa otsas?» ja kõik kallutasid jälle päid, vaatama kord ühe, siis teise lepa latva, kust vares kummardus alla, laskudes ja vandudes, nagu oleks tal õigus söimata otse sedavõrd, et ta omagi süda läheb pahaks.

«Kao siit,» ütles Köversaba.

«Kraa! Kelle mets see on? Polnud siin enne vett, polnud teid. Kus te olite siis, kui maailm tardus külma ja valgesse ning tule välja ei lennanud sitikutki, üle põllu ei jooksnud hiirekusti? Ja nüüd olete teie Paisuluha peremehed? Kelle pesa on siin ülal, puu ladvas, mis?»

«Kes jõuab seesugusega jagelda. Pole sünnis üldse ta pealegi vaadata. Söök raibet ja nokib sõnnikut! Hakka temaga jagelema — vaata, viib sul pojad käest. Meil, partidel, ei kõlba vaadatagi seesuguse sorgitiibse poole!» õpetas Köversaba rahulikult ja asus hommikust pesemist sooritama.

Vares söimas veel. Pardid ei pannud teda enam tähele. See vihastas varest. Siin lähedal oli ju ta pesa, kus praegu välkusid emavarese silmad üle öömärgade raagude. See oli tema heinamaa ja nüüd korraga tulevad need laisad, viletsad linnud, kes ei jaksa tulla istuma kuivanud oksale, ei ka viljanabrakale või katusealmgale. Tema lendab kõik urkad läbi ja teab, mis on nõuks koertel, inimestel ja metsloomadel. Ta võiks neile kõnelda, et praegu on õuedes liikumas perenaisi seasöögiga. Ta teab, kus on rebase koobas ja et eile alles veeti sinna rammus vesikana. Küll tema teab! Aga need vett neelavad lestjalad ei taha kuulda. Heakene küll! Ja vares pööras taguotsa vee poole ning midagi lurtsatas vette. Tasased ringid veeresid luhapiirideni ja vares lendas kraaksudes küla poole.

Puu otsast söimava külalise lahkudes asusid pardid elustama Paisuluhta. Vesi võis jääda vaikseks selle hetkeni, kui päikese kiirenõelad torkisid endile teed läbi tüvestiku ja luha, libisedes peaaegu horisontaalselt üle vee. Siis oli kombeks künda veepind segi, asudes hommikusele mängule.

Nad sööstsid üksteise poole, siis taas eemale. Ükshaaval, siis jälle kõik korraga. Hüpe üle vee ja järsk seis. Noolkiire sööst teiste vahetsi! Nagu väledad süstikud jooksid nad, ja see näis sedasi, nagu mängiksid nad paigavahetuse mängu ja üks on keskel püüdjaks. Nad panid vee lainetama oma mänguga. Luhakõrred kõikusid, vesi kahises. Haug, suur ja julge, volksas jõe poole — süvavette, sest ta tundis, kuidas vesi liikus ja ses liikumises võis ju olla talle ohtugi.

Mängu lõppedes tõusid pardid lendu — kes merele, kes jõesuudme luhtadesse hommikueinele. Vana komme nõuab, et pole hea otsida sööki sealt, kus magad ööd ja kuhu kavatsed asutada perekonnapesa. Eks päeval pane vaenlane siis silma juba saagile ja eks öö või tuua surma. Nii on parem käia hankimas sööki kaugemais vetes ja tulla siia vaid öömajale.

Kevad on aga kiire ja pole palju päevi muretult hulkuda veelt veele.

Kui tuul pöördus lõunasse ja taevas jäi pilvituks, lastes päikesekiired takistamatult soojusahnele loodusele, öitsesid juba pajud ja krooksusid rabas konnad. Ja pardid käitusid nagu polekski nad linnud samast soost: ei möödunud öhtut, hominikut ega ööd tülita. Üks isa ei sallinud teist enda lähedal. Tal pidi olema küllalt ruumi kõverdada kaela või-uhkel-dada kevadeks eriti värvikaks muutunud kuklaga, mis näis nohekaskuldne ja läiklev kui kuldpoornika tiib. Nii juhtus tihti, et nad jäid kurdiks väliseile hädaohtudele omavahelisis võist-lusis ja tülides. Nad ei läinud sootuks hulluks nagu metsis, kes kevadel keerleb mättal kui vurrkann, kuterdab, tiivad lohakil, suled kohevil, nokk vastu taevast, lastes rebase seada hambad oma kaela ümber. Pole pardid ka tülitsevad hatukuked, et paar lähed ringi keskele otse riidlema kui areenile ja sikutama üks-teist keeltpidi. Aga üksteise nokkimist, tiivanukkidega peks-mist, kihutamist mööda vett — seda oli küll sedavõrd, et hom-mikuti jäi Paisuluhale palju pardisulgi, mida näljane haug hil-jem napsas vee alla toidu pähe.

Kõversabal polnud suurt tüli teistega. See tähendab — ta ei saanud ise peksa. Noored isad ei usaldanudki otsida temaga tüli ja nii ta valis endale rahulikult sellesuviseks kaaslaseks peaaegu endaealise ema ja oli sellega õnnelik.

Pahandust tuli aga leskede läbi. Vaevalt jõudis Kõversaba pista oma noka porisesse rabapõhja, et leida söödavat, ja vae-valt nägid lesed, et ta kehast polnud järel enam muud kui aabaots, mis kiikus miniatuurse meremärgina, kui ju olid kiu-tamas Kõversaba kaasat. Kui siis Kõversaba tõstis silmad peal-vett, oli muidugi jälle tüli majas ja sulgi pudenes veele.

Kevade edenedes püüdis emalind ikka tihedamini ja tihe-damini hiilida Kõversabast eemale.

«Mis kombes need on?» küsis Kõversaba.

«Ei muud, kui et vaja otsida pojakestele kodukolle,» teatas ema.

«Sellega on ju veel aega. Hädalisel asjal pole hända taga!»

«Kes ees, see mees. Tuleb sügis, pojad peavad olema suu-

red — raskeks rännakuks, kui külm surm tuleb siia luhta-dele.»

«Jäägu homseks! Siis lähme vaatame...» arvas isa. Ta sea-dis enda põiki emalinnu ette, takistades selle ujumist. Ta prääksus mahedamini kui seda oskab ema poegadelegi. Ta las-kis päikesel läigelda oma kevadsulestikul ega lahkunud emast sammu võrragi.

Ema silm oli aga kõrkjate poole. Küll petab ühel tunnil isa silma! Ta polnud ju noor pardike, kes pimesi usaldaks sellist vembuvenda. Kas ta mullu ei kogenud, et ta seekordne kaasa lõhkus ära isegi ta valmis pesa, mille ta oli vaevaga ehitanud! See ei mõelnudki ju küll sellega paha. Tahtis ainult veeta palju öid ja päevi üheskoos oma väljavalituga kevadistel vetel ja arvas, et on hea, kui lõhub pesa, et hoida emalindu endale kauem seltsiliseks. Mullu oli ema siis lõpuks ehitanud oma pesa vanasse varesepessa lepa otsa. Seda teevad ju vahel harva teisedki pardid. See on hea seepoolest, et pesa on ees valmis. Siis pole ka peljata vee kuivamist, sest kõrgel asetsev pesa ei jää tuhku ega rebase, koera ega tigeda põõsast puskima tuleva pulli nina ette. Aga eks ole siis paha poegi alla pilduda, sest pole saanud kombeks kanda neid nokas nagu ristpart teeb. Pojad ei saa sellest küll suurt häda, aga see on siiski tülikas, võtab palju aega. Ja peale selle on nii hea tunne, kui sul on võimalus enne pessa sattumist pisut pugeda ja küürutada, mis kõik ütleb, et pesa on varjulises paigas, ja seepärast pole pare-mat pesapaika kui põõsaga kaetud rabamätas keset kõrkjaid.

Kui nüüd Kõversaba oli parajasti õpetamas leskedele vaba-armastuse korda, ujus emalind kõrkjate varju. Pärast kest-vaid loovimisi mättast mättani ja luhapuhmast pajuvõserikuni jõudis ta vana lepani. See oli otse voolava vee kaldal, vee nühi-tud mättal. Läbi rohutihniku surus lind endale teed. Ta jal-gade eest kähises minema vesiuss, kuid see polnud kardetav — vähemalt mitte munadele. Part äigas talle tigidalt nokaga järele, kuna uss lookles vette ja ujus üle jõe, kollased lõuad veepinnal. Part aga leidis mitmesuguste kasvude taha peitu-nud mädaneva lepa tüveõõnsuse. Ta seadis end sinna sedasi ja teisiti — kord nokk õõnsuse avause poole, siis jälle tahapoole. Ruum oli küll tunduvalt kitsas, kuid kas selle eest võib olla

paremat pesapaika? Tõstis kõrsi üle selja, kiskus oma rinna ette paar vana lehte ja raakesi. Kohendas oma sulestikku ja näppis pessa paar sulge. Siis hiilis hääletult läbi pika luha, läbi pajuvõseriku, ja ujus kiiresti, sabaõnksu saputades, teiste poole. Ta oli leidnud oma pesapaiga. Ta oli selle ära märkinud ja seda ei usalda nüüd võtta keegi teine, kes seadust austab.

«Kus sa ometi olid?» küsis isa ja ujus talle vastu, asudes jälle kaela kõverdades ja tasakesi prääksudes ta ümber tiirlema.

«Pesa! Ma leidsin selle...» ja ema andis mõista, et tal on nüüd muudki mureks kui süüa ja pärast sööki süstikuna mändgida.

«Sa näitad mulle! Lähme vaatama!»

«Pesa — pesa on saladus. Pesa ei tohi ju teada keegi teine kui vaid ema!»

Kui ema aga ühel päeval oli jälle hiilimas oma pesa juurde, märkas ta pajupõõsa varjust paari läiklevat silma. Et seal oli vesi, ei võinud see olla maaloom. Ta ujus eemale ja leidis põõsa varjust piiluva Kõversaba. Vembuvend oli tulnud emale järele — aetud kas lihtsast kiindumusest, uudishimust, või et ta oli kade pesale, mis kiskus temast kaaslase eemale.

«Präk? Präk-präk?» hüüdis emalind.

Kõversaba ei vastanud. Ta ujus paar tõmmet edasi, siis jälle teisele poole. Siis proovis, kas nokk ulatub põhja.

«Vigurdab!» mõtles ema. «Küll tema tahaks vist pesa ära lõhkuda, kui tahan sinna mune panna!» Ja ema vigurdas oma korda. Ujus kiiresti teise pardipaari juurde. Sealt edasi leseni, kes tervitas teda rõõmsa prääksumisega. Teadis, et kui sööstab lendu, järgneb Kõversaba talle. Ta võib ju küll tõusta lendu täiesti vertikaalselt, nagu iga part, kes loodud tõusma põõsastevaheliselt veeribalt, peksmata tiibadega vett. Ta pole ju mõni merelind, kel on otsatu hulk vett käes lendu tõusuks ja võib paterdada seda pidi, kuni tiivad võtavad tuult. Hüppab põõsa tagant vaenlane — kus tal see ruum peksta-laias kaares vett! Seepärast ongi juba nii, et ta võib tõusta lendu isegi tihedast kõrkjapadrikust otsejoones üles. Aga võib tema seda — ega siis Kõversaba pole viletsam! Siin pidi aitama teine konks. Kõversaba asus kohe taga ajama emale ligi tükkiivat leske ja samal

hetkel puges ema kõrkjastikku. Sealt ujus jõkke, jõge mööda kauges kaares oma pesamättani. Enne ristles pisut voolaval veel, et uurida ümbrust, kas pole kusagil läheduses hingelist, kellele pessa minnes reedaks oma saladuse. Siis surus noka ligi maad, silmitses otse oma jalgade ette ja puges pesani, kuhu pani oma esimese helehalli muna. Ja kui ta tuli pesalt tagasi, kukkus metsas kägu, teatades, et ta polnud oma esimese munaga sugugi varajane.

«Ket-ket-ket-ket-ket!» säristas keegi kiiresti lepaoksal, mis ulatus voolava vee kohale.

Emapart ehmus. Surus enda poole sammu võrra tagasi luhta ja püsis liikumatult. Kuid nüüd sädistas kutsumatu külaline otse ta kohal. Ei aidanud varjamine. Part raputas tiivanukke, kiskus vihaselt luhalemmeid, sest ta ei sallinud harakat ega ta kädinat.

«Arvad sa, et ma sind ei näe! Küll näen! Ket-ket-ket! Oi, kui hästi näen. Mul on ju silmad! Missugused silmad!» ja harakas tantsis oksal.

«See pole sinu piir!» prääksus part.

«Minu piir? Kõik maailm on minu piir.»

«Ära sa ainult siia alla tule nuuskima!»

«Siia alla? Mida? Sööki on nüüd kõikjal... Sina ainult vaata — rebane on nüüd ahne. Nüüd ta hakkab koopasse sööki vedama, sest tal on seal pojad. Seda sa vaata, vees paterdaja! Sest sina oled ju nagu konn: kaldal ja lombis, oksale ei pääse!»

Harakal oli aega. Seepärast ta lobises pardiga. Küll ta oleks ajanud pikad jutud kassidest, kes võivad isegi puu otsa ronida, kui seal on kuulda linnupoegade tsiutsumist. Või öökullist, kes ajab oma ametit sel ajal õhus, kui siil on põõsaste vahel rohus, ja ussid kõlbavad neile mõlemale. Kuid ta kädistamine oli kostnud hallrästaste kõrvu.

«Tsä-tsä-tsä?» kisendasid need vahetult ja kõrvulukustavalt, hüüdes üksteisele, et vaenlane on lähedal. Esmalt üks, siis juba kümme oli neid samas ja nad sööstsid kohe harakat peksma.

«Tulge! Tulge! Kes surma armastab...» kätsatas harakas ja hüppas oksalt oksale, viibutades oma pikka saba, nagu tegi pisike linavästrikki kivi otsas, kus ta armastas viibida, et oma

kuju vees vaadelda. Ja kui rästad sädistasid haraka tummaks ja asusid rünnakule, hüples linavästrik rõõmsalt kivilt kivile. Tal oli hea meel.

Harakas sööstis lendu, kari kisenavaid hallrästaid järel. Tea, kust esimene alarmisädistus oli nad nii ruttu kokku korjanud. Aga harakas seda just soovis. Tema on ju edevam kui kõige kombetum baaritüdruk. Ta armastab, et teda peaks tähele pandama. Hallrästas, part, rebane, inimene — kõigiga on tal tegemist. Ta ei lenda ära käditsemata. Andes endast märku, hüpleb edevalt oksal, pöörates vaataja poole oma mustvalgeid puusi. Ja pigemini tahab ta, et teda viskaks keegi kiviga, kui et jäetaks tähelepanuta. Ja nüüd saab ta rästaste käest küll pisut peksta, aga ta on rõõmus ja uhkeldab, et vaata, tema on see tähtis lind issanda looduses: kui suur kari teisi lendab ta sabas ja kisa on mets täis. Nii ta jändaks kogu päeva, tundes lõbu, et temaga tegeldakse. Aga kes viitsib temaga kaua sõimelda? Juba on hallrästad tagasi ja seletavad üksteisele, kuidas see asi õige oli. Surtuvad veel pahaselt ja silmad on valvsad. Sest harakas on peale itsitamise ja lobisemise ise kurjem kui vares ja õgib pesadest munad, kui ei olda tal kohe kannul.

Kui hallrästaste kisa oli soikunud, läks part tagasi oma pesa juurde. Seisatas selle ees ja pidas aru, et kui ehk harakas nägi ta tulekut puuõõnest? Korraldas siis luhalemmeid risti sissekäigu ette ukseks ja arvas, et sinna ei oska ega usalda nüüd keegi minna. Ning kui ta juba ise kord istub munadel, ei siis ole enam muret, kui ainult vesi ei kuiva pesa ümbert. Paar suve tagasi oli temaga nii juhtunud ja ta jõudis vaevalt hüpata lendu munadelt, kui suur jahipeni surus oma nina pessa. Kuid juhtub ligi rebane, on lõpp käes, sest see oskab tulla hääletumalt kui roomav uss. Kuid siin voolab jõgi, volksavad ühest voolisest kohast teise kalad — siia ei pääse murdjad ligi.

Präk!... Kas sa...» ja part näpsas järele suurele, kollale liblikale.

Noka esitsi lendas, aga suhu ei sattunud. Ta vaatas kahetundes üle jõe lendajale järele. Siis äratas ta kõrva kange koera haukumine ja karjakellade kõlin. Ükski põosalind ega valvehallrästas ei andnud alarmisignaali, siis polnud temalgi põh-

just muretseda. Kuigi ta kükitab siin luhas, nii et peagi ei paista välja, küll ta oskab lugeda sedavõrd sulise maailma kisast ja varvaslindude jutust, et mõista, kas kõrgeil oksil istujad silmavad mingit ühist ohtu või ei.

Nüüd hiilis ta läbi pajupõõsaste ja kõrkjastiku sootuks teisest küljest oma kaaslaste juurde.

«Sa käid imelikke teid: lähed ja kaod,» arvas isa ja ta oli nagu pisut pahane. Ema oli ta vastu juba peaaegu täiesti ükskõikne ja tõrjus tagasi selle heldimuse. Ta pesi end, jõi närvide rahustuseks ja tõusis siis lendu. Tavaliseks partide päevakoduks ja kogunemiskohaks said nüüd jõesuudme luhad. Seal nad prääksusid koidikul, sõid, suplesid ja mängisid. Ja emad lendasid sealt üksinda üle sarapuuseljandiku Paisuluhale — mune pessa viima.

Ühel päeval, kui Kõversaba kaasa oli parajasti pesas, kuulis ta hallrästaste sädinat ja varese vaakumist. Ta kõssutas pesas. Kuna aga teadis, et hädaohu äkitselt puuõõnsuse ette ilmudes löigatakse ta põgenemistee, siis hiilis varbail pesast välja ja rajas endale hääletult teed pesast eemale, kuni ulatus välja vaatama jõe.

Ta ehmus.

«Rrr-auh! Rrr-auh!» haukus suur koer kuiva maalepa all. Ja lepaokstes liikus kardetavaim kõigist olendeist — inimene ise. Ta liikus ülespoole, ikka ülespoole, millega pole nähtud hakkama saavat isegi rebast, kuni ulatus varese pesani. Ja et ta kõht polnud nähtavasti tühi, pildus ta selle pojad üle pesaserva alla. Võib siis arvata, kuis varesed kraaksusid, nähes koera rõõmsalt purevat nende vigaseks kukkunud väetikesi. Ja võib aru saada, miks hallrästad olid ärevil, ehkki rüüstati nende vaenlase pesa. Igal loomal on oma kombed ja teatakse kalast, kullist, käost ja tuhkrust, mis nad ükski on. Aga inimest ei teata midagi kindlat ja ta teeb tegusid, mille kohta ei oska vanad linnud noortele õpetada ta kommete seadust. Seepärast käib temaga alati kaasas hirm, millele keegi ei oska nime anda.

Senikaua valvas part luhas, kuni poiss oli puu otsas. Kui see aga hakkas allapoole liikuma ja koer hüpeldes haukus puu all, hiilis lind läbi roostiku toll-tollilt kaugemale, sest ta süda

ei lubanud tõusta lendu koera ja inimese silme all otse pesa lähedusest. Nii hiilis vargana esmalt eemale, siis näitas end jõe avaveel vaid hetkeks ja pesast hoopis eemal. Ta manööver läks korda. Koer sööstis sinnapoole, hüpates sumades isegi jõkke, kuna ta niiske nina ümber liikus veel pardi tiibade tuul. Part vurises mere poole. Koer oli aga meelitatud kaugemale lepa lähedusest, mis varjas oma tühemes pesa.

Jõesuudmesse laskudes viis pesalt peletatu teistele paha sõnumi.

«Otsas! Otsas!» muretsesid emad, kuna isad jäid peaaegu ükskõikseks. Hädaoht oma elule — see on juba midagi, aga pesad ja munad polnud nende meelest midagi ning nad ei mõistnud emade muret. Emadele polnud jälle elugi praegu nii hinnaline kui just haudepesad.

«Pesa? See asi annab teha end uuesti!» arvas Kõversaba.

«Jah, aga kunas ja kuhu?»

«Ja lõpuks — on seda siis vajagi? Mina ei tea — mis enda surma suhu toppimine see siis on?»

«Pojad!!»

«Päh, vana jutt! Ja ega oht valva igavesti seal? Ja seal on ju vesi!»

«On küll! Aga nemad pääsevad läbi vee: see, kes haugub, ja see, kes võib visata surma kauge maa taha. Ja nad on mõlemad tigidad. Kuna üks oli puus hävitamas varese pesa, tahtis teine süüa mind!» seletas Kõversaba kaasa palju kordi ja kinnitas jälle, et see kõik on tõsi, nii tõesti kui ta süda peksab veel praegugi hirmust.

Sel õhtul oldi kaua merel ja jõesuudmes.

Linnud pelgasid mageveekogusid. Mine tea, mis seal ootab. Aga siiski — seal on ju pesad ja lõpuks lendasid emad sinna, kuna mõni neist oli juba haudele asumas. Isad aga jäid vaba karjana jõesuudmesse ja nende julge prääksumine polnud jouetum kajakate kisast.

Uuel koidikul selgus, et möödunud päev oli olnud väga onnetu. Paljud linnud olid kaelast kui murtud ja vahtisid oma rinna ette vette, prääksudes nukralt. Nende pesad olid paha poisi poolt lõhutud, tühjad. Mis alustatud suure hoole ja armastusega, oli kadunud tea kuhu. Hakka uuesti, otsi uut paika,

hirmunud ja nukker, nagu sa oled! Ehk jää pesatuks, et su nukrus oleks veelgi suurem.

Kõversaba kaasa pesa oli puutumata. Ta lisas sinna veel ühe muna ja arvas neist jätkuvat, kui oli proovinud, et ta vaevalt ulatub katma neid oma kehaga. Ta korraldas neid nokaga, puudutades igaüht. Muidugi — ta ei osanud niipalju lugeda, sest neid oli vanapagana tosin, täpselt kolmteist. Aga ta mõõtis oma kehaga, et siin on norm täis ega jää enam ruumi uuele munale.

Ta istus pesale. Ta tundis endas ärkavat palavikku. Paljud munad ta südame all äratasid selle. Ja kuigi oli mõõtnud pesa ja arvanud, et talle piisab sellest perest, lisandas siiski veel ühe muna — selle viimase, mida ta ei saanud enam tagasi hoida.

See oli ilus aeg — siin pesal.

Isad olid kõik jõesuudmes ja merel. Vahest mitte sealgi. Tema ei tahtnud minna nende sekka, sest Kõversaba hellused olid talumatud. Ema ei saanud ikkagi mõelda muule, kui kiiresti neelata vett ja sööki, supelda ja lennata kohe tagasi. Kord leidis ta Kõversaba kaela kõverduvat võõrale emale, kes oli kaotanud oma kaaslaste ja pesagi, ning kavatses nüüd võib-olla uut. Kõversabal oma kael — las kõverdab! Ei haudeema pole kade. Liati ta teadis, et Kõversaba saab hakkama sellegagi, et kõverdab oma kaela ja püüab tiivariipsu lüüa metshanele ja kodupardilegi, kui need aga satuvad samadele vetele.

Soojad ja päikeserikkad olid päevad. Vaiksed ja kustumast eha-koidu värvist valged olid ööd. Ja neid möödus otsatu rida — põimudes nädalaiks ja muutes kevade suveks. Mättal, prügikuhjas õitses vereurmarohi, eemal külapõldude rukkis kisendas õhtuti rääk ja üle ahtamaks tõmbunud ja laisalt magava jõe hõljusid tuuletuses teed leidmata paju õite villseemned. Segamatult võis part neil päevil haududa oma pesas ja läheneda oma suurte lootuste teostumispäevale. Rebasel olid sel ajal pojad pesas ja suline rada näitas teed ta urkasse. See tegi pardile muret, sest iga päevaga ahenes Paisuluht. Varesed valvasid paigal, kus veenireke vingerdas läbi kruusaseljandiku mere poole. Selles veenires oli palju havipojakesi, kes püüdsid veel viimse veega pääseda merre — kasvama suu-

reks kalaks. Kui jätkub kuivi, kuumi päevi ja tuul kannab kaugemale luhale ikka põleva soo lõhna, pääseb rebane pardipesa nagu kaetud söögilaua juurde.

Ühel päeval koputas keegi vastu lepatüve.

Esmalt surus haudelind end madalamaks, peitis kaela ja pea tiivanukkide vahele. Kui aga koputamine kestis, ajas uudishimu ta pesast välja piiluma. See oli metsa puusepp, väikeste linnukeste pesameister, kes puuris auku lepa mädanemasse poolde.

«Präk-präk! Mis sa seal...?» küsis part.

Rähn vaatas allapoole. Ta punane tanu värises.

«Siin on usse!»

«Puu sees? Ei see ole söök. Aga raba põhjas poris — seal on juba midagi!»

«Mina ei taha süüa maast. Seal toimetavad raisamatjad, rästad ja varesed. Ja et vee põhjas oleks mingit sööki — seda ei saa uskuda, sest vett peab kartma iga lind!»

«Mitte aga minusugune,» arvas part ja ta ujus paar tiiru luhale. Ta õiendas noka põhja, mis oli nüüd õige ligidal, ja tõstis pisut vett seljale. Siis ruttas kohe tagasi pessa, sest palavik ta veres oli tugev ja oli möödunud juba ligi neli nädalat sellest päevast, kui ta asus hauduma. Nüüd pole kaugel aeg, kui minnad, mida ta noka abil tihti pööras ja ujulestadega kohendas, et saaksid kõik üheväärselt osa ta kõhnunud keha tulilevast soojusest, muutuvad elavaiks pojukesiks.

«Korrrrrrrrrrrrr!» tagus rähn edasi vastu puud ja ta löögid olid nii kiired, et neid ei jõudnud lugeda. Piki tüve kandus see võrin alla puutühemesse, kus resoneerus veel tugevamaks ja part kallutas pea viltu, sest talle tundus, nagu põristaks rähn talle otse kõrva. Aga see oli siiski hea, et ta seal põristas. Seni kuua kui ta on klammerdunud selle lepa külge, ei ole lähedal mingit ohtu.

Rähn kadus. Vist oli ta puurinud valmis sügava augu ja õiendanud oma keele ussi järele. Nüüd vist lendas otsima teist kuiva puud, et raske töö järele leida sealtki rammusat palakest, päästa puu ta südant uuristavast röövikust ja valmistada ühtlasi väikesile linnukesile pesa.

Kui lähenes õhtu, piiksus kuskil puude ladvus vihma-

kass. Ja nagu oleks kuskil krooksunud konn. Kuid küllap see krooksuja oli vist pajuharakas, kes piiras türnpuu okstes põrnikaid ja kärkseid. Tema oskab ju teha iga lojuse ja linna häält, petta inimesi ja loomi ja isegi lihtsameelsemaid sulgse maailma hulgast.

Et vihmakass piiksus, oli hea tundemärk. Looja on ju nii määranud, et teda pahandanud lind ei tohi juua vett voolavast ega seisvast kogudest, vaid peab piisakesi ja kastehelmekesti korjama puude lehelabade õnarusilt. Nüüd ta tunneb aga õhu raskenemist, vihma lähenemist. Nüüd ta kuulutab, et pole enam varesel vaja lennata end jahutama merekividele ega linnul lõõtsutada pesas, nokk avali kui väsinud jahipeni suu. Tuleb jahedust, tuult ja vihma ning möödub enneheinane kuumus ja põud.

Paar päeva oli kuulda vihmakassi karjumist. Paar päeva sombutas taevast ja ööd olid pimedad. Siis algas puude lehestikus sahin, nagu sosistaksid nad midagi üksteisele. Veel kuuldus kerge silin, nagu variseks sinna kaldalt peeni klaashelmeid. Ja sinna vaiksesse sahinasse ja silinasse kuuldus pardi summutatud präginat, sest ta südame all pragunesid munakoorred ja noored lainokad otsisid piiksatuste saatel teed välja muna kitsaks ja toidutuks jäänud vanglast.

Möödus päev. Soe, vaikne, vihmane. Sadu kirjast vett ja puud olid pestud põuatolmust värskeks, rohelisteks ja lõhnavaks. Kuid linde polnud näha. Nad kõik magasid oma pesades. Alles keskpäeva paiku, kui vihm muutus peeneks, tibavaks, ei jõudnud põosalinnud enam oma nokki kinni hoida ja hakkasid sidistama, väristades niiskunud tiibu.

Üle taeva lendas must lind — ronk.

«Krouks! Krouks!» kraaksus ta, hoides kurssi mere poole. Ta oli sedavõrd kõrgel ja kirus vist vihma. Keegi ei läinud temaga tülitsema ega tõstnud metsas alarmi. Ainult lepalind vaikis hetke, siis algas ta lühike, hoogne viis jälle.

Selle päeva oli part pesal. Ta soojendas poegi ja loopis pesast välja viimsed kooretükid. Tal polnud midagi vihma vastu. Ega ta pojukesed pole siis leevikese lapsed, et teevad ringi ümber lombi ega usalda minna läbi märja rohu. Vihma ajal on vist rebane unine ja varesed valvamas mujal. Ehk

magab haugki paha ilma tõttu kõrkjais või süvavee rohumätta uurde all ja ta võib ohutult viia oma pojad pesast jõesuudmesse — parve hulka. Pole siis vaja selle raske rännaku puhul end vigaseks moondada ja pakkuda külapeni hammaste alla, et meelitada seda pojukesist eemale.

Järgnes teinegi päev peene, sooja vihmaga. Näis, nagu oleks taevast tahtnud tagantjärele hüvitada seda, mida oli teinud kevadel paha. Ja kui ümbrus magas vihma sooja, pehme hellituse all, kutsus emalind oma pojad, seadis need ritta ja viis läbi pajupuhma välja vihmakirjalisele paisuveele. Esmalt üle Paisuluha, siis edasi piki jõge, mis oli muutunud ööpäeva keskel pisut veekamaks. Nii pääsesid poole oma teest mere poole ujudes. Ent siis kadus jõeke kruusakühmude ja kivide vahele. Keerles, väänles, sulises, pugedes läbi kaldaaluse õõnsuse või kivide vahetsi, et teda ei jäänud sugugi enam pardiperekonna jaoks. Siis tuli jõest välja ronida ema kiirustavate nokalöökidest ja tõugete kaasabil. Sarapuupõõsast teiseni, rohutukast rohutukani — joostes üle taimedeta, kruusaste lappide mere poole.

«Präk-präk! Siia, siia! Ruttu! ... Stopp! Peitu nüüd!» ja emalind jäi jälle üksi, astudes targu mõned sammud eemale poegade peidukohast. Kui aga selgus, et see oli ainult kõrgel lendava kajaka vari, kaluri hõige merelt või looma ammu mine karjamaalt, siis rutati jälle edasi.

«Pi-pii! Pi-pii! Ma ei jõua...» halises viimane pojake. Ta oli tulnud munast pärast teisi. Sellest muhast, mille ema munes vastu tahtmist, juba haududes. Ta oli teistest noorem ja jõuetum. Ta vaarus, komberdas, kukkus tihti ja ta parem ujulest oli verine, lõikunud katki kuiva luhatüüka vastu.

Emalind, kes ruttas perekonna ees, tõukas pojakesed nokalükkega endast mööda.

«Sa pead!» sundis ta nurisejat.

«Pi-pii-piiks!» halas pojake. Jõudnud ema juurde, tahtis ta pugeda selle tiiva alla soojenema ja puhkama. Kuid ema ei lasknud tundusid nüüd olevat pikemad kui kunagi enne. Ta tõkestas sile ja külm. Ta ei võtnud väsinud pojukest oma südamesoojusse.

«Palun, ema...» halas poeg, kuid ema tõukas teda nokaga, nii et väeti kukkus üle selja.

Ta ei saanud enam kergesti jalule. Ema aitas teda, kuna teised pojad ootasid piki kaelu karjamaa aia ääres põldmarjavenede varjus.

«Mine! Mine!» sundis ema. «Kes maha jääb — seda pole enam.» Ja ta lükkas poega jälle nokaga.

Komberdades ja kukkudes jõudis väetike teiste hulka põldmarjavenede alla. Seal nad puhkasid, kuid ema ei leidnud olevat võimaliku kohendada neid oma tiibade soojusse. Pea pikaks sirutatud kaela otsas väljas põldmarjavenede rägastikust, valvas ta ümbrust. Ja kui arvas, et pojakesed pisut puhunud, hakkas ta vedama neid piki aeda jõeni, kus oli aias sedavõrd avausi, et pojad pääsesid vabalt läbi.

Teisel pool aeda laienes jõgi.

Paistis meri, kus nähtus tumedaid täpikesi — raskekehalisi tõmmuvaeraid. Samas avarus jõgi kõrkjaseks padrikuks, mille kohal söimles koovitaja. Kivi otsas istus meriski, noogutades pead. Ja nii näis ta oma pika, punase ninaga sukka kuduva või nõiduva tädina. Et see tädi aga oli vaikne, polnud karta hädaohtu pardiperekonnalgi.

Otse kõrkjastiku pervel peatas emalind oma perekonna.

Pojakesed losutasid kohe maha, sest nad olid surmani väsinud, märjad ja põldmarjavened olid mitmegi örnad tiivanukid kiskunud vere kriimuliseks. Ema aga tõusis varbaile ja lehvitask uhkelt tiibu. Siis saatis ta hääletsuse kõrkjate poole, teatades teistele, et on päral oma õnnekoormaga, ja viis pojad vette. Ema ees, kari väikesi taga puksiiris, ujus ema vett kurrutades kõrkjapadriku poole — varjupaika, mis oli raskelt ligipääsetav kurjale loomale kui ka inimesele.

Õitses vesihernes ja tuul tõi kaldaniitude poolt müntide lõhna. Kõik pardid, kel haudumine ja viimne kardetav rännak õnnestunud, olid toonud oma perekonnad soodest ja rabadest jõesuudme kõrkjastikku ja näis, nagu oleks lõpp suurel murel. Jah, kadus ju küll sel ja teisel päeval üksinda lagevette eksinud pojakesi. Sai neist osa kajakas, teise haug ja sattus ehk mõni liiga hooletu varesegi nokka või karjapoisi kivi ette, ehkki viimaseid polnud jõesuudmes tihti ja nad kõik polnudki seesugused, kes viskavad linnupoega kiviga. Nii kadusid mõned oma kaaslaste hulgast. Et toitu oli rikkalikult, kasvasid üle-

jäänud jõudsasti ega leinanud keegi kaua neid, kes kadusid elavate seast.

Sel ajal, kui noored pardid kasvasid saba- ja tiivasulgi ja õppisid vanade käest kõiki pardikombeid toidu hankimiseks, mängimiseks ja vallatuseks kui ka häälitusi kõneluseks üksteisega, valgenesid maal rukkipõllud. Ühel päeval sõitis jõesuudme kõrkjastiku lähedale asuvasse külla auto linnast ning selles olid mehed püssidega. Seepärast mehed püssidega, et jahikalendris olid lõppenud mustad ruudukesed, mis ei lubanud tappa pardipoegi.

«Präk-prääk-prääk-prääk-prääk!» kisendasid hommikul jälle pardid ja see oli viimne rõõmus mänguhommik.

Samal mängutunnil leidis emalind, kes toonud suure perekonna noori lepaõõndest elu jaoks, kõrkjastikust rasvase suutäie. Kuid vaevalt selle alla neelanud, käristas õng ta kurguliha ja keelepära. Teised põgenesid hirmunult. Oma pojad piikusid murdehääleliste kärisevate hüüatustega ja ristlesid kabuhirmus siia-sinna, siis põgenesid nemadki. Emalind jäi rabelema veele, nokast nirisemas verd ja kurku rebiv õng lämmatamas hingamist. Ta oli juba surnud, kui karjapoised, kes olid kuskilt kuulnud, et niigi võib parte püüda, tulid oma ettevõtte tulemusi vaatama. Kõvasüdameline poiss arvas, et tal on olnud «õnne», kui leidis õnge otsast rasketes piinades surnud linnu, kelle veri noka külgedes oli vaevalt hüübinud ja kelle süda oli veel soe.

Samal õhtul tulid jahimehed ja kõrkjastik kajast paukudest. Kui linnud ehmusid ja pakku põgenesid, lasksid nad kõrkjäte äärde vette puust või plekist pardikujud ja nad oskasid samuti nagu pajuharakas teha petvaid hääli, mille peale kergeusklikud noored linnud ujusid lähemale.

«See on ema hää!» ütles üks nooremaid pojakesi.

See oli aga surma hää. Vaevalt jõudis salk ujuda plekkpartideni, millede läheduses oli keegi nii kutsuvalt prääksunud, kui kõmahtas pauk. Ja sellele järgnes veel mitu, tappes palju nõrgatiivalisi noori parte.

Jahimeestel oli esimesel päeval kaasas kirju koer. See sööstis vette ja ahmis oma lõugade vahele tapetud või haavatud, surnud või alles veriselt rabelevaid linde. Teisel päeval oli

neil lootsik ja nad tuhnisid läbi kõrkjastiku tihedamadki tukad, et polnud paika enam lindude jaoks. Palju pauke kõmas üle vee. Ja kui Kõversaba arvas, et teda on kord puudutanud surmatera ega puuduta nüüd enam, siis ta eksis. Lennult tabas laeng ta kaela. Ta kukkus vette. elu ihus, kuid pea ei püsinud enam pealvett. Siis õngitseti ta lootsikusse ja üks jahimees lõi ta pea vastu paadiserva, et ta ei veksaks oma sulgi veriseks. Siis asetati ta noorte partide juurde paadipõhjale ja jahimehed sõudsid kaldale — rõõmsad oma rohkest saagist.

Kui nad aga läksid läbi küla, tapetud linnud seotud jalgu-pidi jahivöö külge, nokkadest tilkumas verihelmeid veetolmu, järgnes rõõmsatele jahimeestele kaks tütarlast, pühkides silmist pisaraid.

Nad pühkisid pisaraid, sest kõikide südamed ei ole ju ühesugused.

HILINENUD VABADUS

Kajakad olid juba oma pojad välja viinud pesadest ja peitnud koerputkede ja liivakaera harvade lemmeste varju. Hahad, emad hulgakesi kaitsva rõngana vilkalt sukelduvate poegade kaitseks, ujusid ulgumere poole ja tõmmukajakas uuris, kas ta poegadel pole juba sedavõrd sulgi tiivakontsude küljes, et võiks asuda noortele peale sundima lennu ja saagitamise õppust.

Enamikul sulisest riigist oli ohtude ja vaevade aeg juba pea möödunud või möödas. Paljud uued elud oli kirjutatud merelindude eluraamatusse ja antud mere ääretu hälli hooldada ja hoida.

Ja sel ajal, kui teised linnud püüdsid päästa oma poegi kadumise ohtudest ja olid mures nende toitmise ja õpetamisega, unelesid tõmmuvaerad madalvee vaikseis kolkais, nagu ei meenukski neile, milleks olid tulnud siia juba siis, kui lõppes maikuu ja ööd muutusid soojaks. Näib, et suvi rammestab neid niivõrd ja teeb laisaks, nii et nad ei viitsi muud kui ujuda üksteise kõrval. Või nagu oleksid nad selleks liialt kiindunud üksteisesse, et mõelda veel oma perekonnakohustusile.

Varasel hommikul, kui koidupuna palistas ulgumerel silmapiiri, ajasid paarid naljatades üksteist taga, kuna ema, väiksem, kuid väledam, sööstab siis äkki lendu.

«Püüa! Püüa!» õpetab ta teist.

«Korrr! Ei sa juba minu eest jõua!» arvab isa ja ta raske, must kogu sööstab emale järele. Tiivad peksavad vett, ujulestad libisevad järele, nagu oleksid nad abiks lendu tõusmisel. Ja samas sulpsatavad mõlemad jälle vette. Püsinud nüüd hetke teineteise kõrval, mängeldes ja naljatades, pusates teineteist nokaga, sööstavad jälle mõne meetri mööda vett kui süstikud — teineteisest eemale ja jälle tagasi. Nii on nad õnnelikud hommikusel jahedal merel.

Kui aga päike silmitseb juba üle metsasakkide ja madalate kaldakadakate, ujuvad vaerad eemale. Sukelduvad, kohendavad sulgi ja valvavad, kas nad ei jää mõne paadi tee. Siis ootab isa kannatlikult, kuis ema reageerib segajale. Käs sukeldub, ujub tugevate tõmmetega eemale või tõuseb lendu. Sekundi mürdosa hiljem järgneb isa ta eeskujule. Kui aga päike kaob ööseks merre ja südasuvi on päeva võrra lähemal, ujub vaerapaar jälle kaldale lähemale. Otse sellesse põhjatuna näivasse piirkonda, kus kaldavarjud mustavad vee, tulevad nad. Ja siis kuulduv sealt nende vaikne vestlus hilise südaööni, mil nad kordamööda pistavad nokad tiiva alla ja tukuvad pisut.

Päev-päevalt, samm-sammult tulevad nad kaldale aga päevalgi lähemale. Ema ees ja isa talle nii lähedal, et ulatub igal pilgul sirutama noka ema tiivani. Nad tõusevad madalast kaldaveest lendu ja kiire tiivavihin kannab nad üle kadakapööstiku ja luha, silmad valimas sündsast pesapaika. Nad ei lähene meresaartele, kus mõned on õnne katsunud, kus aga seltskond on väga kärarikas ja vaenlasi liiga palju. Siis nad pigemini armastavad luhamättaid, kadakapöösaid ja heina, ohakate, kobrulehtede või koerputkedega kaetud kivivarmeidki, mis moodustavad varjulisi unkaid.

Üks seesugune rohtunud, paari lammaste poolt kunstkärnerlikult ümaraks kärbitud kadakaga dekoreeritud kungas asus veeloigukese veeres. Selle ligidal oli kaluri maja. Künkast mööda käis raskete meresaabaste tallatud tee, mida tambiti igal õhtul ja varahommikul. Ning mustavaerapaari lennukaar viis ikka sagedamini ja sagedamini üle selle künka.

«Kas nad ei teegi endale pesa?» küsis kaluri tütrekene

Helju, kelle kuueaastane pea ei teadnud lindudest liiga palju, ehkki oli neid näinud kogu oma eluaja.

«Küll nad teevad,» seletas ema. «Igal asjal oma aeg! Vares paneb juba küünlapäeva järele oma pesa esimese raokese paigale, vaeras, suve must lind, aga siis, kui rääk karjub rukkis ja kadakas õitseb.»

«Kas nüüd õitseb kadakas?» küsis laps.

«Mine vaata!» õpetas ema, ees soomusekirju põll ja peos ahven, mida ta parajasti puhastas.

Tüdruk jooksis kadakate juurde. Ei ta näinud neil ühtegi õit. Ta teadis, et kevadel oli loiguveer kollane varsakabjušt. Ning toomingaoksi tõid nad ühes emaga kaugelt, külakese põldude tagant koplakesest, et saada suvistepühadeks meige. Aga midagi seesugust ei paistnud ühegi kadaka küljes.

Seisnud viivu pettunult ja huuli mossitades suurema põõsa juures, võttis ta kivi ja viskas põõsasse. Tolmupilv tõusis kadaka okasrüüst, põgenedes pärituult eemale.

«Kadakas suitseb!» viis ta õues kalu puhastavale emale sõnumi.

«Sedasi ta õitsebki. Kui sina teda puudutad või tuulgi, siis ta alles näitab, mida teeb... Ja kui kadakas tolmas, siis otsib vaeraema pesakohta.»

«Nad lendasid üle meie sauna!» kilas laps.

«Ju tal siis siinpool tegemist. Linnu asi — kes teda teab.»

«Läheb aida alla?» küsis laps, sest mullu oli ristlind pesitanud võrkaida all ja keegi ei pääsnud ligi ta pesale, ei isegi Tuks, kes küll urises ja endale teed kraapis. Võib-olla, oleks kraapinudki pesani, kui poleks saanud siilile jälile, ja siis oli sellega tülitsemist öö läbi. Isa, kes pidi minema vara merele ja tahtis magada, lubas peni oksa puua, kui ta ei lakka lärmanast. Ja siis, kui Tuks jälle leidis siili, jooksis Helju toast ja toimetas siili kadakapõõsasse või sauna taha puurisu kuhja, kuhu Tuksi käpad ei ulatunud. Ta võis küll käia ümber koha, nuusutada ja uriseda, nagu urises ristlinnugi pesa poole. Aidaalune oli varjuline pesapaik ja küllap vist vaeraski poeb nüüd sinna.

«Ei tema sinna,» seletas ema, heites kassile kalarappeid, et see ei tükiks salamahti kappi õupitsema terveid ahvenaid.

«Aga mis ta pühleb alla?» oli tütreke umbusklik.

Kuigi ema talle seletas, et vaeras teeb pesa luhamättale, põõsasse või rohtunud kurnavikolka või jälle mõne madala sillakese trummiõõnusse, aga mitte sinna, kust tõuseb elamu suits, läks laps siiski vaatama aida taha. Ta puges aida allagi, kus polnud sel aastal ristlinnu pesa. Aga tee muutus liiga kitsaks, nagu ta oli kogunud mullugi. Põrandapaarid sulgesid käigu. Nii ta nüüd pääses ainult poole kehani aida alla ja kuulatas. Uskus, et murdes tagasi oma hingamise ta ehk kuulab linnugi hingamist. Kuid aidaalune jäi vaikseks ja ainult aidapõrandalt, otse ta pea kohalt, kuuldus hiire krabin, kes näris vist endale teed viljasaule.

«Aida all ei ole ta pesa. Seal küll ei ole!» kaebas ta emale.

«Mis sa sest nii taga ajad! Eks ta kusagil ole. Ilm linde täis, kes nende pesasid... Ja ega's ta seda sulle tee...»

«Noh, eks ta oleks asjaks ka,» arvas isa, kes virutas parajasti kassi jalaga kalapangest eemale ja asus aiale vedama märga võrku, mille kajakad kalu kiskudes olid rebinud vaeseomaks. Nii oli ta pahane ja kass sai hoobi ribidesse.

«Ega's ta seda pesa sulle tee,» kordas ema isalegi.

«Mulle? Ega mina viinud oma siivõrku merre, et püüda kalakullidele suupistet. Siin ta on!» ja isa osutas rebitud võrgule. «Aga seesugune vaeras, kui hakkab munema ja sa targu osa ära tood, annab sulle oma poole külumittu mune.»

«Kus see kõik taga ajada! Jäägu igale oma...» ja ema läks roogitud kaladega kaevu juurde.

Õhtuks oli isal võrk paigatud. Ta seadis jälle seda merre viima.

«Ma tulen kaasa!» anus Helju.

«Mis sa sinna tuled! Jaksaksid sõuda — iseasi!»

«Võta pealegi laps kaasa,» oli ema tütrekesele abiks. «Küll teisel õhtul ma tulen sõuan ja küll kasvab temastki kord sõudja. Mis temast ikka's saab? Randlase naine... Küll ta siis peab õppima varakult sõudma.»

«Tüdruklastest nüüd! Oleks mul poeg. Iseasi...» seletas

isa oma salaigatsuse, kuid ema teadis, et pole selleski midagi head ja ohkas:

«Läheb ilmameredele, nutad teda taga ööd-päevad. Ei ta enam tule!»

«Ega meri võta kõiki mehi,» pomises isa ja lisas siis, sõl- mides võrguselist kokku:

«Ma lähen vaatan, ehk saan püssi. Tõmban võrkude juu- res kalakullidele paar särakat, siis nad jätavad püüsed ometi sekski ööks rahule.»

Isa läks üle niidu, kadus männikusse. Ei möödunudki palju aega, kui oli tagasi külast vana haavlipüssiga. Ja kui ta nüüd heitis võrgud turjale, järgnesid Helju ja Tuks talle lahelõuka poole, kus oli nende väike tõrvatud kalapaat.

Suvine õhtu oli vaikne. Aegamisi libises lootsik, kurruta- des oma nina ees vett. Ja piisad, mis tilkusid mõlalabadelt, paistsid värviliste klaasiterakestena, sest päike oli juba mada- lal. Laps sulistas peoga vees, rinnuli üle lootsikuserva, vahti- des ise vette.

«Ära mängi! Vaata, kui haug napsab sul sõrmest kinni!» hoiatas isa, ehkki ta teadis, et seesugust asja pole tema teades juhtunud, sest kõige ahnemgi haug pelgab lootsiku lähedust ja põgeneb süvavee merikasvudesse, kust tal hea luurata, mis sünnib vees ja pealpool vett.

Laps kohendus vaikselt istuma lootsiku tagaotsa. Tuks istus lootsiku põhjal ta jalgade ees, uudistas vaadata merele ja hai- gutas siis, sest ta oli käinud lõbusamailgi meresõitudel.

Isa laskis võrgud madalikule piki lahesuud, seades peenest, nagu ämblikulõngast püünised tabama saledaid, hõbedasi siigu ja tõmmusid ahvenaid. Siis uuris taevast ja seadis piibu suhu, sulgates enne vihasele üle lootsikuserva.

Just kui hais ninas, et püss paadis. Siin nad kauksivad ühel õhtul, aga täna mitte hingelist. Aga vaata — mine maale — siis nad siin jaol. Koerareo sai võetud kaasa — ehk pelga- vad seda!»

Isa luuras veel kajakaid, kuid et neid polnud näha, sõudis ta tagasi kodu poole.

Otse lahekeses, paadi randumispai- ga lähedal, sulpsatasid vette vaerad. Pruunikas-tume ema ja suur, must isa. Nad len-

dasid maa poolt ja ujusid nüüd vaikselt üle vee libiseva kalu- ripaadi lähedal. Seda paati nad väga ei peljanud. Tihti oli see libisenud üle valke lahe, vahel hommikusel koiduroosatusel, vahel jälle siis, kui sügavad varjud mustasid kaldaveerset vett.

«Need on meie vaerad, isa!» kilas Helju.

«Tss! Tasa! Mele jahi! Ma katsun, ehk saan teise ära võtta!»

Isa libistas aegamisi püssitoru üle paadiserva ja sihtis sik- sakiliselt paadist emale ujuvaid linde. Siit ja sealt küljest vaatasid vaerad tagasi. Nüüd, kui oleks nad korraga muutunud paadi vastu umbusklikuks, nagu teaksid nad, et inimesel on just siis kavatsusel mingisugust kurja.

«Tsähh!» häälitseis isa, et peletada vaeraid lendu.

Ta polnud osav kütt. Kunagi tal oli olnud küll püss, kuid see ei toonud suurt tulu ja ta müüs selle rahapuudusel. Aga ta oli kogenud, et veelindu on kõige parem tabada siis, kui ta just laotab tiivad lendutõusuks ja on väljasirutatult suure märklauana püssitoru ees. Nii ta häälitseis nüüdki, et peletada linde lendu tõusma.

«Ära! Ära lase!» hüüdis Helju, kes oli ärevalt näppinud oma kleidiserva.

Kuid juba tõusis lendu emavaeras. Isa kavatses järgneda ta eeskujule, samas kõmahtas ka vali pauk, kajades kaugele ja veeredes kui hulk helisevaid metallherneid üle veeklaasi kal- laste poole.

Tuks sööstis haukudes paadiservale, valmis vette hüppama. Eemal merel tõusid kisades õhku veelinnud, kes valmistusid öörahule ja unele. Ning must isavaeras, kelle pihta saadetud palju tinaterakesi, ei saanud enam oma ujulesti veest lahti. Ta peksis vett oma tugevate tiibadega, karjatas paar korda hädi- selt ja langes tagasi vette.

Isa haaras mõlad, et sõuda saagi juurde. Kui aga lootsik sööstis vees paterdava haavatud linna poole, sukeldus see vette.

«Küll ta... Küll ta tuleb! Vaeras, tema elab mitu minutit vee all. Läheb su ees vette, vaata, tõuseb pinnale sootuks lootsiku tagant. Sihuke kaval on ta!»

Koer niutsus ja silmitses rahunevat veepinda. Saak kadus otse silme ees ja nii, et ta ei saanud seda nuusutada. Isa

hoidis mõlad vees ja pidas veepinda silmas. Kaugel eemal laskus lendu tõusnud linde vette. Hädaalarmi kisa soikus. Oli jälle vaikne varasuvine öhtu, täis head rahu. Aga haavatud vaerast ei olnud enam näha.

«Kuhu ta siis jäi? Kuhu ta jäi?» anus laps. Ta mõtles, et kui lind ometi pääseks!

«Ja-noh — kust mina tean. Merepõhja!»

«Mis ta seal? Ta upub ju sinna ära!»

«Nimelt upub, mis muud! Tema asi — tõusku pinnale!»

«Ta ei jaks enam tõusta!» Ja lapse ettekujutus nägi lindu heitlemas veesügavuses, jõuetu tõusuks vaskpunaselt läiklevale pinnale.

«Küll ta üles jaksaks. Aga teada need vaerad... Ujub põhja, sasib viimse jõuga kinni põhjaheinast. Tunneb, et surm tuleb — põgenemisest ei tule asja! Ja, kadest, jääbki põhja, nokkapidi rohu külge. Uputab enda sinna, aga pinnale ei tule, et saaksid liha. Seepärast peaks tabama tal kaela, vaat siis ta ei saa end uputada! Aga mul pole seda kätt...» ja isa heitis püssi kolksatades sõudepingile, surus mõlad vette ja sõudis kaldale, sest polnud enam lootust, et vaera must kogu võiks veel pinnale kerkida.

Öösel ei tulnud tütrekesel und. See tähendab — tuli küll, aga paha unenägu tuli ja rüüstas unemaa lilleväljad, asendas need surnud ja surevate lindudega, kes pekslesid vigaste tiibadega, puistates maha sulgi ja verd. Kuid ei pääsenud paigast. Ja siis, unenäos, oli see Helju kleit, millest nad hoidsid kinni, nagu tema hoidis vahel kinni ema kleidist. Nende silmad anusid, kuid nende nokadki polnud tummad, vaid häältsõnu, halades abi järele.

«Ema, ma kardan...» halises laps, jooksis ema voodi juurde ja kiskus tekinurka.

Unine, tööst vaevatud kalurinaine ärkas.

«Mis? Kes see? Ah, sina, Heljukene. Mis sa's öösi?...»

«Ma kardan, ema. Seesugused unenäod...»

«Tangupuder... Sõid öhtul liiga palju! See!»

«Ei, ema. Need on surnud linnud! Nad kõnelevad...»

Kõnelevad? Lind ei kõnele... Ja surnud lind veel vähem.

Näed sa, mis lollust näed unes. Mine nüüd jälle magama — küll siis näed und jõulupühadest.»

«Ma tulen sinu juurde, ema!» anus laps.

«Kus sa siin! Meil isegi kitsas. Näe, koit väljas... Ma tõusen varsti üles. Pilvine ilm — küll muidu oleks juba valge. Isal vaja minna tooma merelt võrke. Tule, ma sean sind uuesti...»

Murelik pereema viis lapse tagasi väikesse voodisse, mis oli samas nende laia voodi lähedal. Ta kattis lapse tekikesega, käskis magada. Laskis lapsel hoida mõne hetke peokeses oma töökarjat kätt ja lahkus siis — istuma voodiservale, mõtlema tänase ja homse üle, sest suvise tööpäeva algus polnud enam kaugel.

«Mis see Helju siin?» pomises isa, tõustes ka istuma ja otsides kohe oma piipu. «Ikka magab nagu kott, mis tal täna siis viga?»

«Pahad unenäod. Surnud lindudest, ütles. Nüüd magab jälle!»

«He-heh! See ju sellest, et ma särutasin öhtul vaeraid. Ju ehmus püssipaugust, mis muud!»

Kõnelemata muud, asus isa riietuma, kuna ema tõi voodi ette ta ahju juures kuivavad säärsaapad.

* * *

Soojad olid päevad, vaiksed olid ööd.

Tuul magas, päikene põletas rannikukruusa ja kaluri kolm lammast mere veeres ei saanud mujalt jahedust ja päikesevarju, kui toppisid päid üksteise kõhu alla. Helju oli vedanud tallekse vahel vette. See jahutas villases vammuses vaevlejat. Kuid ise nad ei läinud ükski vee ligi ja sunniviisil antud supe-lused ei teinud neid targemaks.

Ema kadus nüüd hommikul vara kodust ja tuli öhtul hilja, seljas lüsi. Neil oli ju lehm. Tuli niita poole tera peale metsatuka taga asuvate talunikkude heinamaid ja korjata kõrsha-

val talvist tagavara. Nii polnud emal aega. Ja kui oligi õhtuti ta koju tulles päikesel veel pisut maad veereda merepinnani, hõõrus ema oiates ristluid. Ja kui ta siis tõusis, kägisesid ta puusad nagu aida puusagaratel liikuv uks.

«Kuidas sinu kondid kägisevad, ema?» küsis Helju siis ning ema vastas:

«See elatud elu vaev, mis käätsatab ristluis. Tervis kulub käest enneaegu!»

«Ma aitan sind, ema!»

«Küll tuleb sinu kord. Kasva... Kui siis pead meeles ning ütled samuti, et aitad — ei ma muud tahagi!»

Pisut oli neil aga seesugustki tööd, mis langes Helju hooliks: valvata lambaid, kes küll kuhugi ei põgenenud. Siis oli vahel valvata sarjadele kuivama pandud kalu, mis oli igav asi. Kuivavad, rapitud kalad, aga valva neid enam kui elusaid! Niipea kui astud sammu eemale, on juba kala kajaka või varese nokas.

Õhtuti enne hämardumist, kui isa oli oodata merelt ja Heljul aega ning seega õigust isa oodates istuda mere ääres, jälgis ta vaeraid. Kusagilt põõsaist, tundmatuist, teadmatuist unkaist tulid emalinnud vette ja häälitsesid. Helju ei näinud, kust nad õieti tulid. Nagu maa seest, kaldakivide ja adrupeenra kurdudest ja lõhekestest ilmusid nad korraga esile ja hüüatasid mere poole. Vaevalt oli see kurisev hüüatus kajanud üle vee, kui lendasid kohale isalinnud, kui nad polnud juba enne ootamas kaldavetes.

Vahel jäi isa hiljaks. Siis kogunesid vaerapaarid siledatele püekividele, mis olid otse vee piirdes. Üks kuival kivil, teisel ujulestad vees, kohendasid nad seal oma sulestikku ja mõned teisedki veelinnud tulid istuma sinna nende ringi.

«Korr! Karr-karr!» ütlesid nad üksteisele ja nende nokad olid ligistikku, nagu oleks seal salk inimesi küsitlemas üksteist igapäevase elu uudiseid. Laps vaatles neid siis kaua, nagu saaks ta midagi aru nende jutust. Küll ta oleks vist tahtnud küsida, et kas nad ka teavad, kuis on selle vaeraga, keda tabasid tinaterad isa püssist. Kas ei ole mõni pesa jäänud hooldamata? Küll tema, Helju, läheks ja paneks märgi pesa juurde ja

valvaks, et ronk ega varese, kajakas ega kassid ei teeks seal kurja. Need kõik känduvad teada.

Kui ema siis kuu jootades kutsus ta tuppa, et küll isa tuleb, tulgu laps ära külmestunust, küsis ta ema käest:

«Vaerad on kõik püekaldal. Kas nad ajavad juttu? Tea, millest nad kõnelevad?»

«Eks neil ole omad mured ja kõned! Või keegi ilma, olgu see lindki. Ilus õhtu, mis neil nüüd muud kui juttu vadistada!»

«Aga mis keeles nemad kõnelevad?» haaras siis laps küsida, sest ta ju ometi teadis, et maailm on suur ja paljud kalurid, kes olnud noorena sealpool nii suurt merd, oskavad kõnelda võõraste maade keelt, millest ei saa aru isegi ei ema ega isa.

«Eks nemad kõnele linnukeelt, mis muud,» vastas ema.

«Aga see on vist küll raske ära õppida?»

«Ega seda õpi teised kui noored linnud. Nemad õpivad...»

«Ja siis nad kõik kõnelevad?» küsis laps suuri silmi ja ta lapsepea kujutles katkendilisi imelikke pilte kõnelevaist lindudest.

«Kõnelevad, kõnelevad!» kinnitas ema. «Kõik kõnelevad. Vaata, kuidas varesed lepivad kokku... On seatapmine, kuis kutsuvad üksteist jaole ning tulevad kokku ilmast-maast! Siis Tuksi valvab karvade ja heidete juures. Aga üks läheb narrib koera nina ees ja kui Tuksi läheb seda kihutama, on teised kohe jaol. Koera selja taga nad aiateibas just valvasid ja seda ootasid... Ja või siis varesed üksinda oskavad nõu ja plaane kokku kõnelda! Kuulata kord, mis jutumulin on merel kevaditi! Igavene jagamine. Ning kuidas lähevad sügisel kuldnokad või pääsukesed! Kõik kõnelevad üksteisega kokku ja annavad üksteisele teada. Näed sa, kuidas kana kõneleb poegadega... Kutsub ja keelab! Munast tulnud — kõik saavad aru! Küll linnud kõnelevad, aga kus inimesel nüüd seda õppida... Lähed kooli, on sul muudki õppida. Palju asju. Maailm on suur ja kuri — mitte ükski linnule. Ega sinagi ole muud kui linnuke. Siit pesast lähed — jääd ka pärast maailma tuulde...»

Seesugust juttu veeretask ema, kui talitas pliidi juures ja leegitsevad söed või praksuv oksatuli heitis valgust ta näole. Helju mõtles: küll on ema tark! Aga ta ei öelnud seda emale.

Ainult vaatas ja imestas. Ta ei öelnud ka seda, et tema, kui saab suuremaks, tahaks siiski õppida lindude keelt...

Kui ta ühel öhtul jälle jälgis mere veeres jutlevaid ja hämarikutunde veetvaid linde, märkas ta, kui väheseks oli jäänud suurte isalindude arv.

«Isalinnud on kadunud. On nad maha lastud või kus —?» küsis isalt, kes astus väsinult kodu poole, vett täis katkiste saabaste jalas lortsudes.

«Kes neid kõiki laskis. Lasevad jalga. Igav teistel — siis ujuvad suurele merele. Emad hauvad — mis isadel siin tegemist.»

Isa astus õue poole ja kobistas juba väravahaagiga. Helju aga jäi mere poole vahtima. Ta tahtis lugeda, kui väheseks on jäänud isavaeraste hulk. Ja kuna ta vaevu püüdis eraldada suuri ja musti pisut väiksemaist, kes olid päeval pruunikad, kuid nüüd õhtuhämaruses samuti mustad, nägi ta ühe tõusvat veest ja lendavat paarkümmend meetrit merekaldalt eemal oleva Neemeloigu poole. Loigu servas oli kõrge, kivine mäta, alatiselt piiratud veega, sest loik oli ühenduses merega. Sel mättal kasvas paar põlvkõrgust kadakat ja paarimeetrine kivi-vaanud männijässakas. Sinnapoole kaduski vaeras. Ta uppus loiku, nagu sukeldus kivise mättakese mustavasse varju, nii et Helju ei näinud, kuhu ta just kadus. Ta jooksis loigu veerde, kuid see uneles õhtuses rahu, peegeldades mätast, taevast ja harvikuid tähti. Vaerast polnud aga märkigi.

Helju jooksis uudisega tuppa.

«Kivimättale läks vaeras! Kivimättale läks vaeras!» kõlas ta hele hää l pottsoojas, madalas toakeses, kus isa istus juba kartuli ja silgukausi juures.

«Pesa!» ütles isa.

«Ega ma päriselt ei näinud. Sinna ta läks...»

«Nende teed on raske näha. Sa võid ju homme siiski luu-
nta ja vaadata. Oskad ju: pane muna vette! Kui püsib küljeli põhjas — on värske. Siis too nad panni jaoks. Kui aga teine ots tõuseb ülespoole — siis on juba hautud. Kui tõuseb peale ei maksa rääkidagi. Siis täna-homme viib juba pojad merre.»

«Las ta viib nad merre!» ütles ema ning keegi ei lisanud enam sõnakestki.

Helju uni oli sel ööl jälle rahutu. Ta mõtles: kus seal kivil, tühjal mättal võiks olla pesa? Ja kas ta siis homme otsib? Ning kas ta siis valotab isale, et nad tõusid vee peale, need munad, sest ta ju ei tahtnud tuua neid koju söögi jaoks. Küll ta vist nii ütlebki isale, sest eks otsustanud emagi, et las lind viib oma pojad merre. Las ta viib! Helju ainult läheb, vaatab pesa.

Järgmisel päeval tõi isa merest ainult mõned ahvenad ja särjed. Ta pani ise ette nahkpõlle, puhastas ja soolas kalad. Siis käskis Heljul joosta kulla. Laps mõtles, et nüüd ehk tuleb joosta jälle püssi järele.

«Mine küla poole ja kutsu Jaani-Aadu poiss siia. Ilm on seesugune, et läheme noodaga kord lestaliiva. Oli põhja poolt tuult — nüüd lest lipitseb liivas. Jookse kohe!»

Helju jooksis külla. Jaani-Aadu noormees oli koplis lool. Heitis kohe reha käest ja tuli tütarlapsega ühes, sest ega loog jää võtmata. Kala aga pole pandud noodaliivale kõide, et mine ja võta, kui kartulikõrvast vaja.

Võtsid noodakõied ja läksid lautrite poole. Tõstsid üles purje, kuid see loterdas tuuletus õhus. Siis aitasid aerudega ja pikkamisi libises paat eemale. Aega oli, sest suvine päev on ju pikk.

Helju jäi koju. Ei muud muret kui lambad. Ja need magasid aida taga päikesevarjus. Siis mõtles Kivimättale ja asuski kohe otsimisretkele.

Tuksi järgnes talle, vedades ninaga õhku ja liputades saba.

«Sina, Tuksi, jää koju! Lind pelgab sind,» õpetas Helju, kuid koer ei võtnud seda teatavaks. Isegi kui laps ähvardas teda lüüa oksakesega, istus koer vaid hetkeks maha ja järgnes siis jälle, sest ta polnud seda liiki koer, kes istuks üksinda maja vahtides kodus.

Ei aidanud muu kui Helju tuli tagasi ja meelitas koera sea-
lauta. Sinna ta vangistas siis kangekaelse ja jooksis ise loigu
äärde. Sulpsis läbi vee kivise saarekeseni ja asus otsima vae-
apesa. Kivid, paar nõgest, paar koerputke-kääbust, kuiv mänd

ja paar kadakat. Ei paika, kus siin võiks olla linnul pesa. Okkad ja kivid — ei muud.

Istus suuremale, sammaldunud kivile. Kui oli mõelnud viivu, meenus korraga, et kas kadakas peaks veel õitsema? Astus kivil el ettevaatlikult tippides kadakapuhma poole. Tõmbas pisut enda poole kadaka okkalise oksa. Kadakas ei õitse nud, kuid — ennäe — vaera tumedad silmanöökikesed hiilgasid talle sealt vastu. Põõsa südamesse oli veelind asutanud oma poegade kodu. Ja ta ei lennanud sealt minema, ainult kaotas oma kaela ja surus noka ligi selga, silm ikka uudistanas ootamatut segajat, et kas näeb see pesamoldi surutud linnu keha? Tuleb selle poolt hädaohtu. Lind on pesal oma puhalt paigal ja ta ei tõsta nii kergesti tiibu lennuks kui mere vabal pinnal, sest siin peab linnuema oma elu odavaks ja pesa kal liks.

Laps ei usaldanud kätt lähemale sirutada. On küll laste komme — vaadata iga asja kätega, kuid sellest hoidus Helju. Istus kaua kivinurgal ja silmitses põõsasüdames pesa sulises sõrmuses hauduvat lindu ja lind silmitses teda. Ja siis lahkus, lükates kadakaoksa endisele kohale.

Paar korda käis sel päeval vaatamas oma uut tuttavat, kuid õhtul kodus ei kõnelnud sellest midagi. Ta ei proovinud ju mune loigus ega tahtnudki neid proovida. Kui kõnelda, ehk läheb isa ja toob ära linnupesa nagu toob koju kaladki, kes siis korvi puistatuina ahmivad õhku ja tahaksid ujuda. Kuid Helju arvas, et kalal on külm veri, ta ei liiguta silmalauge, ja emä ütleb, et kalal pole südant. Linnul on aga süda ja ta ei saa olla enam õnnelik, kui keegi lõhub ta pesa ära.

«See on, nagu pilluks keegi laiali meie majakese,» ütles kord ema, kui isa tahtis ühel päeval torjata katki pääsukese savielamu, mille see oli meisterdanud otse ukse kohale. See kord jättis isa pääsupesa rahule, kuid nurises, et need reostavad ukseesise. Kuid mine tea, mis ta teeb vaeraga, sest see on merelind. Ja mis on mere — see ka randlase, seda oli isa tihti öelnud.

Kui isa läks ööseks räimevõrkudega merele, usaldas Helju oma saladuse emale, sest oli liiga raske hoida seda uudist ainult endale.

«Tead! Kivimättal on vaerapessa!» ütles emale kõrva nagu suure saladuse.

«Soo-jah! Või Kivimättal! Lind on imelik. Sina mõtled, et see kõige kõlbmatum koht, kuid temale kõige parem.»

«Ta on kadakapõõsas. Ning ei pelgagi!»

«Kadakaid nad murestavad. Tuul ei puhu läbi, päike ei kõrveta, loom ei pöörka ka nina ligi. Ja mis ta sinustki siis kardab, kui sa talle kurja ei tee.»

«Kas tal ei ole ka teisi lapsi? Kas ta lõpuks ei tule meile elama nagu kana, kui meid teda teeb lausa?» ja palju küsimusi oli Heljul emale, kuni see peatunud kõiki vastata ja ütles, et mis laps nii rumal! Ta ei ole ka nii parib. Helju aga mõtles edasi ja kuigi huuled vaikusid, langes küsimuste hulk üha arvukamaks.

Järgmisel päeval toodi linnu. Ou oli täis soomuste hõbedat ja varesed valged linnemalkadel. Tuksi pureles nendega ja Helju valdas taime juures. Sel päeval oli tal vähe aega linnu kodu ääres. Läks alles õhtul, kuid siis polnud vaerast kodu. Põõs oli kaetud halli, tuulpehme, udusulgedest kattega. Helju korvaldas selle ettevaatlikult ja nägi üheksa või kümme valget muna. Ta ei lugenud neid. Kartis, et ehk tuleb linnuke koju, tabab ta pesa kallalt ja põgeneb siis kaugele merele ega tulegi enam tagasi.

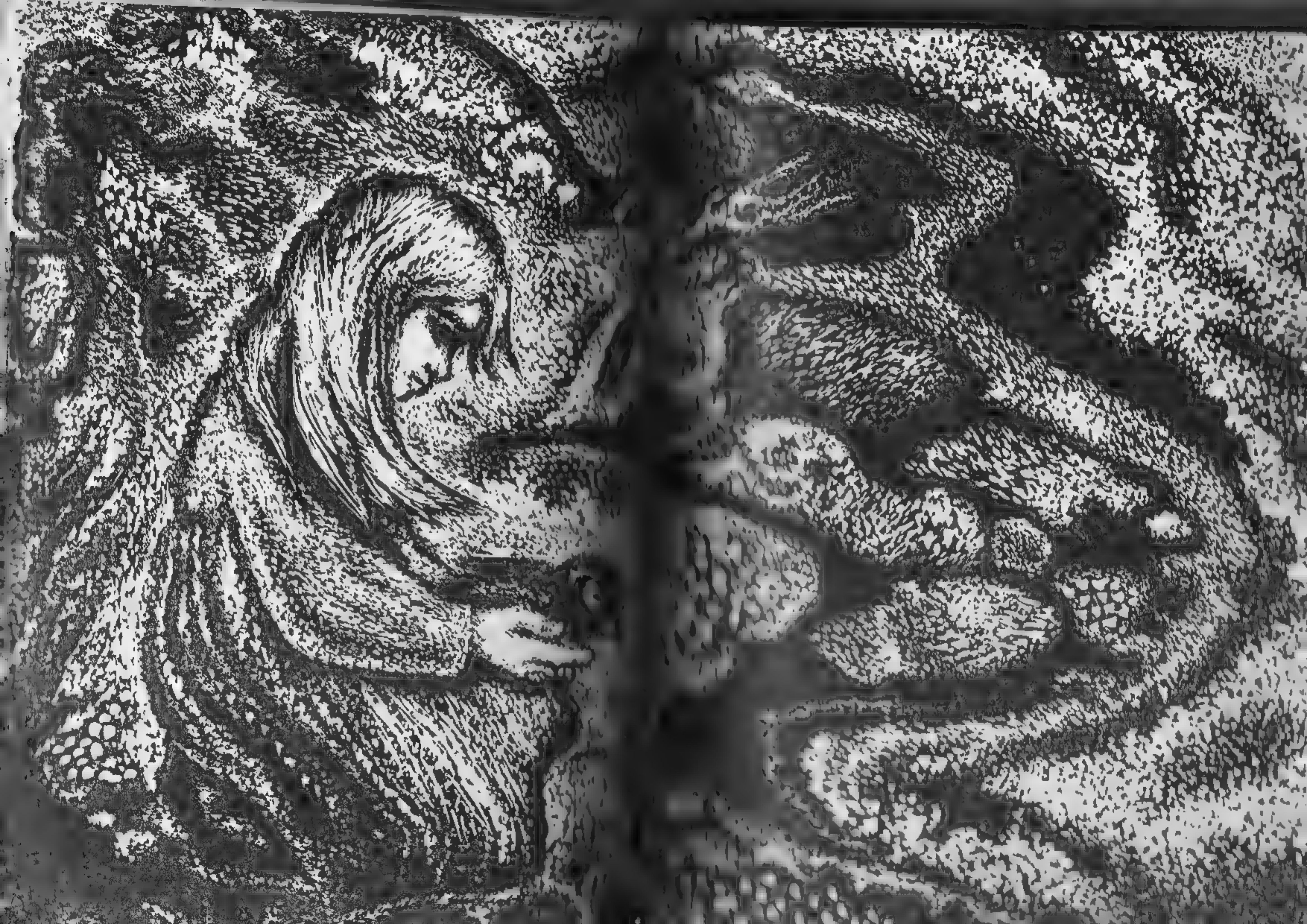
Teisel päeval, kui ta valvas verisoolast võetud ja sarjadele päikese kätte laotud räime juures, oli nii suur himu minna lindu vaatama. Aga see pole nii lihtne, kui vargaid piirleb õue kohal. Seadis siis ema villase pearäti sarjade juurde mõrravaia otsa hirmutiseks, andis Tuksile samasse ette pütiga hapupiima, sest söögi juures on Tuksi tige, ja kuigi ta ise ehk ei söö, ei lase sinna varest ega kajakat. Siis lippas vee üles pritsides läbi ahta loigu Kivimätta juurde.

Kui oli silmitsenud kehvast lindu ja kõnelnudki temaga nagu kõneles nukkudega, sirutas ta pikkamisi käe vaera poole.

«Ära karda, linnu! Ega ma sulle paha tee! Ei, tõesti ei tee...»

«Sssh!» kähises lind, hoidus pisut eemale, kuid jäi pesale, ehkki lapse näpud puudutasid ta tiiba.

See rõõmustas Heljut. Ta jooksis tagasi kalade juurde. Ja

varsti oli uuesti pesa juures lindu siltamas. Kui ta paar päeva hiljem peaaegu kogu oma vaba päeva saatis mööda Kivimättal, ei sisenud lind enam, kuigi ta ei läinud nii sõbrahukuks, et oleks midagi vastu öelnud Helju küsimustele.

Tuli laupäev.

Kaluri õues suitses saun. Merel aga undas tuul ja lained puresid vahuste suudega kaldakive.

«Vaene vaeras!» muretses Helju.

«Linnul mõni häda! Tuul ja vihm nüüd temale... Ta ju loodud vee jaoks,» arvas ema.

Kui Helju tahtis joosta veel kord teda vaatama, krabises vihm vastu aknaid, ja ema käskis tal minna voodisse ning ta sõna oli kaunis vali.

Alles pühapäeva hommikul üsna hilja pääses Helju Kivimättale ja eemaldas kadakaoksa, mis varjas vaadet pesale.

«Tere, vaera-ema!» ütles ta.

«Korr!» kurises lind madalahäälselt vastu. Ta kordas seda häälsust jälle ja jälle. Ise oli kohevil pesal, nagu oleks vihane, ja näis poole suurem kui eile.

«Tige oled, vaera-ema?» küsis laps ja sirutas käe.

«Korr-korr!» ja lai nokk toksatas vastu ligitükki kätt, seejuures surudes end küljekil lapse käest eemale. Ta rinna eest paistis tume, abitu mügarik ja kuuldus tsiutsumist. See oli vaerapoeg, kes esimesena sel hommikul lõhkus munakoore katki.

«Kas tuua talle piima või midagi?» mõtles Helju. Kuid ega vaeras pole kass, kes jookseb, saba püsti, piimalüpsiku järele. Aga kala? Kas isa on juba tulnud merelt? Või võib ta süüa neidki, mis on sarjal ja olnud öö soolvees?

«Helju!» hüüti õuest.

See oli ema.

Laps jooksis koju ja kohe korraldas ema:

«Pane ruttu riidesse! Lähme kirikusse! Nii ilus ilm...»

«Kirikusse?» küsis Helju kõhklevalt. Tal oli Kivimättal vaerapesa poegadega.

«Ise olid nii hääles, et lähme. Nüüd siis ei taha? Pane ruttu riidesse! Teinekord jälle virisemas, et lähme ja lähme...»

Helju...
tega, kuni...

Oli õhtu...
teekonnalt, ...
aga tõi ta...
servale, k...
head ööd...

See oli...
juba üle...
juba kaun...
koju. Ta...
magada pa...

«Silmad...
poisiks, ...
kirju kleid...

Vaevalt...
tuleb juba minemas.

«Kuhu...» keelas ema.

«Mul on...»
ja ise samet...

«Jookse...» lubas ema.

Helju ei...
uksel:

«Ema, neli et ole enant!»

«Ei ole?»

«Ei!»...
laps nukkalt.

«Nojah!»...
jus keel kätt...
viia pojad merre.»

«Ja mina ei näinud!» kaotas laps. Ning nutt ei olnud kau-
gel.

... kirikulis-

... tagasi pikalt
... kodus mõeldes. Une
... Helju istunud voodi-
... jäänud mahti öelda

... ulatus vaatama
... hares, ning aida vari oli
... jäi seks päevaks
... Nii oli Heljul aega
... lapseund.

... et magad enda
... ta argipäevase paiga-

Sel soojal, vaiksel suvehommikul sõudis Helju isa mööda
hõbepinnalist merd. Kaugelt ulgumerelt kuuldus lendivate
kajakate kauksatusi. Kaluri kõhatas ja aerude rütmilised

kolksatused kajasid samuti kaugele üle vee, kuni kaldani, kus kivisel rannapõllul lainetas rukis ja kauge mets uneles rohelises lopsakuses.

Võrkudes, mis lastud ööseks tigidale neemekuivale, oli siigu. Saledad, kallid kalad visklesid paadi põhjal tõrvases vees. Ja kaluri naeratlev pilk rehkendas, kummati saaks rohkem tulur: kas saata siiad kohe linna ja raisata selleks aega või soolata kalad tunni ning teha siis sügisel paar müügipäeva?

Nina ees kurd, pära järel vagu, libises paat kaldale. Võrgud olid korras ja kalur ei viinud neid koju. Tal oli siin sadamas vabu teibaid. Nendele laotas võrgud kuivama. Aga siigadega täidetud, ajast ja tarvitamisest mustunud suure merekoti vinnas turjale ja astus siis piibu muhelevas suunurgas suitse-des kodu poole.

«Korr! Korr!» kõlas madal, surutud häälightsus kaluri lähedal.

Mees seisatas. Vaeras! Mis ta siin kivisel paari kadakasee-nekesega tähnitud rannamäel koriseb?

Pisut eemalt, sammaldanud kivilammaste vahelt paistis korraks vaera pea. Mees astus lähemale. Jälle kurises emalind ja paterdas mõni samm eemale, nagu ei jaksaks ta tiivad tuult võtta.

«Selge asi, pojad!» teadis kalur.

Ta pani siiakoti maha, koputas piibu tühjaks. Ilus hommik ja jahiiha, mis asub igas murdjas ning millest on väiksem või suurem osa igas inimeseski, andsid talle isu loo lähemaks uurimiseks.

«Noh, kus su pojakesed on?» küsis ta vaeraemalt.

«Korr! Korr!» hoiatas see poegi. Paterdas eemale, kätsatas, paterdas jälle, püüdis inimest meelitada oma jälile, näideldes abitut ja vigast. Aga inimene ei vaadanudki teda, vaid silmitses jää ja vee poolt omal ajal ümardatud, nüüd aga sammaldunud kaldakive, mille hulgast oli kuulnud vaeraema esimest hoiatavat kurinat.

Ta viskas linnuema kiviga. See lendas nüüd lähedasse kaldavette. Nagu süstik riidejärje esitsi ujus ta kiiresti edasi-tagasi piki kaldajoont, ahastus südames. Kalur aga silmitses

kive, et avastada
selt nõgesepuhma

Esmalt ei ma
vahele kiilunud po
poeg põgenes

«Kus sa! Kall

See poeg k
raske tabada.

Raskete
pöörates ümber
puhmad, kum

«Käes! Ma ja...» ning pisut lõõtsuv mees pihku.

Linnupoeg... Kord püüdis söösta... kuid see aken vabandusse ahendati... ja hirmust.

Raske oli... vinnata selga kalakotti. Siis peitis linnukene... piibu juurde, vinnas koti selga ja ruttas...

Kalakoti... Astus tuppa, nagu naerul, ja ema... kohe, et isal on midagi üllatuseks...

«E-hee? ... mis see on?»

«Mis sa...» küsis ema ja Helju püüdis pihku vaadata.

«Arval Mitte võrgud pole see võetud, vaid kaldalt püütud.»

«Siil!» arvas laps.

«Siil siis peos? Suur siil! Ole ikka!»

«Mis see on siis, isa?»

«Ju linnukene, mis muud,» arvas ema.

«Lind jah!» ja isa avas peo

«Ooh!» ümardas Helju esmalt huuled üllatuses ja taandus.

Siis asus juba vaerapojakest silitama.

«Sulle ta püüdsingi,» ütles isa.

«Vaerapoe? Seepärast pesa oli tühi!» teadis Helju.

hommik surmvaik-
kivi lõhes.

«...konarliku kivi
...kuid väle

...püüdmist.

Aga vilgas oli seegi ja

...vahel edasi-tagasi,
...nõgese ja koerputke
...kerakest.

...ning pisut lõõtsuv mees pihku.

...oli avatud. Kord püüdis söösta... kuid see aken vabandusse ahendati... lõppenud väsimusest

...vinnata selga kalakotti. Siis peitis linnukene... piibu juurde, vinnas koti selga ja ruttas...

...Astus tuppa, nagu naerul, ja ema... kohe, et isal on midagi üllatuseks...

«E-hee? ... mis see on?»

«Mis sa...» küsis ema ja Helju püüdis pihku vaadata.

«Arval Mitte võrgud pole see võetud, vaid kaldalt püütud.»

«Siil!» arvas laps.

«Siil siis peos? Suur siil! Ole ikka!»

«Mis see on siis, isa?»

«Ju linnukene, mis muud,» arvas ema.

«Lind jah!» ja isa avas peo

«Ooh!» ümardas Helju esmalt huuled üllatuses ja taandus.

Siis asus juba vaerapojakest silitama.

«Sulle ta püüdsingi,» ütles isa.

«Vaerapoe? Seepärast pesa oli tühi!» teadis Helju.

«Kust siis? Oli ta oma perega teel?» küsis ema.

«Teel jah. Loigu ja ranna vahelisel kiviväljal. Ma kuulsin vanalinnu korinat. Siis sain ühe kätte.»

«Kuhu need teised siis?» küsis ema.

«Tea. Kavalad... ja väledad! Oskasid peita endid...»

«Leiab see ema neid enam üles?» ohkas ema.

«No-oh, küll-küll! Ja vesi lähedal, sibavad ise,» uskus isa. Siis asus kõnelema tänasest siiaõnnest.

Helju ei kuulnud sõnagi sellest. Ta tähelepanu oli väikese, pehme linnupojakese päralt, kelle süda värises vastu lapse sõrmi.

«Mis on, pibi? Ära karda! Tahab pibi süüa?» küsis Helju hoolitsedes. Ta lapsenõistuse ei jaksanud haarata, milliseks hirmupaigaks oli inimese peo veelinnule. Ta uskus, et nii on kõik hea, kui ta silitab ja söötab seda abitud väetikest. Seda usuvad ju täiskasvanudki, kui nad hoiavad linnukest, kelle südamed närtsivad igatsusest metsaroheluse ja vabaduse järele, oma tubades puurides, et need laulaksid. Laulaksid oma vangistuses ja õnnetuses. Siis pole ime, kui Helju uskus, et vaerapojal pole paha olla kaluri majas.

Ei teadnud seda laps ega kalurgi, et samal ajal hiilis vaerama koha poole, kuhu oli jätnud oma lapsed.

«Korr!... Korr!...» häälitseis ta kartlikult. Nüüd kutsus ta neid enda juurde. Sama kurinaga, millega andis hoiatusi, jagas ta poegadele kutseidki. Tal olid selle hüüatuse jaoks sajad häälevarjundid ja nende tähendus oli poegadele selgem kui inimese sõnaline jutt oma lastele.

«Korr! Kus te olete? Siia — joostes — tiibade alla!» kordas ta oma surutud hüüet.

Seal liigahtasid nõgeselehed. Kivide vahelt ilmus nähtavale poja nokake hirmus väriseva kaelakesega. Ema seadis tiivad kohevile, et pakkuda neile kaitset kogunemise ajaks ja siis jätkata ohtlikku rännakut merre.

«Tsiu! Tsiu-tsiu!» häälitseisid pojad ja ruttasid ta tiibade varju, uuristasid endale teed läbi sulgede ema ihu juurde.

Ema kestva kurina saatel jooksis nõgesepuhma, kivilõhe või paeserva peidust välja viis poega. Enam neid ei tulnud, ehkki ema ei lakanud hüüdmast. Ta teadis — neid oli olnud

rohkem. Ta oli toonud neid pesast suurema arvu, need ta ilmsel alused tundusid nüüd pooltühjadena. Kui aga lähemalt vaadata, eemalt ei kostnud enam vastuhääletsusi, asus ta ettevaatlikult viima poegi mere poole. Ohud pole veel möödunud, linnud ei võinud ähvardada igal pilgul. Ja iga kajaka või varese vart, iga linnutuse kaldal või merel sundis teda andma hädahüüet, et leiaksid endile jälle pelgupaigad ja ootaksid surmavat saatust — ema uue kutseni edasiminemiseks.

Viis poega viis ta õnnelikult merre. Kahetse oli ta neid toonud pesast. Kaks laipa jäi kivide vahele — üks pöördunud puhma, teine paeserva alla, sest kaluri raske saabus oli juba nud peidus lõmitavaile poegadele ja muljunud nad lõmaka kivisele pinnale nagu viletsad seenekesed. Kolmas oli aga kaluri toas lapse silitada ning sedagi ei saanud vaerama linnuke enam elavate hulka.

Kaluri toakeses oli aga Helju hädas, mida pakkuda mõõgiks noorele vaeravõsule. Küll peksis kohe kassi toast. Samuti andis lüüa Tuksi, kes tikkus linnupoega nuusutama. Isa seadis linnupojale esialgseks korteriks vana pakk-kasti. Sinna asetas Helju topsikese veega ja löikas söögiks peeni tükikesi värsket särjest. Kuid vaerapoe piuksus nukralt kastis ega võtnud midagi suhu, kuni laps asus teda vägisi söötma. Pistis talle karjumisel avatud nokka terakese kalaliha, siis raasukese leiba, ja osa neist neelas linnuke alla.

«Ta sööb! Ta sööb!» kisas laps.

«Kui kõht tühi — küll siis sööb,» arvas isa, kuid ema vangutas pead, öeldes:

«Liiga väetina emast võõrutatud! Kas see küll jääb elu juurde?»

Helju tõstis linnu-vaeslapse moldi vette, et ta ujaks, kuid see piiksus hädiselt ja kippus mollist välja. See polnud avar, sügav merevesi, kuhu võib sukelduda end peitma. See oli võõras ja ohtlik pojakesele ning ema madalat, rahustavat kurinat polnud kuskil. Siis ta piiksus kuni väsis, kõssutas kasti nurka ja sulges silmad. Varbail läks Helju ta juurest minema, arvates, et ta hoolealune magab. Kuid ta ei maganud. Ta oli ainult hirmul ja hädas.

Möödusid päevad.

Vaeraid oma pojapabulatega polnud enam näha. Nad olid rännanud teistesse vetesse, merelaidude lähedusse, ja isa kõneles, et ta näeb neid peaaegu igal õhtul süvamerel. Maal säri- ses vikat juba rukkipõllul ja rohi rannakünkail ei haljendanud enam nagu kevadel. Aida taga liivasel väljal punas liivatee ja pihl õueaia ääres kasvatas marju. Helju kasulaps oli nüüd vabastatud kastivangist. See oli talle vaid ööpesaks ja söögi- kohaks, kuhu Helju vedas talle merest pehmeid viidikaid ja meretigusid või puistas noort peeneteralist siiamarja. Pojake, väike hall kera, kel tiibadeks paar pruuni, roostest sulge ja sabaks raagus, määrdunud sulekimbuke, veeres üle õue ja Tuksi teadis, et sel on majas suuremad õigused kui kellelgi teisel, ja tema ei tohi haugatada, teda ei tohi nuusutada ja isegi altkulmu vaatamagi peab salamahti.

«Ei ta kasva!» ütles ema.

«Nii noor ju veel!» arvas Helju.

«Noor? Aga eks teised pea varsti ära lendama siit mere- dest? Eks nad ole juba vanad linnud, kes elavad omaette. Vee- lind kasvab ju tundidega tugevaks.»

«Miks tema siis ei kasva?»

«Näed, isa istutas õunapuid aida taha. Need ka ei kasva. Põletik sees. Kössis ja elutud olid, kuni suridki.»

«Miks nad siis ei kasvanud?» kordas laps.

«Pole nende kodu. Seepärast! Ning ega siin olegi vaera kodu.»

«Ega tal siin paha ole.»

«Mis meie teame! Ta ju suure mere vaba lind. Ta ei kasva siin. Ta ei sure, kuid ta ei suuda ka elada.»

Vaerapoeg oli küll muutunud julgeks. Ta tundis küll Helju häält ja ruttas kutse peale isegi lapse juurde. Ta oli lapsel alati nii jalus, et paar korda pääses vaevu Helju järel kinnitõmma- tava ukse vahelt. Ta oli rõõmsam, ta liikumine elavam, kui inimesed teda kõnetasid, otsekui meeldiks talle inimeste sõp- rus ja temaga tegelemine. Kuid ta jäi äbarikuks ja ta jook- suaruvaks. Ning kui päevad muutusid pisut lühemaks, ilmad tuulisemaks ja taevast pudenes vett, muutus lindki uniseks ega tulnud enam oma kastist välja.

«Kuhu ta talvel... Kui ma talvel... juba sel kevadel oli talle ostetud...»

«Näeb see talve?» kahtles ema... Ikka kauemini ja vahetumalt...

Kui tuligi sealt välja, vaarus... «Küll tal on vist külm?» pöördus...

«Igatseb merd, oma kodu, te... surmatõveks, ei muud,» seletas...

«Küll ta sesse surebki.»

Helju jäi mõtlikuks. Kas tõesti... surma? Ning kas ei ole abi ega rohto...

Linnu olukord halvenes nüüd j... lamas ta kastis. Kui Helju tõstis ta...

küljeli, nagu oleksid ta jalad vald... midagi.

Ja siis otsustas Helju:

«Ma viin ta ära merre!»

«Jah, aga kuhu ta oskab nüüd... minna? Ei sest ole enam abi,» keeldus...

Helju võttis aga siiski vaera ja viis... Sompus ja hall oli meri pilves...

kahisedes surid suurmere lained kaldal... oli süngelt vaoline ja loigu kohal...

merelt ja enmustades tormi.

Kivide taha varjulisse vette aset... «Noh, sõua nüüd merele!» õpetas...

reks linnuks. Tule kevadel jälle sila...

Kuid vabadusse pääsenu ei sõudnud... tulevaille laineile. Paar abitut tormi...

tus läige ta silmis ja linnuke vaibus... «Ei sa saa! Haige oled, pibi!» ja...

oma rinnal. Puhus talle sooja hing... koju, sest vabadus, mida ta pakkus...

mis anti vaerapojale, oli saabunud... Samal ööl sulges vaerapoeg silmad...

ta neid enam.

«Andke kassile,» õpetas isa, kui laps... kangestunud laibakese juures.

«Ei! Ei!» nuttis Helju, surudes linnu vastu rinda. Siis istus põrandale, hoides surnud linnukest süles, ja selle surmajahe-
dale, tardunud kehale langesid pisarad.

«Ei! Ei anna me seda kassile...» ruttas ema teda lohu-
tama.

«Isa niisama kõneleb... Me teeme talle ilusa haua,» lubas
ema.

• Ta tõigi kohe labida ja nad matsid väikese surnu pihlapuu
alla, mille oksad olid rasked marjakobaraist, mis sügiseks pidid
muutuma punaseks.

Kirjanik August Mälg on sündinud 1. oktoobril 1901 Lääne-
maal tollases Lümända vallas Koovi külas. Tema isa oli kalur ja
kalur ja kalade ülesostja. Maast madalast kasvab A. Mälg üles
saarte loodusega ja randlaste eluga. Elav, loetav, rõõm, rõõmsa-
jas ja ettevõtlik nooruk omandas kooliõpetajaloo. Alustades kooli-
õpetas A. Mälg juba oma kuueaastaselt õpetades juba ühe
kokku seitsmeteist aastat. Nii on arusaadav, miks kirjast
merd kujutavais teostes peab väga oluliseks rahvaste kirjanduse
ja kodupaigale truusjäämise mõtet. Kümneaastase
janikutöö A. Mälg elama Tallinna lähetele Olemaste, kust ta 1921
sügisel lahkus Rootsi.

Kirjanikuks saadakse harva üleöö. A. Mälg jõudis kirjanikuks
kond raamatut, enne kui novellikogud «Rannajutud» ja «Mere
ning rannaelust» jutustavad romaanid «Õitsev meri», «Tõene
ja «Hea sadam» võitsid lugejate sooja poolthoidu ja tõi talle
kirjandusliku tunnustuse.

A. Mälg otsekui avastas Saaremaa suure lugejaskonna jaoks, ehkki
Saaremaa ja saarlasi olid varem kujutanud ka Jakob Mändmets ja
Aino Kallas. Praegu me ütleme, et A. Mälg nägi rohkem kui
mõttes ühekülgselt, et ta ehk ülearu kiitis vähendatust, elu-
eluvaadete muutumatust. Ent inimesi ja loodusesse ei tundu kirjandus
põhjalikult. Ta oskas kõitvalt jutustada merest, kalurite elust ja val-
lusest tujukameraga, rannarahva elusündmustest ja huumorist, igatsusest
ja unistustest. Enamik A. Mälg raamatute tegelastest on viisad, tihedad ja
mehised, ühistoimingutes ausad ning omakasupüüdmatud. Nad on alati
julged inimesed. Jutuaajamised, vanasõnad ja mõtteterad neis raamatutes
on kohati nagu rahvasuust üles kirjutatud.

Noorsooraamat «Jutte lindudest» ilmus esmakordselt 1934. aastal. Raamatu eellugu on lühidalt järgmine. A. Mälgu tavatses suviti matkata; eriti armastas ta käia Kihelkonnalt tunnise paadisõidu kaugusel asuval Vilsandi saarel. Sealse linnuriigi pärast. Vilsandi külje all asuvad väikesed Vaika saared (tähtsamad ja suuremad neist madalatest kaljusaartest on Ülemine, Keskmine ja Alumine Vaika), mis on tuntud neil pesitseva arvuka ja liigirikka linnustiku poolest. 1910. aastal kuulutati saared Vilsandi tuletorni kauaaegse ülema Artur Toomi (Thom) eestvõttel Vaika merelindude kaitsealaks (praegu kuuluvad need Vilsandi Riiklikku Looduskaitsealasse). Kui A. Mälgul tekkis kavatsus kirjutada raamat lindudest, viibis ta korduvalt pikki varahommikusi ja hilisõhtusi tunde ebaumugavas vaatlusvarjendis otse lindude keskel. Nii rikastas ta oma teadmisi merelindude ühiselu, pesitsus- ja toitumisviiside kohta. Ta õppis tundma lindude kutse- ja hoiatushüüde, püüdis mõista, kuidas linnud pea, kaela või tiibade hoiakuga väljendavad sõprustunnet, viha ja hirmu. Neile tähelepanekuile lisandusid jutustused ja näpunäited «lindude kuningalt» A. Toomilt, kes Saaremaal suvitanud A. H. Tammsaare tabavate sõnade kohaselt tundis linde «karvast, häälest, pesast ja munast». Kättesaadav oli ka A. Toomi abikaasa Alma Thomi kirjutatud raamatuke «Vilsandi linnuriik».

Vilsandi ümbrust tegevuskohana ja sealseid vaatlusi on kasutatud eeskätt juttudes «Hele-ema», «Avaruse nälga» ja «Naerukajakate komruun», mis õigupoolest on ilukirjanduse vormi rüütatud pesitsuslood. Kui mõnele lugejale on need palad raamatu kõige huvitavam osa, siis lugemata kindlasti ka ajakirja «Eesti Loodus» erinumbrit (1980, nr. 5), mis on pühendatud Vilsandi looduskaitsealale. Raamatu teistes juttudes on rohkem inimeste tegevust, nende tundeid ja meeleolusid. Siin on tegelasteks lapsed ja täiskasvanudki, ning linnulood tuginevad kirjaniku noorusmälestustele.

Inimeste ja lindude suhted pakuvad ainet järelemõtlemiseks. See omakorda võimaldab astuda sammu lähemale looduse mõistmisele ja looduse armastamisele. Nii sugune oli kirjaniku soov ligi viiskümmend aastat tagasi. Selle soovi tähendus tänases päevas on sama suur kui tol ajal, suuremgi veel.

Ülle Kurs

A. Mälgu «Jutte lindudest» ilmus Noorsooraamat. Pärast 1934. a. esmatrükki on raamat välja antud 1959. a. trüki ettevalmistamisel tehtud põhjalikult redigeerinud, parandanud, stilistiliselt silunud ja täiendatud kirjakeelele. Osa löike on ta asendanud uutega, mis on kirjutatud. Kõige rohkem on kirjanik muutnud

Pikk vokaal ää on asendatud diftongiga ee (ää > ää, pealvett). Korrigeeritud on astmevaheldused ja lühendused (badega, lehina > lehtedena, lõbustuskohis > lõbustuskohas, omale on asendatud sõnaga endale, vaheti > vahet jne. Väidet on muudetud enesekohasteks (lõkendub > lõkendub, mist > puhkust).

Teksti parema mõistmise huvides on mõni väike vahet muudetud sõnu, mille tähendus on muutunud või mis on muutunud (komandeeriti > kamandati, naaskaid > lausid, mist > puhkust).

Raamatus on muudetud ka juttude järjekorda. Käesoleva trüki ettevalmistamisel on aluseks võetud 1959. a. väljaanne.

SISUKORD

Autori saatesõna esmatrükile	5
Hele-ema	7
Kustumatu sõprus	32
Avaruse nälg	56
Naerukajakate kommuun	70
Surmaluht	85
Hilinenud vabadus	106
Autorist	131
Redigeerimismärkusi	133

Mäik, A.

Jutte lindudest. — Tln.: Eesti Raamat, 1982. — 136 lk., ill.
(Eesti lastekirjanduse varamust).

Teemat sisaldab endas kuu meeleolukat juttu loodusest. Vilsandi õmbrusi ja sealset
elust loodust vaatlust on kasutatud jutludes «Hele-ema», «Avaruse nälg», «Naerukajakate
kommuun». Oleidatud kolmes loos («Kustumatu sõprus», «Surmaluht» ja «Hilinenud vaba-
dus») on tegelasteks ka lapsed ja täiskasvanudki.

Autor peab tähtsaks inimese looduse mõistmist ja armastamist.

19820000—627 224—82

84.3E

